

DIPLOMADOLGOZAT

Haleczky Levente Béla

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet

Tájépítészmérnöki mesterképzési szak

**MŰEMLÉKI ELVEK A KÖZTEREK SZABADTÉRÉPÍTÉSZETI
MEGÚJÍTÁSÁNÁL –
A BUDAPESTI SZENT ISTVÁN KÓRHÁZ ELŐTTI TÉR PÉLDÁJÁN
KERESZTÜL**

Belső konzulens: Dr. Fekete Albert
egyetemi tanár

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Tájépítészeti, Településtervezési
és Díszkertészeti Intézet,
Kertművészeti és Kertépítészeti
Tanszék

Készítette: Haleczky Levente Béla

Budapest

2023

NYILATKOZAT

a diplomadolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Haleczky Levente Béla
A Hallgató Neptun kódja: IJTEYM
A dolgozat címe: Műemléki elvek a közterek szabadterépítészeti megújításánál – a budapesti Szent István Kórház előtti tér példáján keresztül
A megjelenés éve: 2023
A konzulens intézetének neve: Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Kertművészeti és Kertépítészeti Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott diplomadolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: Budapest, 2023. év 11. hó 03. nap

Hallgató aláírása

NYILATKOZAT

Haleczky Levente Béla (név) (hallgató Neptun azonosítója: **IJTEYM**) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a diplomadolgozatot¹ áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő védésre **javaslom / nem javaslom**².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*3}

Kelt: **Budapest, 2023. év 10. hó 30. nap**

---

belső konzulens

---

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

² A megfelelő aláhúzendó.

³ A megfelelő aláhúzendó.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	1
1.1 Témaválasztás.....	1
1.2 Célkitűzés	1
2. Módszertan	2
2.1 Történeti vizsgálat	2
2.2 Jelen állapot vizsgálat.....	2
2.3 Tervezés.....	2
3. Szakirodalmi áttekintés	3
3.1 Történeti termegújítás elméleti háttére: nemzetközi áttekintés	3
3.2 Történeti termegújítás elméleti háttére: magyarországi áttekintés	5
3.3 Európai és magyarországi gyakorlati példák.....	8
3.4 Összegzés.....	10
4. Tértörténeti kutatás	11
4.1 Ferencváros kialakulása.....	11
4.2 Kezdetek, legelőből városi tér (-1897').....	12
4.3 Ilseman Keresztély féle kialakítás (1897'-1929).....	13
4.4 Råde Károly féle átalakítás (1929-1945).....	18
4.5 II. Világháború utáni kialakítás (1945-1974)	23
4.6 Metróépítés évei (1974-80)	28
4.7 M3 metróépítés utáni arculat, Baraczka Katalin terve (1980-)	32
5. Vizsgálat, tervezési helyszín ismertetése	41
5.1 Elhelyezkedés	41
5.2 Tulajdonviszonyok	41
5.3 Jogszabályi áttekintés	42
5.4 Tervezési helyszín környezetvizsgálat	46
a. Közlekedési kapcsolatok.....	46
b. Térfalak, funkciók, látványkapcsolatok	47
5.5 Tervezési helyszín analízis	48
a. Térszerkezet, funkciók	48
b. Gyalogos hálózat, akadálymentesség.....	49
c. Anyaghasználat	49
d. Növényállomány	50
5.6 Értékek.....	51
5.7 Konfliktusok.....	52

5.8	Értékelés, véleményformálás.....	52
6.	Terv szöveges ismertetése	53
6.1	Tervezői program, hitvallás	53
	a. Történeti elemek integrálása	53
	b. Tervezett funkciók	54
6.2	Koncepcióleírás	55
	a. Kertépítészeti koncepció	55
	b. Anyaghasználati koncepció.....	60
	a. Növényalkalmazási koncepció.....	62
7.	Tervlapok szöveges ismertetése.....	63
7.1	Átfogó tervek	63
	a. Meglévő állapot helyszínrajz	64
	b. Koncepcióterv	64
	c. Kertépítészeti terv	64
	d. Fakivágási és favédelemi terv	65
	e. Bontási terv	65
	f. Tereprendezési és vízelvezetési terv	66
	g. Zöldfelületi idom terv	66
7.2	Részterület tervek	67
	a. Részterület kertépítészeti terv	67
	b. A-A térmetszet	67
	c. Burkolat rétegrendek.....	67
	d. Berendezések szerkezeti kialakítása részletterv.....	68
	e. Hullámpad idomterv	69
	f. Hullám elemeinek konszignációja	69
	g. Burkolati vízarchitektúra felülnézete	69
	h. Cserje növénykiültetési terv	70
	i. Központi évelőágyás növénykiültetési terv	71
	j. Kórház előtér évelőágyás növénykiültetési terv	71
8.	Összefoglalás	72
9.	Köszönetnyilvánítás	73
10.	Irodalomjegyzék.....	74
11.	Mellékletek.....	82
12.	Képjegyzék.....	112
13.	Ábrajegyzék	130
14.	Tervjegyzék.....	131

1. Bevezetés

1.1 Témaválasztás

Diplomadolgozatom a múlt értékein alapuló szabadtérépítészeti tervezéssel és annak gyakorlati alkalmazási lehetőségével foglalkozik a Nagyvárad tér példáján keresztül. A címben a „Szent István Kórház előtti tér” megnevezéssel utalok a terület elhelyezkedésére és történelmi múltjára.

Tájépítészeti tanulmányaim során figyeltem fel a múlt értékein alapuló tervezés fontosságára, és mindig nagy figyelmet szenteltem és örömmel foglalkoztam a történelemtanulással. Fontosnak tartom, hogy ismerjük múltunkat, gyökereinket, hiszen csak így tudjuk felismerni és megérteni a jelen kort és változásait. „Aki nem ismeri a múltat és a jelent, aligha képes előkészíteni az utat a jövő számára, [...]” (Karmacs Bertalan).

A mintaterület kiválasztásánál szakmai és emocionális szempontok is szerepet játszottak. Tájépítészeti és városfejlesztési szempontból is időszerűvé vált a tér rendezése, hiszen egy megújuló és fellendülő városrészben található. A közelmúltban fejeződött be az M3-as metróvonal felújítása, valamint tervek készültek a Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet és a Dél-pesti Centrumkórház – Szent István Kórház fejlesztésére. A tér napjainkban látható arculata az M3-as metróvonal megépítése utáni terveket tükrözi, egyre romló állapotban.

A Nagyvárad tér folyamatos alakulását egészen kiskoromtól követem nyomon térhasználóként, immáron majd két évtizede. A területtel kapcsolatban jó helyismerettel rendelkezem és személyes felelősségemnek is tekintem sorsának jövőbeli alakulását.

1.2 Célkitűzés

Célom a történelmi térmegújítások általános szakmai irányelveinek áttekintése és bemutatása. Ezen irányelvek, alkalmazástendenciáinak megfigyelése példákon keresztül a nemzetközi, illetve a hazai gyakorlatban.

Célom továbbá a Nagyvárad tér részletes történelmi kutatása, a különböző tértörténelmi korszakok formai, funkcionális, növényalkalmazási és közlekedési vizsgálata, illetve az arculatmeghatározó elemek azonosítása.

Célom az áttekintett szakirodalom és történelmi kutatás alapján, a tér szabadtérépítészeti megújítási koncepciójának elkészítése, amely biztosítja a tér a múlttal való kapcsolatteremtését.

2. Módszertan

2.1 Történeti vizsgálat

A tér fejlődéstörténetét Budapest kataszteri és történeti térképek, a fellelhető egykori tervek, felmérések, levéltéri dokumentumok, ortofotók, légifelvételek, régi fényképek, képeslapok, újságcikkek, szakmai publikációk és egyéb leírások és forrásanyagok alapján vizsgálom. A felkutatott alaprajzok, tervi források jellemzően Budapest Főváros levéltárából, valamint a hungaricana.hu, maps.arcanum.com/hu/ online elérhető oldalakról származnak. A légifelvételek a fentrol.hu az ortofotók a geoshop.hu oldalakról, valamint a Hadtörténeti Intézet és Múzeumból származnak. A képi forrásaim Fővárosi Szabó Ervin könyvtár fotóarchívumából, Ferencváros Helytörténeti gyűjteményéből, valamint az eleveletar.hu, fortepan.hu, online oldalakról származnak. A felhasznált folyóiratok többségében az Arcanum Digitális Tudománytár (adt.arcanum.com/hu/) online adatbázisából származnak. A tértörténeti korszakokat a fellelhető dokumentumok mértékének megfelelő mélységben tárgyalom.

2.2 Jelen állapot vizsgálat

A jelen állapotot vizsgálatát helyszíni bejárások, felmérések, fotódokumentáció, valamint elemző ábrák készítése alapján végzem. Felhasználom továbbá a vizsgálatokban a Budapest Fatár applikációban, illetve a Kerületi Építési Szabályzatban és egyéb fővárosi, valamint kerületi szintű rendeletekben elérhető adatokat. Vizsgálom továbbá a jövőbeli fejlesztési terveket az online irodalom figyelembevételével. A helyszíni bejárásokat különböző napszakokban végeztem jellemzően az M3-as metró átadását követően a tér általános funkcionalitásának és használatának megfigyelése miatt.

2.3 Tervezés

Tervezési alaptérképként a FŐKERT Nonprofit Zrt. (továbbiakban FŐKERT) és a Budapest Közút Zrt. által részem átadott helyszínrajzot és geodéziát használom saját mérésekkel aktualizálva, kiegészítve. A terv az egyetemes és a klímatudatos tervezés alapelveinek megfelelően kerül kialakításra, kiemelt hangsúlyt fektetve a tér történeti értékeinek integrálására, a tér korszakokon átívelő arculatának és hangulatának tekintetében.

3. Szakirodalmi áttekintés

3.1 Történeti térmegújítás elméleti háttere: nemzetközi áttekintés

A műemlékvédelem környezetalakításra vonatkozó, az egész világon mérvadó szakmai irányelveit az ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) által elfogadott nemzetközi karták (ICOMOS, 2011) alapján ismertetem. Az alábbiakban a véleményem szerint legfontosabb dokumentumokat és (a dőlt betűvel olvasható) dokumentumrészeket emelem ki.

Velencei Karta, 1964 (ICOMOS, 2011)

A Velencei Karta meghatározza a műemlék fogalmát, valamint a konzerválás és restaurálás irányelveit. Ezen irányelvek elsősorban az építészeti alkotások szempontjából kerültek megalkotásra, azonban több pontja is érvényesnek tekinthető a történetileg jelentős tájépítészeti alkotások tekintetében. Később, a Firenzei Karta a történeti kertek műemléki szintre emelésével közvetlen irányelvekké tette ezeket.

„A műemlék fogalmán olyan önálló építészeti alkotásokat és városi vagy falusi együtteseket értünk, amelyek valamely sajátos kultúrának, jelentős fejlődésnek vagy történelmi eseménynek tanúi. [...] „

„A műemlék elválaszthatatlan a történelemtől, amelynek tanúja és a környezettől, amelyben áll. „ – Műemlékek közvetlen kapcsolatban állnak környezetükkel, így azzal együtt kezelendők.

„A hozzátételek csak úgy engedhetők meg, ha tiszteletben tartják az épület valamennyi lényeges részét, annak hagyományos kereteit, kompozíciójának egyensúlyát. „ – Kortárs hozzátétel a történeti rétegekhez csak kiegészítésként jelenhet meg úgy, hogy nem befolyásolja a történeti koncepciót.

Firenzei Karta, 1981 (ICOMOS, 2011)

A Firenzei Karta az IFLA (International Federation of Landscape Architects) közreműködésével létrehozott történeti kertek védelmét szolgáló dokumentum. A karta meghatározza a történeti kert fogalmát, a fenntartás, konzerválás, restaurálás, rekonstrukció és tervezés irányelveit, továbbá kiemeli a kutatás és nyilvántartásba vétel fontosságát.

„A történeti kert olyan építészeti és növényi alkotás, amely történeti vagy művészi szempontból közérdekű. Mint ilyen, műemléknek tekintendő.”; „A történeti kert [...] a Velencei Karta szerint kell védeni.” – Történeti kert műemléki szinten való kezelése.

„A történeti kert elnevezés éppúgy alkalmazható szerény kertekre, mint tervezett vagy tájparkokra.” – A történeti kert történelmi jelentősége nem méretéből, hanem tartalmából adódik (Fekete, 2019).

„A történeti kert nem lehet elválasztani városi vagy falusi, mesterséges vagy természetes környezetétől [...]” – A történeti kert környezetével együtt kell kezelni az elemzés és tervezés során.

„A történeti kert vagy egy része [...] bármilyen beavatkozás során egyidejűleg minden alkotóelemre tekintettel kell lenni. A részleges beavatkozás megváltoztatná a kert egységeinek kapcsolatait.” – A történeti kerteket teljes kiterjedésükben egyben kell kezelni egységességük megóvása érdekében.

„A restaurálási műveletnek tiszteletben kell tartania a szóban forgó kert fejlődését. Elvileg nem szabad egy-egy korszakot másik rovására előnyben részesíteni, ki-véve, ha a kert egyes részeinek leromlása vagy pusztulása alkalmat nyújt a maradványok vagy a vitathatatlan dokumentációk alapján készülő rekonstrukcióra.” – A meglévő kerttörténeti rétegeket, lehetőséghez mérten egymásba integráltan kell megőrizni. Egy korszak teljeskörű rekonstrukciójára csak akkor nyílhat lehetőség, ha a kert jelentősen leromlott állapotban van.

Washingtoni Karta, 1987 (ICOMOS, 2011)

A Washingtoni Karta a történeti városok védelmét helyezi előtérbe, amely érdekében elveket, módszereket és eszközöket fogalmaz meg.

„A világ valamennyi városa – akár spontán fejlődés, akár tudatos tervezés eredménye – történeti város, mert történelmileg meghatározott társadalmak anyagi kifejeződése. Ez a nemzetközi karta a városokra vonatkozik [...] beleértve természeti vagy épített környezetüket is” – „Ebből - a műemléki szakma álláspontját tükröző - definícióból könnyen levezethető az a tétel, amely szerint ha »minden város történeti város« - akkor »minden városi környezet történeti környezet«.” (Balogh, 2006).

„A város történeti jellegének védendő értékeit az anyagi és szellemi elemek összessége alkotja, kiváltképpen: a) a telkekből és az utcahálózatokból adódó városszövet, b) a város különböző területeinek: a beépített, üres és zöldterületeknek kölcsönös viszonya, [...]” – A városok védendő történeti alapszerkezete a tömör (beépített) és az üres (zöldterületi) egységekből épül fel. Tehát a városi közterületek és zöldterületek a város történetisége okán védendőek.

Új Athéni Karta, 1998 (ICOMOS, 2011)

Az Új Athéni Karta a városok fejlődésének új kihívásait veszi számba, majd ezekre irányelveket és ajánlásokat fogalmaz meg.

„A tervezés során meg kellene őrizni a városi környezet hagyományos elemeit és egyediségét – identitását –, beleértve az épületeket, a történelmi városrészeket, a szabad területeket és a zöldfelületeket is.” – A tájépítészeti alkotások identitásának megőrzése és folytonosságuk biztosítása hozzájárul kulturális örökségünk védelméhez. „Összességében tehát a történetiség nem szűkíthető le a »régik« fogalmára, hanem azt a mindenkori városi környezet értékes elemei hordozzák - függetlenül keletkezésük korától.” (Balogh, 2006).

3.2 Történeti térmegújítás elméleti háttere: magyarországi áttekintés

A fejezetben a hazai környezetalakításra vonatkozó történeti szemléletű tervezési irányelveket, attitűdöket, valamint a jogszabályi környezetet ismertetem. Ám mindenekelőtt áttekintem és meghatározom a dolgozat témáját érintő hazai fogalmakat.

Fogalom alapú megközelítés: Történeti kert – Szabadtér – Köztér

A dolgozat, témáját illetően három szakkifejezés közös metszetében található. A szóban forgó fogalmak jelentésükben nem követelnek meg kizárólagosságot, egymással átfedésben állhatnak és állnak.

„**Történeti kert** bármilyen típusú zöldfelület lehet: kastélypark, villakert, intézménykert, közpark, temető, botanikus kert. A történeti kert műemléki értéke nem méretéből, hanem tartalmából, összetevőiből adódik. Egészen kis kertek is minősülhetnek tehát történeti értékű helyszínnek.” (Fekete, 2019).

„A **szabad tér** – ekkor még külön írva – felülről nyitott és az időjárás hatásainak kitett, az emberi használatra feltárt és tájépítészeti eszközökkel alakított külső tér.” (Jámbor, 2000).

„**Közterület**: közhasználatra szolgáló minden olyan állami vagy önkormányzati tulajdonban álló földterület, amelyet az ingatlan-nyilvántartás ekként tart nyilván.” (1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről).

A dolgozat címe „Műemléki elvek a köztetek szabadterépitészeti megújításánál” a három szakkifejezést önmagába foglaltan is megjeleníti. A dolgozat a történeti szemléletű megújítás szakmai elveit, tervezéseméleti háttérét veszi számba és alkalmazza történeti városi környezetben. A témának helyszínt adó mintaterület pedig általánosan is városok arculatát, történeti karakterét döntően meghatározó szabadterépitészeti közterület.

Jogszabályi háttér, kerttörténeti tudományos dokumentáció

A hazai joggyakorlat a nemzetközi irányelveknek alapján törvényi szinten definiálja a történeti kert fogalmát, a védetté nyilvánítás lehetőségét és módját, valamint teljes területére kiterjedő meg nem szüntethető védelmét (2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről).

A védetté nyilvánítás során az adott tájépítészeti alkotásról részletes **kerttörténeti tudományos dokumentációt** (továbbiakban KTD) kell készíteni, amelynek tartamát a (68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról) szabályozza. A dokumentációnak többek között tartalmaznia kell a kert védelemre javasolt kiterjedését, a kutatás során feltárt történeti dokumentumokat, a kert részletes építéstörténeti leírását, határainak, stílusának, szerkezetének változásait, a kert mai állapotának értékelését, értékleltárt a meglévő és elpusztult elemekre vonatkozóan, valamint helyreállítási javaslatot.

Véleményem szerint védettségtől függetlenül KTD-t kell készíteni minden történeti jelentőségű tájépítészeti helyszínt megújítása előtt és a mindennapi gyakorlat tanulsága alapján azt nem elég csak elkészíteni, hanem alkalmazni is szükséges a tervezés folyamán. Ezzel elősegítve saját munkánkat a megújítás alappilléreinek meghatározásában, hiszen „A kutatás során feltárt különböző rétegek együttesen képezik a helyszínt történeti értékét, teljes ismeretük segít megérteni a kert mondanivalóját, üzenetét.” (Fekete, 2019).

A KTD elkészítése szakértői jogosultsághoz kötött tevékenység. (439/2013. (XI. 20.) Korm. rendelet a régészeti örökséggel és a műemléki értékkel kapcsolatos szakértői tevékenységről) Ezzel biztosított, hogy teljeskörű szakértelemmel kerül az adott dokumentáció elkészítésre.

Tervezői attitűdök

A reneszánsz kor humanista filozófiája tetten érhető napjainkban. Ismételten előtérbe került az egyén (ember), mint a társadalom alapköve, azonban életével és munkásságával már sok esetben nem az őt létrehozó közösség érdekeit tartja szem előtt. A társadalomtól elkülönítve magát, személyes boldogulása és egyéniségének kiteljesítése változott életcéljává.

És bár nyilvánvaló, hogy a tervező is ember. Ne tévesszük szem elől, hogy tájépítésztervezői minőségünkben, önmegvalósítás helyett elsődlegesen szakmai tudásunkat és képességeinket bizonyítjuk minden tervezési alkalommal. Gondolhatnánk, hogy a tervezés origója maga a tervező és kétségkívül az egyik legmeghatározóbb szereplője, azonban a mindenkori tervezés eredője a tervezési terület. „Egyetlenegy elfogadható tervezői hozzáállás létezik ugyanis: a tervezési terület adottságainak, vagyis múltjának és környezetének lehető legteljesebb figyelembevétele.” (Balogh, Fatsar, 2012).

A tervezés folyamatában a két legfontosabb 'szereplő', a tervező és a tervezési terület folyamatos kapcsolatban állnak egymással, még ha ez immateriális szinten zajlik is. A tervező a hely szellemét (genius loci) kutatja, ezáltal a terület hatást gyakorol szellemiségére, ami a terv elkészültével visszacsatol a helyszínre.

A szabadtérmegújítások során, a tervezők által tanúsított viselkedésmintákat Dr. Balogh Péter István tájépítész professzor kutatómunkája eredményeként, két főcsoportra osztotta. Ennek alapja, hogy a tervező (és/vagy a megbízó) a meglévő állapothoz, illetve annak eredeti kialakításához miként viszonyul. Az első csoport amikor a megújítások során felfedez olyan értéket, aminek megóvására, ahhoz való igazodásra törekszik. A második csoport pedig amikor nem gondolja indokoltnak a funkciók és formák továbbélését, teljesen új kiállítás mellett dönt (Balogh, 2006).

Megújítás az eredetihez hasonlító kialakítással: rekonstrukció, rekonstruktív jellegű modernizálás, stilizált modernizálás, modernizálás. **Megújítás az eredetitől különböző kialakítással:** historizálás, stilizálás, ellenpontozás, eszköztelenség (Balogh, 2006).

A dolgozat témájából adódóan, elsősorban a történetiséggel kapcsolatot kereső (megújítás az eredetihez hasonló kialakítással) tervezői viselkedésmintákat mutatom be európai és magyarországi példákon keresztül (3.3. fejezet).

Kiemelném, hogy talán a legfontosabb feladata egy tervezőnek a helyes tervezői viselkedésforma megválasztása. És mivel „történeti környezetben zajló városi szabadteret-tervezés minden olyan szakterületi tervezési tevékenység, amely már korábban - tudatos fejlesztés vagy spontán fejlődés nyomán - létrejött városi környezetben zajlik.” (Balogh, 2006). Történeti, városi környezetben a historizálás „»sosem volt« történetiség” (Balogh, 2006) alkalmazása csak is történeti előzmény nélküli új alkotások létrehozásánál alkalmazható. Ezzel egyszersmind elkerülve a budapesti József nádor tér példáját, ahol egy historizáló megújítás keretében olyan alkotás jött létre, amely nem áll kapcsolatban a tér történeti historizáló kialakításával (Haleczky, 2021).

„A hitelesség megkívánja, hogy egy történeti városi tér saját történeti értékén és saját rangján újuljon meg.” (Winkler, 2006).

3.3 Európai és magyarországi gyakorlati példák

Megállapítható, hogy a felsorolt tervezői viselkedésmódok mind a nemzetközi, mind a magyarországi tájépítészetben egyaránt megtalálhatók. Az egyes fogalom magyarázatok után ezt példákon keresztül is szemléltetem. A tárgyalt objektumok – lehetőség szerint – európai fővárosok szabadtereit veszik sorba.

Rekonstrukció: „Az eredeti kialakítás folyamatos megőrzése vagy újbóli kialakítása, eredeti tervek alapján, a korabeli technológiák, építőanyagok, növények felhasználásával. [...]” (Balogh, 2006)

Bécs, Belvedere: A kert tökéletes példája az évszázadok alatt folyamatosan fenntartott és megőrzött barokk kastélyparknak (bár a kert felső részének fenntartása az elmúlt években hiányosságokat mutat). A kertművészet korra jellemző elemei, mint a hímzéses-, gyepes parterek, labdagyeppek, boszkék egyaránt megtalálhatóak benne (Int-01) (Balogh, 2006).

Budapest, Várkert bazár: A Várkert Bazár épületegyüttese mögött, a részben rézsűn elterülő 2014-ben átadott neoreneszánsz kert rekonstrukciója, hűen tükrözi annak egykori

századfordulós kialakítását (Bukovszki, 2021). Törzsös rózsák, díszkutak, topiáriák, virággruppok díszítik napjainkban a kertet.

Rekonstruktív jellegű modernizálás: „Az eredeti kialakításhoz nagyban hasonlító állapot kialakítása, eredeti tervek alapján, de a mai igénybevételnek megfelelő anyaghasználattal. [...]” (Balogh, 2006)

Berlin, Lustgarten: A tér formai kialakítása Peter Joseph Lenné tájépítész nevéhez köthető (Int-02). Az általa készített tervek szerinti zöldfelületi szerkezettel készült el, az 1930-as években leborkolt tér helyreállítási terve. Az 1990-es években zajló megújítás (Int-03), azonban több elemében is változást eszközölt az eredetinek tekinthető kialakításhoz képest (Balogh, 2006).

Budapest, Múzeumkert: A kert, a múzeum megépülését követően, Petz Ármin kertész tervei alapján készült el a 1850-es években. Kialakítása jórészt változatlan képet mutatott egészen az 1970-es években zajlott modernista átalakításig (Debreczeni-Droppán, 2019). És bár az eredeti Petz Ármin terveknek megfelelő térszerkezet rekonstrukciójára 2019-ben sor került, a növényzet kortárs eszközökkel került megújításra.

Stilizált modernizálás: „Az eredeti kialakítás bizonyos alapelemeit felhasználva, de már alapjaiban más térszerkezettel és/vagy funkcióval létrejövő alkotás, amely igyekszik hangulatában az eredeti kort megidézni. [...]” (Balogh, 2006)

Berlin, Hausvogteiplatz: A 20. század végén kialakított díszmedencés park, a 21. század elején metróállomással került kiegészítésre. A kereskedelmi üzletekkel szegélyezett tér a második világháborúban elpusztult és csak a 2000-es évek elején került sor századfordulós szerkezetének megidezésére (Int-04). Az egykori kialakítás minden eleme tekintetében teljesen kortárs módon és eszközökkel újragondoltan jelenik meg, ám hangulatában egyértelműen a történetiséget sugározza.

Salgótarján, Főtér: A 2000-es években a tér eredeti modernista stílusához hasonló térszerkezettel és karakterrel került megújításra. A tervben visszaköszönnek az eredeti tervezői szándékok és korábban jól működő alapelemek, ezáltal megőrzésre került a tér eredeti hangulata (Balogh, 2006).

Modernizálás: „Az eredeti kialakításhoz nagyvonalakban vagy utalásaiban hasonlító állapot kialakítása, eredeti tervek felhasználásával, de a mai igénybevételnek megfelelő átalakításokkal, terület- és anyaghasználattal. [...]” (Balogh, 2006)

London, Leicester square: A 18. század elején létrehozott körbekerített, keresztutakkal feltárt négynegyedes osztás középpontjában szoborral rendelkező tér, egészen a második világháborúig változatlan alapszerkezetet mutatott (Int-05). A második világháborúban ért bombatalálat következményeként azonban teljesen újra kellett építeni (Int-06), feltehetően ekkor döntöttek a sétányok sarkok felé 90°-kal való elforgatásról. Ettől markánsabb átalakítás következett be a tér 2010-es években zajló felújítása során, amikor a zöldfelület külső szegélye amőboid vonalvezetéssel kerület kialakításra. A tér jelen állapotában, bár némileg utal történeti kialakítására, egy újszerű alkotásnak tekintendő.

Budapest, Podmaniczky Frigyes tér: A tér a második világháborút követő épületek elbontásával jött létre, amit az 1950-es években parkosítottak. Az M3-as metróvonal építése után újabb rendezés következett. Ekkor támfalakkal kiemelt zöldfelületek és nagy gyalogos felületek uralták a tér látványát. A 2019-ben átadott legutóbbi térmegújítás első ránézésre teljesen újszerűnek tűnik, azonban egyes elemeiben – mint a kiemelkedő rézsű, fásított közlekedőfelület – utal a korábbi kialakításokra (Haleczky, 2021). Mindamellett, hogy használja a korábban készült szobrászati alkotásokat.

3.4 Összegzés

A történeti jelentőségű tájépítészeti alkotások nemzetközi és magyarországi tervezésméleti háttere nagyfokú azonosságot mutat, egymással ekvivalens. Megállapítható, hogy a hazai tájépítészet a nemzetközi gyakorlatot ismerve, lehetőségeihez mérten, annak irányelvei alapján cselekszik.

Megfigyeléseim alapján feltűnő különbség azonban, hogy a magyarországi szabadtérépítészeti megújítások során gyakran jelentős történeti értékű terek, parkok kerülnek újratervezésre. Ennek oka, a nem megfelelő minőségű fenntartásból eredő állagromlás, majd az ezt követő új létrehozására érzett kényszer gondolata lehet. Az európai példákat szemlélve, a hasonlóan jelentős tájépítészeti alkotások eredeti tervek szerint jó minőségben fenntartottak. Állagromlás esetén pedig az eredeti terveknek megfelelő, különböző mértékű helyreállításuk zajlik.

Újabb kihívást jelent továbbá a szakma számára mind nemzetközi, mind hazai szinten a 20. század második évtizedében létrehozott alkotások jelentőségének, tipikusságának felismerése és ezen kortörténeti alkotások védelme.

4. Tértörténeti kutatás

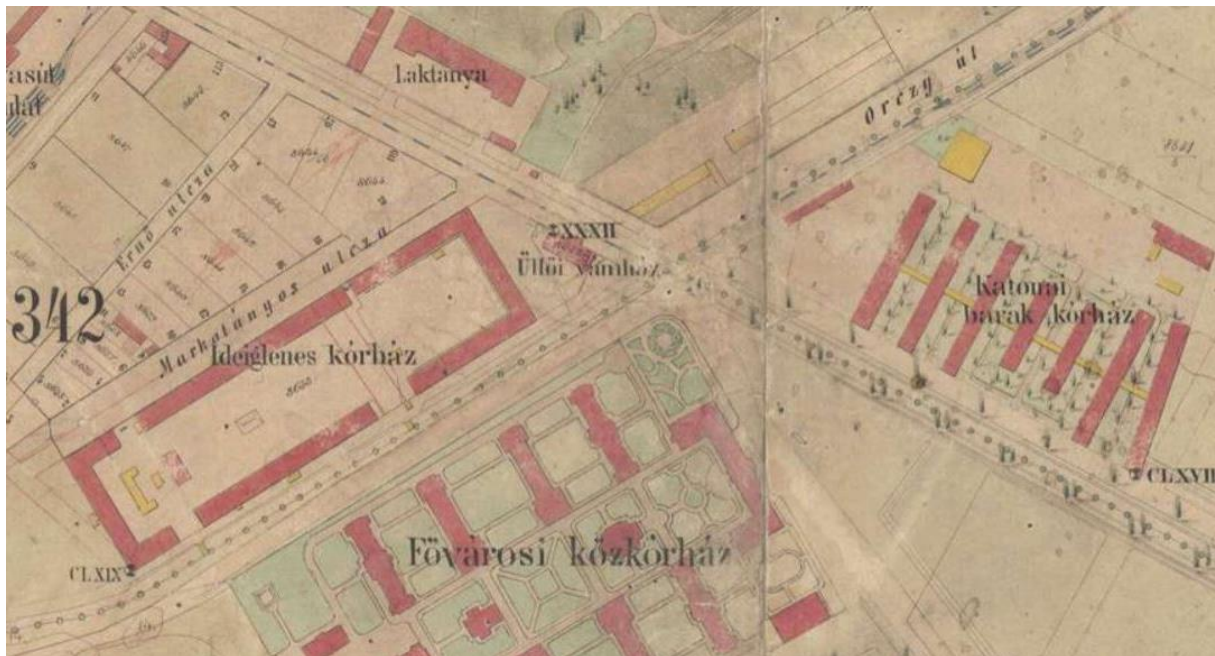
A részletes tértörténeti kutatás a lehetőségekhez mérten a KTD valamennyi pontját figyelembe véve, lineáris időrendi sorban kerül elkészítésre. A kutatás során feltárásra kerül többek között a Nagyvárad térnek és környezetének fejlődéstörténete, kulturális kapcsolata és jelentősége. Az egyes korszakok ismertetése során külön kiemelésre kerülnek a korszak hangulatát jelentősen meghatározó arculatformáló elemek.

4.1 Ferencváros kialakulása

A Nagyvárad tér, Ferencváros (Bp. IX. kerület) határán helyezkedik el. A kerület határait a Kiskörút, az Üllői út és a Határ út képezik. Az egykor még önálló település már a középkorban is lakott volt, feltehetően Szentfalva néven, amely a török időkben néptelenedett el. A település újbóli betelepülése és kialakulása, a 18. század elejére tehető; párhuzamosan fejlődött Józsefvárossal és Terézvárossal. A fellendüléséhez hozzájárult, hogy 1699-ben a pesti városi tanács rendelete lehetővé tette az ekkor még külvárosi terület fejlesztését. Lakosságát elsősorban zsellérek és a belvárosból kiszorult iparosok alkották. A kerület kiépülése a 18. században még elsősorban a két körút közötti területre koncentrált (1. melléklet), majd a 19. század elején elkezdődött a Nagykörút és mai Thaly Kálmán utca közötti terület beépítése is (2. melléklet). A településrész a Ferencváros nevet 1792-ben kapta, az akkor trónra lépő I. Ferenc királyról, az ő engedélyével. Ferencváros épületállományában jelentős károkat okozott először az 1799-es majd az 1838-as árvíz, melynek következtében a település teljes területe víz alá került (2. melléklet). A több száz, túlnyomórészt vályog épület közül mindössze 19 db maradt épen (Radó, 1985). A település fejlődése a kiegyezés után vett ismét nagy lendületet, amikor megindult a városias beépítés és erőteljes iparosodás. A kerület nagy zöldfelületbe ágyazott intézményei miatt (mint például a kórházak), az egy főre jutó zöldfelület aránya kedvezőnek mondható (K. Hlatky, 2001).

4.2 Kezdetek, legelőből városi tér (-1897')

A tér kialakulása szorosan összefügg a 19. század végi iparosodás következtében létrejövő városfejlődéssel. Az 1870-es években kezdődött el a mai Haller utca, Orczy út határán túli városrész beépítésének tervszerű fejlesztése. A tér egyetlen térfala a 70-es évekig az ÉK-i oldalon lévő Császári - Királyi Táborig laktanya (3. melléklet), amit még ebben az évtizedben Ideiglenes kórházzá alakítanak. A laktanya Orczy kert felőli oldalán helyezkedett el az Üllői vámház és már ekkor megfigyelhető az Üllői út menti fásítás (1. ábra). A mai tér É-i oldalán ekkor a Marhavásár tér felirat látható, valamint az Üllői út mentén a Marhahajtó út megnevezés, ami utal arra, hogy ez ekkor még a város határa előtti terület, a régi vásárterekhez hasonlóan kereskedőhelyként szolgált (4. melléklet).

1. ábra: Budapest méter rendszerben készült kataszteri jellegű térképe, 1878, forrás: [forrás: maps.arcanum.com](http://maps.arcanum.com)

A következő és egyben legjelentősebb térfal a Szent István Kórház, amelynek elhelyezésére 1876-ban készítettek tervet, az addigi fővárosi legelő helyén (5. melléklet). Az ekkor még „Üllői-úti új kórház” -nak hívott létesítmény terveit (Anonymus, 1881) Hauszmann Alajos építész készítette és mutatta be 1881-ben. A kórház munkálatai ekkortájt kezdődtek el, és Dr. Bókai János igazgató főorvos 1882-ben egyeztetett Petz Ármin műkertettszel a telek fásításáról (Anonymus, 1882). A munkálatok 1883-ra már oly mértékben előrehaladtak, hogy a Főváros Felügyelő Bizottmánya a kórház bejáratának díszítésére ajánlja Kiss György, Krisztus gyógyítja a betegeket című szoborkompozícióját (Anonymus, 1883a). Az intézmény fejlesztésnek következtében (Anonymus, 1883b) a Közúti Vaspálya Társaság elhatározta már

1883-ban, hogy a megnövekedő forgalom miatt szerelvényeit a „Ludoviceumon” túl a vámházig fogja járatni. Továbbá már az 1882-es tervlapon megjelenik a tértől DK-i irányban a Szent Lőrinczi vasút indóháza (pályaudvara) (melléklet). A kórházhoz vezető út kiépítésére egészen annak bejáratáig, egy évvel az építkezés befejezése előtt fogadtak el költségkeretet (Anonymus, 1884). A létesítmény átadására végül 1885.08.25-én került sor, „Üllői-úti új kórház” néven (Anonymus, 1935). Még az átadás évében rendelkezett a Fővárosi Közmunkák tanácsa a kórháztól messzebb a K-i irányban található Kis- és Nagy sertés tavak lecsapolásáról (Anonymus, 1885), mivel veszélyesnek tartotta annak kipárolgását a betegekre. A kórház elnevezésére végül, majd egy évtizeddel később, a Fővárosi Tanács tett 1894-ben javaslatot a Szent István Kórház név előterjesztésével (Anonymus, 1894).

Az újonnan épülő kórházzal párhuzamosan (az ÉNY-i oldalon már korábban átalakított Ideiglenes kórház mellett) megjelent az Üllői út túloldalán egy kezdetben Katonai Barakk, majd XVI. Helyőrségi kórházként hívott intézmény is (1. ábra). Ennek következtében már a századforduló előtt, az ekkor még névtelen háromszög alakú teret 2 oldaláról is közegészségügyi intézmény határolta.

4.3 Ilsemann Keresztély féle kialakítás (1897'-1929)

Dr. Radó Dezső, FŐKERT igazgató könyvében azt írja, hogy 1897-ben parkosították először a teret (Radó, 1985). Ezt az időpontot támasztja alá, hogy Zsitvay Attiláné a FŐKERT csoportvezetője „A Fővárosi Kertészet Száz Éve” című könyvben, a történeti adatoknál a tér parkosítását 1897-99 közötti időszakban említi (szerk.: Kiácz, 1968). Azonban ezzel ellentmondó információ, hogy ugyan ebben a könyvben, Balogh András, festőművész 1902-re datálja a parkosítást.

A leírások egybeesnek azzal az időszakkal amikor Budapest közigazgatási térképein látható elsőként a parkosítás helyszínrajza. A tér kialakítása elsőként egy 1895-ös közigazgatási térképen jelenik meg (6. melléklet) feltehetően utólagos bejegyzéssel, mert a tér keleti oldalára benyúlóan a szomszédos telek / építési tömb szabályozási vonala látható. A területet írásosan ebben az évben illetik először „sétatér” megnevezéssel, amikor a Pesti Napló című folyóirat számol be róla, hogy „Nekuvics Gyula [...] a Szent István-kórház előtti sétatéren szivenlőtte magát”. A sétatér elnevezés utalhat a tér parkosított állapotára (Anonymus, 1895).

A FÖKERT (Int-07) és Balogh András festőművész (szerk.: Kiácz, 1968) a Nagyvárad tér parkosítását Ilsemann Keresztély főkertész nevéhez köti. Ha nem is közvetlen az ő munkája, de az ő munkásságához kapcsolható, ugyanis Ilsemann 1892-1912-ig töltötte be a főkertészi pozíciót, ami egybeesik a tér rendezésével.

2. ábra: A Szent István Kórház előtti tér parkosítása, Budapest kataszteri térképsorozata utólagos bejegyzésekkel, 1912, forrás: maps.arcanum.com

Az Ilsemann féle kialakításban (2. ábra) a park ÉNY-i DK-i tengelyre közel szimmetrikusan tervezett, hat darab bevezető út által közelíthető meg. A bevezető utak az Üllői és Gyáli útra nyílnak, egymással szemben párosával találhatóak, az ÉNY-i és DK-i oldalon, valamint a kórház főtengegyében. A parkosított teret, keretező növényállomány határolja el a forgalmas lovas kocsik közlekedésétől. A tér központi területein két darab, egy nagyobb és egy kisebb kör alakú zöldterületi egység látható. Ezek feltehetően díszes virággruppok voltak a kor kertépítészeti szokásaihoz híven közepükön vertikális elemmel. A nagyobb kör alapú parter (zöldfelületi egység) a Szent István Kórház szimmetriatengelyére szervezett, ezáltal a tér megformálása reagál a kórház és kórházkert kialakítására. A park DK-i oldalán található továbbá egy nagyobb lecsapott csúcsú tojásdad alakú parter, ami feltehetően gyepes terület volt (az erre vonatkozó információk később kerülnek ismertetésre). A lecsapott oldal sarkainál két kisebb köríves bemélyedés látható, amelyek téralakítási elvek alapján akár padok elhelyezésére is szolgálhattak.

A központi körbejárható virágágyak gondolata, és a parkosított tereket keretező növényállomány Ilseman más terveiben is megfigyelhető. Kitűnő példa erre a József nádor tér 1892-ben készített parkosítási terve, ahol a parkosított tér hat darab bevezető úton közelíthető meg és a sétaúthálózat ellipszis alakú növénygruppok köré szervezett (Haleczky, 2021). Ezen téralakítási elvek alapján, alapszerkesztésében megegyezik a két park.

Az 1895-ben készült közigazgatási térképen (6. melléklet), a Helyőrségi kórház előtt, a park ÉK-i oldalán, egy új vámház épület látható, valamint a parktól távolabb D-i irányban megjelenik a Szent László Kórház épületegyüttese.

A századforduló idején Klösz György által készített képen (1. kép), a kórház előtti járda mentén nyílt földfelülettel „zöldsáv” látható, amiben fiatal akácfa (*Robinia pseudoacacia*) áll. A képen továbbá megfigyelhető a kórház főbejáratának két oldalán 1-1 kandeláber.

A tér parkosításának egyik feltételezett évében, 1897-ben, a „Ferencvárosi választmány” a Szent István kórház előtti terület Nádasdy térnek történő elnevezésére tett javaslatot (Anonymus, 1897), ami nem valósult meg. A századfordulón azonban elnevezésre került, a kórház ÉNY-i oldalán, az elbontott Ideiglenes kórház helyén létrejövő terület. Amelyet Mihalkovics Géza egyetemi anatómus tanár után a Fővárosi Közmunkák Tanácsa (röviden „Közmunkatanács”) javaslatára Mihalkovics térnek neveztek el (Anonymus, 1900).

Az 1903-as várostérképen (7. mellékelt) a park D-i sarkán, a Szent István Kórház szomszédságában, megjelent a Fertőtlenítő Intézet épülete. Ez napjainkban a park egyik térfalaként szolgáló Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központhoz tartozik. Ugyanezen térképen már zöldfelületként, keretező fásítással ábrázolva jelenik meg az ekkor még névtelen park. A Közmunkatanács ebben az évben javaslatot tett a Szent István Kórház előtt „öt lámpás” állítására, amit a területre jellemző sötétedéskor romló közbiztonsággal indokolt (Anonymus, 1903).

A park ÉK-i oldalán 1907-ben jelenik meg a mai Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet elődje, a Magyar Királyi Központi Állami Gyermekmenhely (Int-08). Az 1908-ban készült közigazgatási térképen látható (8. melléklet), hogy a park É-i térfalául szolgáló Helyőrségi kórház eltűnik, valamint az előtte lévő vámház vendéglővé alakul. További érdekesség, hogy a szomszédos Mihalkovics tér Üllői úti oldalán található régi vámház Fővárosi óvodaként működött tovább. A park Orczy kert felőli csücskében pedig egy kisebb épület látható „Doh tőzs.” felirattal, ami a dohánytőzsde, napjainkban dohánybolt kifejezés korabeli rövidítése (Int-09).

Egy évvel később, 1909-ben a Fővárosi Közlöny hasábjain jelenik meg először írásban a terület parként való megnevezése (Anonymus, 1909). Ekkor, az új köríves vágányok építése által érintett területeken, a Szent Lőrinczi h. é. vasúttársaság (helyi érdekű, HÉV) költségén, a főváros rendezi a parkrészeket: a kocsiót makadámburkolatát, szegélykövét, a gyalogutak kavicsolását, korlátokat és növényzetet. Célként határozzák meg, hogy az új vágányok a Szent István Kórháztól minél távolabb kerüljenek elhelyezésre, továbbá említik hogy a jelenlegi végállomás járdakövezetét fel lehet használni az új állomás burkolására.

A Haller utca fásítására, ami a park ÉNY-i oldalát határolja, 1910-ben került sor Ilsemann Keresztély főkertész tevékenysége során (Anonymus, 1910). Ebben az évben jelent meg egy hirdetés (Toperczer, 1910), amely árverésre bocsátotta a IX. kerület közterületeinek „éves fűtermését”, amely árverés alól a Szent István Kórház előtti park területe kivételt jelentett. Ezen hirdetésből levonható a következtetés, hogy a parkban nagyobb gyepes területek voltak. Még ebben az évben készült képeslap (2. kép) nyújt bizonyítékot fénykép formájában először a tér parkosított voltáról. Ezen elsősorban a kórház bejárata látszik, azonban a kép jobb oldalán belóg a látványba, egy a kórház járda melletti akácfával megegyező korú és azonos fajú, akácfa (*Robinia pseudoacacia*) egyed.

Egy évvel később, 1911-ben a Bárczy István polgármester elnökletével, a kislakások építése felügyelő bizottság programjában elhatározta az Üllői út és Haller utca kereszteződésében bérház építését (Anonymus, 1911). Ennek eredményeként megépült, a Pecz Samu építész által tervezett Gróf Haller utcai tisztviselőház, amit sokan csak „Piros ház” -ként emlegetnek napjainkban (Zubreczki, 2015).

A park szorosan összefonódott a kerület életével, amire a Ferencvárosi Törekvés Sport Egylet létrejötte is bizonyíték. Ugyanis „1923. nyarán [...] ifj. Nagy Ferenc, Jüngling István és Farkas Károly az István kórház előtti téren futballozva elhatározták, hogy [...] sportegyletet alapítanak.” (Nyáry, 1928). A tény, hogy a téren volt hely futballozni szintén bizonyítja a park egy nagyobb gyepfelületének létezésére.

Budapest első légifelvételei között, egy 1926-ban készült képen (3. ábra) jól megfigyelhető a park ekkori kialakítása és állapota. Első ránézésre az Ilsemann Keresztély féle kompozíció nem fedezhető fel rajta, azonban alaposabban szemlélve megtalálhatók fontos elemek, amelyek alátámasztják a korszak valódi Ilsemann féle kialakítását.

Megfigyelhető a Szent István Kórház főtengegyében lévő nagyobb kör alakú terület, amelynek délkeleti oldalán, a lecsapott tojásdad parter sarkainál egy-egy fa látható. További bizonyítékul szolgál, hogy a park délkeleti oldala irányából nyíló két bejárat és sétány útvonala mentén fák és cserjecsoportok találhatóak. A park ekkorra jelentősen leromlott állapota feltehetően a területen megjelenő villamos közlekedés következménye.

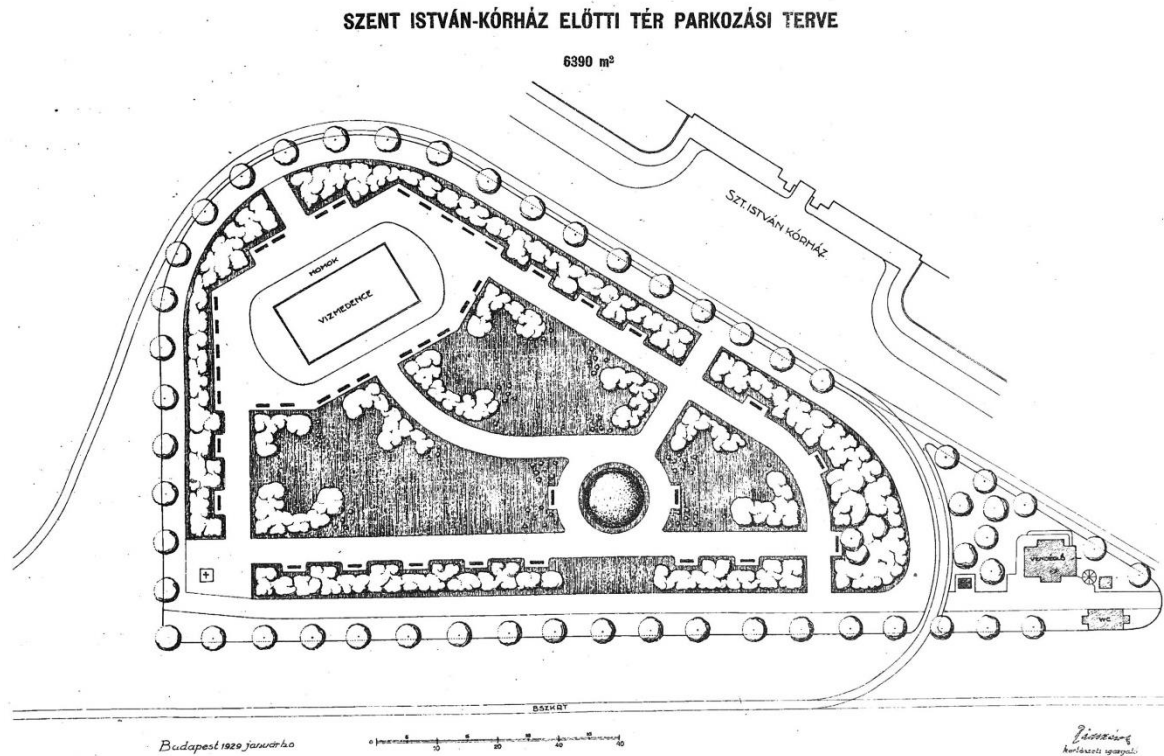
3. ábra: A Szent István Kórház előtti tér légi felvétele, 1926, forrás: Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 1926_65919 számú felvétel

A park egyik újabb térfala az Országos Közegészségügyi Intézet épületeinek megjelenésével kezdett el kialakulni. Az intézmény megnyitására 1927-ben került sor (Anonymus, 1927a), amit ekkor magyar Rockefeller intézetként is emlegették (Anonymus, 1927b).

Még 1927-ben Råde Károly fővárosi kertészeti igazgató Budapest székesfőváros nyilvános kertjeiről című értekezésében írja le, hogy a Szent István Kórház előtti terület rendezése tervbe van véve (Råde, 1927). Ebben az évben később, a Fővárosi közlönyben olvasható, hogy a park kisebb rendezésen esett át, ám ennek mértékét a kerület lakosai nem tartják kellő mértékűnek, további rendezését sürgetik (Anonymus, 1927c). Egy az 1920-as években készült képen (3. kép) jól látható, hogy a kórház előtt található Gyáli út kockakő burkolattal rendelkezik, valamint a park – a jobb felső sarokban megjelenő – akácfa termésével díszíti a vegetáción kívüli időszakban.

4.4 Räde Károly féle átalakítás (1929-1945)

A tér rendezésére végül tervek készültek, amelyek közül két dokumentum maradt fent napjainkra. A két terv alapszerkezetében, elhelyezett funkcióiban megegyezik. Egymás átdolgozásának tekinthetők, elképzelhető hogy ugyan azon tervező alkotásai.

4. ábra: A Szent István Kórház előtti tér parkozási terve, Räde Károly, 1929, forrás: Budapest Székesfőváros kertészetéhez tartozó park-sétány és kertek tervei, Entz Ferenc könyvtár (könyvtárban készült saját felvétel)

Az egyik terven Räde Károly kertészeti igazgató aláírása olvasható 1929-es keltezéssel (4. ábra). Évszám hiányában, a feltehetően korábbi dokumentum (9. melléklet) a park D-i sarkában ovális, míg a Räde féle terv szögletes változatban alakítja a lubickolót, körülötte lévő homokozót és játszóhelyet. Az 1937-es közigazgatási térképhez (10. melléklet) viszonyítva azonban feltűnik, hogy a tervezett villamossínek kisebb hurokban fogják közre a teret, aminek utólagos jelzése skicc szerűen a dátum nélküli terven látható. A térképen az is látható, hogy a park új szerkesztése a Räde által jegyzett tervet követi, így az ő elképzelése valósult meg az egyes elemekben eszközölt változtatásokkal. A tér kialakítását a Räde Károly által jegyzett terv alapján ismertetem, a közigazgatási térkép változásainak figyelembevételével.

A tervek alapján a parkot a hurokvágány három részre tagolja. A központi parkterületről az ÉNY-i és D-i sarkában levágódik egy-egy felület. Az É-i és központi területet fasor keretezi az Üllői út felől zöldsávban, a többi oldalon pedig burkolatban elhelyezve.

Az ÉNY-i lemetszett területen az Üllői út menti sétány D-i oldalán fásított zöldfelülettel körülvéve egy vendéglő és három kisebb építmény, míg az északi oldalán egy nyilvános illemhely pavilon látható.

A központi park minden irányból sétaúttal keretezett, amelyet az utak felé fasor, a park felé pedig cserjesáv kísér. A cserjesávok belső oldalán, a park keretező sétautakkal került kialakításra. Három nagyobb zöldfelületi egységre tagolódik, a sarokpontoknál cserjefelületekkel hangsúlyozva. A park központi eleme egy kör alakú ágyás, amely a névtelen terven „borostyán rabatte” felirattal jelzett, ami borostyánszegélyű virágágyást jelentett. Ez az Ilsemann Keresztély féle terven is megjelenő, annak alapján megőrzött a Szent István Kórház tengelyére szervezett központi növényágyás. A park D-i oldalán egy homokozóval keretezett vízmedence szerepel a terven, játszóhely létrehozásának szándéka okán, azonban ennek megvalósulására nincsenek bizonyítékok. Az ÉK-i oldalon pedig egy fészületként jelzett emlékmű látható, ami ekkor már meglévő elemként kerülhetett a terven feltüntetésre. A borostyán rabatte-ot és játszóhelyet egy tompa íven vezetett sétaút köti össze. A parkban összesen negyvenegy darab pad látható, amelyek a keretező cserjesáv belső oldalán, a rabatte kiültetés két oldalán, valamint a D-i játszóhely körül kerültek elhelyezésre.

A D-i oldalon lemetszett terület a Råde terven nem szerepel, az a későbbi légifelvétel alapján fásított gyepfelület volt. A felvetésre, hogy a Råde Károly által jegyzett (4. ábra) és a névtelen terv (9. melléklet) mégis egyazon tervező alkotása, bizonyítéku szolgálhat - a nagymértékű hasonlóság mellett - a park ÉK-i sarkában található emlékhely park irányából történő feltárását, a névtelen tervlapon utólagosan rajzolt nyilak jelzik és ezen utak a Råde által jegyzett terven már megtalálhatóak.

Az új villamossínek kiépülésére és feltehetően a tervek megvalósulására egy 1929-ben készített fénykép szolgál bizonyítéku (4. kép), amely a Gróf Haller utcai tisztviselőházból készülhetett. Ezen lázhatók az új villamosvágányok, valamint az Üllői út mentén megjelent árus pavilonok.

Az 1918-46 közötti közigazgatási térképen (11. melléklet) jól megfigyelhető, hogy az Ilsemann féle park kialakításba miként vág bele a villamosközlekedés hurokvágánya. A tér É-i oldalán már megjelenik a későbbi terveken szereplő vendéglőépület sziluettje, valamint tőle DK-i irányban egy kisebb négyzet alakú építmény. A térképen ekkorra tűnik el az ÉK-i oldalon az

üllői út túloldalán álló új vámház épülete. Látható továbbá, hogy a park DK-i oldalával szemközi telkeken kisebb épületek jelennek meg, többnyire rendszertelen elhelyezéssel.

Egy 1931-es hirdetésben olvashatjuk (Anonymus, 1931), hogy az „István-kórház előtti aranybánya cukorkás bódémat eladom. Évi bére 200 pengő.”. Ezen hirdetés mutatja, hogy a téren a kiskereskedelem jelen volt és feltehetően jól jövedelmezett.

A parktól DK-i irányban található telkek rendezésére 1934-ben tett indítványt Diószeghy János, aki az itt lévő rossz állapotú épületek, kovács és lakatosműhelyek lebontását és azok telkén játszótér mihamarabbi létesítését szorgalmazta (Anonymus, 1934). Még ebben az évben Liber Endre említi értekezésében a Budapesti parkok felsorolásánál „Szent István-kórház előtti kert” néven a területet (Liber, 1934). A kert jelző utal a park továbbra is meghatározó zöldfelületeinek jelenlétére. További értékes információ, hogy a jegyzékben a kórház előtti kerten kívül, Ferencvárosban csak egy másik kertterület (Vámház előtti) kerül említésre. Ebből is érzékelhető, hogy a park a kerületben jelentős zöldfelületi funkciókat töltött be.

Az 1937-es közigazgatási térképen (10. melléklet) látható először a Ráde Károly által tervezett kialakítás megvalósítása. A térképen megfigyelhető, hogy a korábbi tervektől eltérően az É-i sínek által leválasztott zöldfelületi egységet egy villamossín szeli át, a park ÉK-i sarkán a „feszület” felirat olvasható, valamint megjelenik a sínek által szintén leválasztott D-i terület. A parkot keretező cserjesáv minden irányból jelölésre került a térképen. Jelentős változás továbbá, hogy az Üllői út - Haller utca/Orczy út eddig is fogalmas kereszteződésébe már egyértelműen bevezetésre kerültek az Üllői út külső területéről érkező sínek.

Két évvel később, 1939-ben olvasható, hogy a továbbra is névtelen téren, a Budapest Székesfőváros Közlekedési Részvénytársaság – röviden Beszkárt – által üzemeltetett villamosvonalak közül már tizenegy érinti a kórház előtti terület (Anonymus, 1939). Ezek az: 51, 40, 42, 5, 5/A, 25, 52, 43, 65, 23, 21-es számmal jelölt járatok.

A terület elnevezésére (Anonymus, 1940a) végül 1940-ben került sor, amikor az Üllői út, Gyáli út, Haller utca és Orczy út kereszteződésének területét „Nagyvárad tér”-nek nevezték el. Ekkoriban elsősorban a közlekedési csomópontot emlegették ezen a néven, ám rövid időn belül a név használata kiterjedt a Szent István Kórház előtti területre is. Még ebben az évben készült fényképen (5. kép) megfigyelhető, hogy a parkot keretező faállomány szépen fejlődik, a park nyírott sövényvel keretezett, valamint az Üllői út mentén, a tér ÉNY-i oldalán egy kisebb építmény áll. A park Üllői út felőli oldalán kandeláberek is megjelennek. Jól látható továbbá, hogy a főút menti villamossíneket változatos fajösszetételű kettős fasor kísérte. Még 1940-ben

említik, hogy a Szent István Kórház előtti téren parkosítást hajtanak végre, ami feltehetően a meglévő park kisebb rendezését jelenthette (Anonymus, 1940b).

1941-re a megnövekedett igénybevétel következtében - bár ekkor már csak 9 villamosjárat érintette a teret – közlekedés veszélyessé vált (Anonymus, 1941a). Nem csak a villamosforgalom volt jelentős, hanem taxiállomások és autóbusszállomások is fokozták az amúgy is forgalmas csomópont túlterhelését. Ekkor egy javaslat készült a Kispest és Szentlőrinc felől érkező villamosjáratok Keleti pályaudvarra való bevezetésével történő forgalomcsökkentésre, amire azonban nem került sor. A romló közlekedésbiztonságra és egyre gyakoribb balesetek szomorú példája Bresztovszky Béla műegyetemi tanár halálos kimenetelű autóbalesete a téren, amikor a 61-es villamos és az általa használt gépjármű összeütközött (Anonymus, 1941b).

Még az 1941-es évben felmerült (Anonymus, 1941c) egy földalatti vasút építésének gondolata a Berliini tértől, mai Nyugati tértől egészen a Nagyvárad térig. A tervek szerint a gyalogosközlekedést a csomópontokban földalatti aluljárók építésével valósítják meg, amelyhez kapcsolódóan a II. világháború kirobbanása következtében óvóhelyek építését is tervezték.

1942-ben ismét javaslatot tettek a Nagyvárad tér rendezésére (Anonymus, 1942a). Valamint ebben az évben a Beszkárt, betegbiztosító pénztár létesítését tervezi (Anonymus, 1942b) az Üllői út – Orczy út sarkán megvásárolt üres telkek egy jelentős részén (a korábbi barakk kórház helyén). A háború miatt azonban erre nem került sor. Az évben ismét szóba került a tér nagyvonalú rendezése, amikor a Közmunkatanács javaslatot tett erre a földalatti vasút építési tervéhez kapcsolódóan (Anonymus, 1942c).

Egy 1944-ben készült légi felvételen (5. ábra) jól látható a tér és környezete. A térfalakkal kapcsolatban meg kell említeni, hogy a Beszkárt betegbiztosító pénztár építésére megvásárolt telken kisparcellás mezőgazdasági termelés nyomai láthatók. Ezen hasznosítási módra a háborús élelmiszerhiány miatt lehetett szükség. A tér DK-i térfalának kiépülése is ekkorra tehető, hiszen az Országos közegészségügyi intézet bővülésével megjelentek a teret napjainkban is meghatározó épülettömbök. A térfalak mentén elsősorban az ÉNY-i és a DNY-i oldalon láthatók kisebb pavilonok, amelyek feltehetően kiskereskedelmi céllal létesülhettek.

5. ábra: Budapest légi felvétel, 1944, forrás: Magyar Királyi Honvéd Légierő, fortepan.hu

A tér középső parkjának területe csökkent, mivel a Szent István Kórház előtt korábbi egy vágánysáv megsokszorozódott, három néhol négy vágány haladt egymással párhuzamosan. A sínek kiépítése és annak helyigénye miatt így a park kórház felőli oldalán felszámolásra került a parkot ezen irányból keretező cserjesáv, gyalogos sétány, valamint a keretező fasor egy része. A fasor egy-egy fája, ahol ez kivitelezhető volt átmentésre került a peronok burkolatában. A légifelvételen jól látszik a rabatte ágyás, valamint a parkot Üllői út felől határoló keskeny nyírt cserjesáv. Megfigyelhető továbbá a tér ÉK-i sarkában lévő feszület, amelyet szintén sövényáv kísért. Az útszerkezetben változás látható, mivel a korábban zárt Üllői úttal párhuzamos belső sétány megnyitásra került, a villamosvágányok túloldalán lévő vendéglőépület irányába. Továbbá egy új bejárat került kialakításra a belső parkrész Üllői úti sétányra való megnyitásával a rabatte kiültetés túloldalán, mialatt a korábbi kórháztengelyben lévő gyalogút funkcióját vesztette a megnövekedett villamosforgalom következményeként. A Ráde terven játszóhelyként jelölt terület D-i területe szintén csökkent, ezen irányból padsorral került a park lezárásra. Az itt tervezett homokozó és lubickoló a légifelvételen nem kivehető, a területen fák árnyéka látható.

A sínek által leválasztott É-i területen gyepfelület látható, míg a leválasztott D-i területen fásított zöldfelület, amelyben egy hosszanti építmény foglal helyet.

4.5 II. Világháború utáni kialakítás (1945-1974)

A tér szerkezetében komoly változást okozott a II. világháború pusztítása. A terület közlekedési csomópont funkciója miatt kiemelt célpont lehetett a bombázó repülőgépek számára, mivel a közlekedési infrastruktúra kapcsolatainak megsemmisítése elsődleges célok között szerepelt ekkoriban.

A Nagyvárad tér háború utáni rendezését 1947-ben kezdték meg. Ekkor játszóhely, árnyékos pihenő, és virágágy létesítésének tervéről írnak az újságok (Anonymus, 1947). Továbbá még ebben az évben megjelent cikkben számolnak be a tér korszerű átalakításáról, amely a háborús évek alatt kert jellegét elvesztett pesti parkok egyike volt (Csorna, 1947). A rendezéssel egy időben a Szent István Kórház területén két darab légoltalmi kárfigyelő fülke építésére adtak ki engedélyt (12. melléklet).

A továbbra is terhelt közlekedési csomópont forgalmát, az 1950-ben bevezetett „lépcsőzetes munkaidő” csökkentette oly módon, hogy a hivatali munkaidő kezdését fél órával elcsúsztatták (Anonymus, 1950). Ezen intézkedés a közlekedési csúcsforgalomban enyhítette a forgalmi terhelést, a munkába és hazafelé siető tömegek körében. Ebben az évben írnak róla, hogy a Gyáli út kórház előtti szakaszán már egy éve egyirányú közlekedést vezettek be az autóbussz megálló miatt, azonban az egyirányúsítás nincsen jól értelmezhetően táblával jelölve (Szilvási, 1950). Itt olvashatjuk továbbá, hogy a Gyáli útnak jó minőségű kövezete van, ellenben az Üllői út burkolatával. Az illetékesekhez is eljuttatott észrevétel alapján a tér forgalmi rendezését végre fogják hajtani.

1952-ben az Autó-Motor folyóirat tett közre felhívást a tér forgalmi rendezésére, amelyhez egy átfogó fotót is közöltek az Üllői út, Haller utca/Orczy út kereszteződéséről (Anonymus, 1952). Ebben a képen jelenik meg elsőként vizuálisan a Nagyvárad téri park új kialakítása. A képen megfigyelhető, hogy a gyalogosok rendezetlenül közlekednek a villamossíneken és az utakon keresztül. A parkban három nagyobb zöldfelület látszik. A hurokvágányok által határolt belső park, amit sövény sáv keretez. Az ÉNY-i oldalon egy gyepesített háromszög terület, ahol korábban vendéglő állt, valamint ezzel párhuzamosa az Üllői út mentén zöldsáv, ahol az út menti fasor koros példányai láthatóak.

1955-ben a Szovjet csapatok IX. kerületbe való bevonulásának évfordulója alkalmából emléktáblát állítottak, amely a Szent István Kórház épületén került elhelyezésre (Révai, 1955). Még ebben az évben tervbe vették a Nagyvárad tér parkosításának befejezését (Anonymus, 1955), amely parkosítás 1947-óta feltehetően kisebb ütemekben folyhatott.

Egy az 1950-es évek végén készült képen (6. kép) megfigyelhető, hogy az Üllői úton és Gyáli úton gyalogátkelőhelyek kerültek kijelölésre, valamint megjelennek a kereszteződés Orczy kert felőli oldalán az autóbussmegállók. Szépen látható továbbá a park újonnan kialakult szerkezete és megfigyelhető, hogy az ÉNY-i gyepes területen megjelenik egy óraoszlop.

A Szent István Kórház homlokzat feliratának újragondolására, 1959-ben készítettek fénycsőberendezési tervet (7. kép). A főbejárat felett, ezen az István Kórház megnevezés olvasható, valamint a timpanon felett elhelyezésre került vörös csillag látszik.

6. ábra: Nagyvárud tér, légi felvétel, 1963, forrás: fentrol.hu (1963_0061_2637)

Az Üllői útról 1960-ban készített fényképen (8. kép) jól látszik, hogy az út két oldalán lévő idős lepényfa fasor (*Gleditsia triacanthos*) átvészelte a világháború időszakát, azonban a Nagyvárud térrel párhuzamosan Üllői úti villamosvágányokat kísérő kettős fasor eltűnt. Az idős fasor fajmeghatározására a képeken túl, bizonyítékul szolgál Bercsek Péter „Budapest Dendrológiai Értékei” -című értekezése (szerk.: Kiácz, 1968). A főút megvilágítása ekkor közepesen belógatott világítótestekkel volt kialakítva.

Az 1960-as évek elejéről (13. melléklet) és a 70-es évekből (14. melléklet) kertészeti felmérések és egy légifelvétel (6. ábra) is rendelkezésre áll, amelyek segítik a tér kialakításának tanulmányozását. A park felmérésére 1961 szeptemberében került sor, amit 1963 februárjában

a mennyiségi kimutatások tekintetében korrigáltak. Még a korrekció évében készült egy légi felvétel, valamint a 60-as években több fénykép is a téren (7. ábra) (9-14. kép). Ezen információk alapján ismertetem a részletesen a II. világháború utáni Nagyvárad tér kialakítását.

7. ábra: Nagyvárad tér, a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ épületéből fotózva, 1962, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (251718)

Az Üllői úti kereszteződés ÉNY-i oldalán a légi felvétel és az ekkor készült képek (9. kép) alapján, jól megfigyelhető az autóbusszmegálló túlterheltsége.

A Nagyvárad tér villamossínek által történő három részre tagoltságát megőrizte. A vágány nyomvonalak csak a Gyáli út vonalában kerültek módosításra, ugyanis az Üllői út felé egyenesen haladnak, már nem keresztezik az É-i oldalon található területet. Az utak által határolt tér gyalogoshálózatát jellemzi, hogy a lehetőségekhez mérten minden oldalról nagykokakő burkolatú gyalogutakkal vették körbe, a belsőbb részek pedig szórt vagy föld burkolattal látták el (14. melléklet). A tér É-i oldalán ekkoriban készült képen látható a gyalogutak nagykokakő burkolása (10. kép), illetve az felhalmozott szemcsés burkolóanyag (11. kép).

Az É-i parkrészben egy nagyobb gyepes terület látható, amelyet alacsonyra nyírt 65 m sövényáv keretez, közepén egy óraként is funkcionáló hirdetőoszloppal. Az üllői út menti gyalogút és a hurokvágány óra felőli kereszteződésének oldalán egy őrbódé áll (14. melléklet).

A középső parkrész a háború következtében növényállományával együtt majd teljes mértékben megsemmisült. A park peremén mindösszesen pár idős fa látható, megkezdődött azonban a tér lombos, örökzöld fákkal és cserjékkel való rendszert nélkülöző beültetése. A park lakosság számára megnyitott szerkezete az Üllői úttal párhuzamos kavics burkolatú sétányból, valamint az ÉK-i sarokban kialakított negyed köríves parkfelületből állt. A sétány az ÉNY-i oldalán az üllői út felől két fokos olasz lépcsővel volt elérhető, az út mellett a sétány belső oldalán támfal került kialakításra. A sétány olasz lépcsőnél kezdődő D-i oldalán 52,6 m² virágágy, míg a támfal É-i oldalán 205,8 m² rózsza felület díszített. A negyedköríves területen „Bányakavicsos játszótér” került kialakításra, közepén egy 6,6 m²-es homokozóval. A játszótér a Delej utca irányából egy 95,5 m²-es cserjefelülettel határolt. Berendezési tárgyak tekintetében a park 17 db paddal, 5 db hulladékgyűjtővel, valamint körülbelül 4 db kandeláberrel felszerelt. A középső parkterület összesen 258 m alacsony -körülbelül 40 cm magas- nyírt sövényvel van körülvéve. Az ÉK-i sarokban egykor megtalálható feszület az 1961-es felmérési lapon felmért elemként szerepel, ami aztán később az 1963-as korrekció alkalmával áthúzásra került. Feltehetően a két időpont között helyezték át vagy bontották el (13. melléklet).

A Déli területek kialakítása már az 1963-as légi felvételen látszik, ugyanakkor ez ekkor készült felmérésen nem szerepel, így ezen területet egy későbbi felmérés alapján (14. melléklet) ismertetem. A sínek által elválasztott DK-i oldalon egy fás, gyepes terület található, amely közepén egy kör alakú pavilonépület áll, BKV - ekkor még Fővárosi Villamosvasút (Int-10) - város felirattal ellátva. Ennek közvetlen megközelítésére nagykockakő és beton burkolat biztosít lehetőséget. A Gyáli út mentén kialakított peronok aszfaltburkolattal rendelkeznek, ezek egyikén 1962-ben készített terv (15. melléklet) alapján egy kapszula alaprajzú várópavilont építettek. Ebben a pavilonban diszpécshelyiség, gépterem, várócsarnok, trafik, közért, és illemhely is elhelyezésre került.

A légifelvételen (6.ábra) megfigyelhető, hogy a Nagyváradi tér Üllői úti oldalán bár hiányosan, de megvan az idős tövises lepényfa (*Gleditsia triacanthos*) fasor, míg a Gyáli út mentén, fasor jellegét vesztetten burkolatban áll három darab idős akácka (*Robinia pseudoacacia*). Továbbá ekkor látható először, az Országos Közegészségügyi Intézet tér felőli oldalán telepített nyolc fából álló fasor.

1961-ben olvasható, hogy a tér rendezetlen, ócska bódék uralják látványát (Kiss, 1961). A panaszos hangvételi írásban ugyanakkor említik, hogy a Május 1 ruhayár irányában – az Üllői út és Orczy út kereszteződésében – lévő telken egy termelészövetkezet kertészete található és a „nagy virágvásár” -t a Nagyvárad téren bonyolítják le. A vásárok tartására a központi park gyepes felületei kiváló helyszínül szolgálhattak.

A téren lévő pavilonok jelenlétére bizonyíték, hogy 1961-ben egy hírlapfülke, majd 1963-ban egy büfépavilon (16-17. melléklet) építését engedélyezték a hatóságok. A kiskereskedelmi pavilonok továbbra is a tér ÉNY-i és DK-i oldalai mentén helyezkedtek el.

Egy 1962-ben megjelent cikkben (Anonymus, 1962a) értekeznek a tér baleseti gócpontjairól, amelyek a Szent István Kórház előtti területen, az Üllői út menti párhuzamos villamosmegálló mentén, valamint a FAÜ – Fővárosi Autóbuszüzem – állomások behajtójánál vannak (a csomópont Orczy kert felőli oldalán). Itt említik, hogy az Üllői és Orczy út kereszteződésében a Gomba presszó áll.

A FŐMTERV által 1966-ban készített képek (12-13. kép) látványát alább ismertetem. Az autóbuszállomás környezete meglehetősen elhanyagolt, az útfelület a sínek mentén és a megállóban piszkos. A kertészet telkén az aktív növénytermesztésnek nyomai már nem láthatóak. Az Üllői út, Orczy út, Haller utca kereszteződésében nagy felületű virágágyások vannak. A park növényállománya szépen fejlődik, bár a parkot keretező sövény sáv az ÉNY-i oldalon hiányos. A játszóhelytől K-i irányban található cserjesáv több méter magasra megnőtt. Az Üllői út menti fasor alatt, valamint az óraoszlop Gyáli úti oldalán beton növénytartó edények kerültek kihelyezésre. A tér gyalogos felületeit a gépjárműközlekedéstől az ÉNY-i oldalon láncos korláttal választják el. Látható továbbá, hogy az Országos Közegészségügyi Intézet telkének Üllői úti sarkán egy újabb épület létesítése van folyamatban, ezzel bővül a Nagyvárad térről nyíló homlokzatok száma.

Az 1969-es szintén FŐMTERV-es felvételen (14. kép) látható, hogy már befejezésre került – a KÖZTI által tervezett (Anonymus, 1962b) – Országos Közegészségügyi Intézet új épülete, a hiányos részeket pótlásra került a parkot keretező sövény sáv. Valamint a továbbra is kockakő burkolatú – parkot keretező – utakon már sávos felfestéssel jelzik a gyalogátkelőhelyeket.

Az Üllői út és Orczy út sarkán lévő – a korábban Beszkárt betegbiztosító pénztár számára szánt – üres telken végül 1970-ben került sor építkezésre. Ekkor kezdődött Budapest legmagasabb új épületének, a Semmelweis Orvostudományi Egyetem (SOTE) 23 m magas toronyházának (mai elméleti tömb) az alapozási munkálata (Anonymus, 1970).

1972-ben az Autó-Motor folyóiratban jelent meg egy értekezés (Anonymus, 1972), ami a Nagyváradi téri kereszteződéssel, csomóponttal kapcsolatban a balesetveszélyes közlekedésre hívja fel a figyelmet. Ennek okaként a villamossínek által is keresztezett párhuzamos közlekedésre alkalmas körforgalom kialakítását jelöli meg. A SOTE munkálatai az ekkor készült légi felvétel (18. melléklet) és fotó (15. kép) alapján a Nagyváradi térre tekintettel nem jelentett különösebb terhelést, mivel az Orczy út irányából volt az építési terület megközelítése.

4.6 Metróépítés évei (1974-80)

A tér történetében egy újabb korszakot jelentett az M3-as metróvonal építése. A teret a metróépítés két időszaka érinti (Int-11). Az első szakaszban 1976-ig bezáróan, a Deák Ferenc tértől a Nagyváradi térig épült ki a metróvonal. Ezt követően a második fázis alatt ideiglenes metró és villamos végállomásként funkcionált a tér (egészen a metróépítés befejezéséig), amíg 1980-ra a tértől Kőbánya-Kispest végállomásig építették a metróvonalat. A villamosközlekedés felszámolása az Üllői út metró által érintett szakaszán, az átadásokat követően két ütemben zajlott.

Már 1973 májusában lezárásra került az Üllői út a Nagyváradi tér és a Könyves Kálmán körút közötti területen (Anonymus, 1973). A kieső szakaszon a zavartalan gépjármű közlekedést, a Gyáli úton kialakított párhuzamos közlekedéssel megvalósított forgalomterelés biztosította. Ekkor kezdődött meg az útpálya bontása, mivel a Nagyváradi tértől Kőbánya-Kispest irányába – az Út- Vasútépítő vállalat tervei alapján (19. melléklet) – kéregvasútként, közvetlen a felszín alatt került megépítésre a metróvonal.

Egy 1974-ben készült képen jól látható az Üllői út pályaszerkezetének bontása, valamint a Nagyváradi téri csomópont és park építési területként, anyaglerakóként való használata (16. kép). Ekkor kezdődtek meg a Nagyváradi téri metróállomás és a hozzá kapcsolódó gyalogos aluljáró építésének munkálatai, aminek az átadására 1976-ban került sor (Földvári, 1976). A gyalogos aluljáró építését követően a kor tendenciáinak megfelelően, megszüntették a csomóponton keresztül a felszíni gyalogos közlekedés lehetőségét. Az aluljáró azonban nem csak a közlekedés lebonyolításában játszott szerepet, hanem kialakításra kerültek benne üzlethelyiségek is, többek között virágüzlet, dohányüzlet, kávé- és édességbolt, valamint hírlap áruda (20. melléklet). Az aluljáró építéséről fennmaradt látványmetszet (21. melléklet) és több a SOTE Elméleti tömb toronyházából készített kép is (17. kép). A képen megfigyelhető a Haller

utca - Orczy út elhúzással való terelése az építkezés következtében, valamint, hogy az építkezés milyen romboló hatást gyakorolt a környező zöldfelületekre.

A FŐMTERV által 1976-ban készített képen már az Üllői út új aszfalt burkolata látható (18. kép), amit még ebben az évben az őszi hónapokban adtak át ismét a gépjárműforgalom számára (Földvári, 1976). Arról is olvashatunk, hogy a metróépítés a fiatal szakemberek bekapcsolódásával zajlott, akik társadalmi munka keretében vettek részt az építkezésen (Anonymus, 1976).

8. ábra: Nagyvárud tér, légi felvétel, 1977, forrás: fentrol.hu (1977_0062_6743)

Egy évvel később 1977-ben olvashatjuk, hogy a Nagyvárud téren az ideiglenes vágányépítési munkálatok miatt „értékes bokrokat, fákat taroltak le” (Esztergomi, 1977). Ekkor a Nagyvárud tér az Üllői út külső területeiről érkező villamosok végállomásaként szolgált, innen metróval lehetett tovább haladni a Deák Ferenc tér irányába. Ez a megnövekedett forgalmi terhelés szükségessé tette az ideiglenes környezetrendezést, ami az 1977-ben készült légi felvételen (8. ábra) és képen (9. ábra) megfigyelhető. Ekkorra három új vágány (VII, VIII, IX) és hozzájuk tartozó menetirányító központ került kiépítésre a park belső területein (22. melléklet), ami a zöldfelületek jelentős mértékű további csökkenéséhez vezetett.

A villamosmegállók irányából két új szélesebb (4-5 m széles) gyalogút került kijelölésre. Egy az Üllői út menti lepényfa fasor belső oldalán, egy pedig a park ÉNY-DK-i hossz tengelyében. A két sétány között megőrzésre került meghatározó vertikális elemként az óraoszlop. A középső járda mentén pedig 6db – feltehetően beton – növénykazetta került kihelyezésre, amelyek némi díszítőértékkel vonták el a figyelmet az erősen leromlott park állapotáról. A park megmaradt vágányok által körbevett belső területeit ekkoriban nagymértékben kikopott gyepfelület, ideiglenes építmények, növényi irtásból származó-, építőanyag-, bontási törmelék halmok jellemezték. Az Üllői út ekkor még nem került átadásra teljes szélességében, az út D-i felén nagyobb burkolatlan felület kapcsolódott a parkhoz. Az Üllői út és Gyáli út menti fasorok fái még megtalálhatóak (9. ábra).

9. ábra: Nagyváradi tér, a Gróf Haller utcai tiszviselőházból fotózva, 1977, forrás: Krantz Károly, fortepan.hu (116079)

Az 1970-es évek végén készült képeken látható, hogy az átmeneti időszak rendezett állapotában a park növényállománya ismételten erőteljes növekedésnek indult. Több méter magas cserjék és famagoncok képeznek sűrű aljnövényzetet. A park karakterét ezidőben nagyban meghatározták az itt várakozó villamosok (19. kép).

A park növényállományáról, és a tervezéshez kapcsolódó zöldfelületek rendezéséről az 1972-ben készített terviratok (23-24. melléklet) szolgáltatnak bővebb információt. Ebből a dokumentumból megtudható, hogy az Üllői út páros oldalán a metró építés miatt a fasor

kivágását, míg a páratlan oldalon a fasor hiányainak pótlását tervezik. Ekkor a főút menti fasor összetétele 70%-ban 15-20m magas, 50cm törzsátmérőjű, egészséges lepényfa (*Gleditsia triacanthos*), 30%-ban fiatalon telepített juharfa (*Acer sp.*) (23. melléklet). A Nagyvárad tér hurokvágányok közti növényállományát a dokumentumban szépnek és értékesnek ítélik, ahol örökzöld cserjék és fenyőfélék is szépen fejlődnek (23. melléklet). A növényzet megóvása érdekében az építkezés ideje alatt a teljes parkot kerítéssel tervezik megvédeni és külön kiemelésre kerül, hogy az „Anyagtárolás e területen tilos!”. A terv továbbá minden az építési terület által érintett fára védőzsaluzást ír elő. Megtudhatjuk, hogy a park támfala előtt álló 6db juharfa (*Acer sp.*), a parkon belül kerülnek átültetésre (24. melléklet). Állapotuk miatt a Szent István Kórház előtt és Nagyvárad téren is 4-4 db juharfa (*Acer sp.*), valamint az Országos Közegészségügyi Intézet előtt 4db szivarfa (*Catalpa bignonioides*) kerül kivágásra (24. melléklet). Az építkezés miatt pedig a hurokvágány új szakaszán 1db zöld juhar (*Acer negundo*), a Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet előtt pedig 1db jegenyenyár (*Populus nigra 'Italica'*) kerül kivágásra (24. melléklet).

A tervektől sajnos több pontos is eltérés volt tapasztalható. Ugyan az Üllői út páros oldalán a tervek szerint kivágták a fasort, a páratlan oldalán pedig egészen 1980-ig meghagyták. Azonban ekkor az Üllői út szélesítése látható és mivel a mostani úttestben helyezkedtek volna el a fák, azokat – az 1972-es tervektől eltérően – szintén kivágták. Nem valósult meg továbbá a Nagyvárad téri park belső területének kerítéssel való védelme, továbbá a fák zsaluvédelme sem látható a korszakban készült fényképeken.

A metróépítés ideje alatt a tér rendezésére több terv (1973, 1976, 1980) is készült, ezek közül három dokumentációja részlegesen megtalálható a levéltárban, ám ezek nem valósultak meg. A tervezés folyamatának alakulására való rálátás érdekében ezeket röviden ismertetem. A terveket mind Baraczka Katalin készítette a BVTV (Budapesti Városépítési Tervező Vállalat) alkalmazásában.

Kronológiailag az első fennmaradt terv 1973-ban készült (25. melléklet). Ezen a terven Baraczka Katalin mellett tervezőként Dr. Krizsán Zoltánné is szerepel. Ez a villamosközlekedés fennmaradásával számol, elsősorban a hurokvágányok közötti területre koncentrál a meglévő keretező cserjesáv felhasználásával.

A második terv 1976-ban készült (26. melléklet), ezen a metró első szakaszának átadását követő ideiglenes rendezés látható egy a villamosmegállóktól a metrólejtőig vezető gyalogúttal, amin tóth típusú padok és műkö virágvályú helyezkedtek volna el.

A harmadik fennmaradt terv szintén 1976-ban készült (27. melléklet), ám már a teljes metrószakasz átadását, a villamosforgalom megszűnését követő állapotra. Ezen a terven már megjelennek a megvalósult terv főbb gondolatai. A terv a Gyáli út, Szent István Kórház előtti szakaszának megszüntetésével számol. Nagyobb burkolt felületben, faveremben található fák jelennek meg. A tér DNY-i részén megjelenik a parkoló. A formavezetést leszámítva a később megvalósult állapothoz képest jelentős különbség, hogy itt a parkolóból az Üllői út irányából biztosítva van behajtásra lehetőség.

4.7 M3 metróépítés utáni arculat, Baraczka Katalin terve (1980-)

A tér rendezésére a megvalósítás alapjául szolgáló – mai napig látható kialakításról a – terv végül 1980-ban a metróátadást követően készült el, amikor a tér jelentős átszállás okozta forgalmi terhelése megszűnt (Nagy, 1977). A terv sem Budapest Főváros Levéltárában, sem a FŐKERT tervtárában nem volt megtalálható, így személyesen Baraczka Katalint kerestem meg a dokumentációval kapcsolatban, aki készséggel állt rendelkezésemre és egy hosszabb beszélgetést követően átadta nekem a nála lévő terv egy példányát (10. ábra). A térről az átadást követő időszakban több kép is készült a SOTE Elméleti Tömb toronyházából (11. ábra). A tér tervezésének és kialakításának alapelveit, a Baraczka Katalinnal folytatott beszélgetés, a terv és a megújítást követő fényképek alapján mutatom be.

A tér tervezésének alapgondolatait a következőkben ismertetem (Baraczka, 2023). Cél volt, hogy sok pad kerüljön elhelyezésre a téren, hiszen ekkor a Szent István Kórházban csak látogatási időben, 17.00 és 19.00 óra között lehetett a rokonoknak felvenni a kapcsolatot ápolott hozzátartozóikkal. A késő délutáni órákban tömegek várták a téren a látogatási idő kezdetét. Másik alapgondolat volt, hogy a metrólejárát közelében egy nagyobb burkolt felület jöhessen létre, ahol a téren – vásártér lévén – régóta megtalálható árusok eladásra kínálhatják portékáikat. Cél volt továbbá, egy nagyobb egybefüggő rekreációs zöldfelületet kialakítani. A tér DNY-i területén elhelyezkedő parkoló pedig egy a FÖMTERV Tervtanács által meghatározott elem volt, amit be kellett illeszteni a koncepcióba.

10. ábra: a Nagyváradi tér, Baraczka Katalin terve, 1980, forrás: Baraczka Katalin, BVTV

Az 1980-ban készített terv (10. ábra) felülírta az 1976-ban készítettet, azonban az újratervezés pontos oka mára feledésbe merült. A megvalósítás nem teljesen a terv alapján történt. A tervtől való eltérések az alábbiakban. A metrólejárattal mellett az Üllői út oldalán nem kerültek padok kihelyezésre, a lejáró két oldalán U-alakú beton támfal elemek szegélyezték a zöldfelületeket. A lejáró közelében négy faverem helyett csak 3db került kialakításra. A park Üllői út menti oldalán nem került sor a terven szereplő nagymértékű fásításra, ahogyan a parkoló közepén és a tér DK-i oldalán tervezett fásítás sem valósult meg. A parkot feltáró hullám formájú sétány DK-i részén a padok az út mentén kerültek kihelyezésre, nem került kialakításra a terven szereplő homokozó és kavicsburkolat. A parkban jelölt szobor nem valósult meg, ahogyan ivókút sem került elhelyezésre. A terven szerepel a SOTE aluljáró lépcsőjének környezetrendezése, ez egy újabb terv alapján került kialakításra, amit a későbbiekben ismertetek.

A Nagyváradi tér új kialakítása három nagyobb egységre bontható. Az aluljáró lépcsője és kórház között egy nagyobb aszfalttal burkolt felület került kialakításra, ahol különféle árusok megjelenésére lehetett számítani. Kialakításra került a tér DK-i részén egy nagyobb parkolófelület, ami a metróhoz vagy kórházba érkezők számára biztosított megállási lehetőséget. A fennmaradó területen pedig egy jelentősen fásított, sétautakkal feltárt zöldfelület jött létre.

A Nagyváradi tér úthálózatának kialakítása során az utak két csoportba sorolhatók. Egyrészt megtalálhatók a tér körüljárhatóságát biztosító aszfalt burkolatú gyalogutak, másrészt a parkosított területet feltáró 40x40 centiméteres betonlap burkolatú sétányok. A kórház kerítés mentén a környező járdaszakaszokhoz kapcsolódóan biztosított a kórház főbejáratának gyalogos megközelítése. A metróaluljáróból az Üllői úttal párhuzamosan kijelölt két méter széles gyalogút vezetett egyenesen, egy gyalogátkelőhelyen keresztül az Országos Közegészségügyi Intézet - ma Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ - Nagyváradi téri bejáratához (11. ábra). A tér DK-i oldalán az útpálya mellett közvetlen került kialakításra egy gyalogjárda, ami a parkolóból a Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet, és az Országos Közegészségügyi Intézet megközelítését biztosította.

11. ábra: Nagyváradi tér, a SOTE Elméleti tömb épületéből fotózva, 1980, forrás: Főfotó

A tér arculatát jelentősen meghatározza az oldott hullámformát követő nyomvonala az utaknak, padsoroknak és ágyásszegélyeknek. A tér ezen korszakából származó egyik legjelentősebb arculatalkotó eleme a kórház előtt kanyargó hullám vonalú közvetlen egymáshoz illesztett padsor. Ezen padsor „pad 69”, másnéven „amerikai típusú pad” elemek egymás mellé illesztéséből jött létre és natúr (pácolt) fa ülőfelülettel rendelkezett (Baraczka, 2023). Az amerikai típusú pad elnevezés Baraczka Katalin elmondásai alapján onnan származik, hogy először ilyen típusú pad, egy kiállításon az Amerikai pavilon mellett keltette fel a szakma figyelmét (Baraczka, 2023). A „hullámpadsor” előtt végigfutó betonlap burkolat a kórház előtti

területen két fokos lépcsővé alakul, ami a parkoló magasan elhelyezkedő szintje miatt került ilyen módon kialakításra. A padsor és a kórház főbejárat közötti területen továbbá kiépítésre került egy nagykockakő burkolattal ellátott felszíni folyóka, ami egy pont víznyelőbe vezet a bejárat előtt a csapadékot, biztosítva a kórház esős időben is zavartalan megközelítését. A téren a hullámpadsor mellett – a tervezett ám meg nem valósult ivókút közelében – a metróaluljáró és Üllői út menti sétány között egy ötoszlopos mészkő csobogó, kockakő burkolatban került elhelyezésre. A csobogó a kertépítészeti rendezéstől független, feltehetően szobrászati alkotás. A padsor és csobogó mellett továbbá, a vízarchitektúra közelében vertikális elemként egy henger alakú hirdető oszlop került elhelyezésre, a metróaluljáró felől a parkba vezető két gyalogút között.

A park mai növényállománya jelentős mértékben az ekkori telepítés eredményeként jött létre. A rendezés befejeztével a cserjeszint teljesen újratelepített. A faállományban az egykori idős fák gondosan tervezett megőrzése mellett, nagy arányban jelennek meg újonnan ültetett egyedek. Az idős fák átmentésére a terv több megoldást is eszközöl. Egyik legszebb megoldás, ahogyan Gyáli út kórház előtti szakaszán lévő kettős fasor fái megőrzésre kerültek. A fasor park felőli oldalán lévő idősebb fák környezete, amik korábban a sínek között a peronokba ékelődve álltak, az árusoknak fenntartott téren faveremmel, a hullámpad mögött pedig zöldfelülettel körülvéve került kialakításra. Ugyan ezen fasor később telepített elemei – amelyek a kör alaprajzú BKV pavilon Gyáli út menti oldalán álltak – a parkoló középső zöldsávjának kinyúlásaiban kerültek átmentésre. Kiemelendő továbbá, a park talán legidősebb fája, ami a parkolót a belső sétánnyal összekötőúttól a hullámpad irányában található. Ez az egyed a terven vastag törzs jelöléssel szerepel és a korábbi fényképek, légi felvételek alapján még a Ráde Károly által tervezett korszakból eredeztethető (5. ábra).

A park cserjeállománya elsősorban a belső területek vizuális és fizikai lehatárolását szolgálta a nagy forgalmú Üllői úttól és parkolótól. Megjelent továbbá, a hullámpad kórház előtti szakasza mögött szélesebb sávban, ami a padhasználók pszichológiai komfortját biztosította. A fa és cserjeállomány összetételéről a terv alapján keveset tudunk, a tervezett növénylista nem került elő a kutatás során (azonban Dr. Radó Dezső ír erről könyvében, amit később ismertetek). A terven a rózsafelirat olvasható, valamint Baraczka Katalin biztosan emlékszik, hogy az Üllői úti zöldsávban mahóniát (*Mahonia sp.*) tervezett, mivel a tervegyeztetésen a közvilágítás üzemeltetője megjegyezte számára, hogy a növény megfogja szűrni a szerelőket (Baraczka, 2023).

A tér 1980-ban készített terve nem emeli be – a meglévő faállomány kivételével – a korábbi korszakok meghatározó arculati elemeit, kialakításait. A térről nem készült történeti kutatás a tervezést megelőzően, ami a metróépítés gyors kivitelezési és tervezési ütemével, valamint a kor tervezői gyakorlatával magyarázható (Baraczká, 2023).

A Nagyváradi tér rendezését követően készített 1981-es fényképen (20. kép) jól látszik az Üllői út, Orczy út sarkán a metrólejárati és SOTE parkoló közötti terület rendezése, ami szintén Baraczká Katalin tervei alapján készült el (28. melléklet). A terv reagál a kórház előtti tér kialakítására, a hullámos vonalú, U-beton támfal elemekkel kialakított növényágyással, valamint ez előtt végigfutó betonlap burkolattal és egymáshoz illesztett „pad 69” elemek sorozatával.

Még ebben az évben olvasható, hogy Vadász János szobrászművész, a Szent István Kórház homlokzatának központi Kiss György, Krisztus gyógyítja a betegeket című szoborkompozícióját újra faragja (Rapai, 1981). Az újrafaragást minden bizonnyal a majd százéves alkotás állapota tette indokolttá.

Egy évvel később 1982-ben a metróépítéshez kapcsolódó felszínrendezés számbevételekor, a Pesti Hírlap hasábjain olvasható, hogy „az egyik legszebb munka a Nagyváradi tér rendezése” (Anonymus, 1982). Az írás utalhat a terv minőségére, valamint a korábbi leromlott állapothoz viszonyított jelentős környezetesztétikai javulásra.

Még 1882-ben Székely Péter – nemzetközileg Pierre Székely néven ismert – szobrászművész, hatvanadik születésnapja alkalmából felajánlotta, hogy egy szobrot készít szülővárosának, Budapestnek. A párizsi magyar nagykövettel folytatott egyeztetés során került meghatározásra, hogy a szobor békét szimbolizáló tematikában készüljön el, és hogy a Nagyváradi téren kerül majd felállításra. Az elkészült mű (12. ábra) a szobrász saját szavaival élve „madárra emlékeztető szobor valójában [...] ember jel. Minket szimbolizál, emberségünket. A békére vágyó, törekvő emberiséget.” (László, 1982). A „Béke emlékmű” néven ismerté vált alkotás, a francia Bretagne bányából származó rózsaszín gránit felhasználásával készült el. A bazalt nagykockakőburkolatú szobor talapzatában egy gránit lapra, Kádár János és Francois Mitterrand kézírása alapján a „Béke” és „Paix” szavakat faragták. Ezzel kiemelve és megerősítve a szobor mondanivalójának határokon átívelő jelentőségét (Anonymus, 1983).

A szoborállításra a Nagyváradi téri kereszteződés, SOTE Elméleti Tömb felőli sarka került kijelölésre. Baraczká Katalin terve alapján kialakított zöldfelület áttervezését, a szobor környezetének kertépítészeti rendezési tervét, Kecskés Tiborné (Kecskésné Szabó Ildikó)

készítette el (29. melléklet). A tervben (Budapesti Képzőművészeti Igazgatósággal való egyeztetésnek megfelelően) a növényanyag nagyrészt örökzöld, természettel és levéldísszel rendelkező fajokból került összeállításra (30. melléklet).

A szoboravatásra végül 1983-ban került sor (Anonymus, 1983), amely azóta meghatározó arculati elemévé vált a Nagyváradi téri csomópontnak. A metróaluljáróból érkező gyermekek – köztük egykor jómagam is – a talapzaton próbálva felkapaszkodni csodálják a rózsaszín gránit alkotást.

12. ábra: Béke emlékmű, háttérben a SOTE Elméleti tömb épülete, 1983, forrás: Szilágyi Marianna, fortepan.hu (130434)

Dr. Radó Dezső huszonkét éves főkertészeti igazgatóként folytatott tevékenységét követően, (a már korábban is idézett) 1985-ben megjelent „Budapesti parkok és terek” című könyvében írt a Nagyváradi tér ekkori kialakításáról (Radó, 1985). A könyvben a tér kialakítását példamutatónak tekinti. Megtudhatjuk, hogy a tér kiterjedése 3605 m², a sétány mentén öt oszlopos modern csobogó helyezkedik el, valamint részletesebben ír a park növényállományáról. Ezek alapján a Nagyváradi téri parkban a lombhullató faállományban a

vörös berkenye (*Sorbus sp.*), mirigyes bálványfa (*Ailanthus altissima*), közönséges vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), közönséges platán (*Platanus x hispanica*), virágos kőris (*Fraxinus ornus*), tarka levelű zöld juhar (*Acer negundo 'Aureovariegatum'/'Flamingo'/'Variegatum'*), mellett fiatal amerikai tulipánfa (*Liriodendron tulipifera*) is megtalálható volt. Az örökzöld növények közül feketefenyő (*Pinus nigra*), közönséges tiszafa (*Taxus baccata*), boróka (*Juniperus sp.*) volt a parkban. A cserjeállományt pedig közönséges tűztövis (*Pyracantha coccinea*), veres levelű sóskaborbolya (*Berberis sp.*), hóbogyó (*Symphoricarpos sp.*), ráncoslevelű rózsa (*Rosa rugosa*), cserszömörce (*Cotinus coggygria*), és madárbirs (*Cotoneaster sp.*) alkotta. A részletes növényleírás információtartalma a növénykiültetési terv hiányában kiemelten fontos az 1980-ban készített terv megismeréséhez.

Egy területről egy 1987-ben íródott, a Nagyvárad téri közlekedési rendszeréről szóló cikk szolgált további információt (Lorencz, 1987). A mellékleteként megjelent képen látható, hogy a tér ÉNY-i részén, a három burkolatban álló fahely egyikében lévő idős, egykor Gyáli út menti fasort alkotó fa kipusztult. A szövegből pedig megtudhatjuk, hogy a téren elhelyezett parkoló 280 férőhellyel rendelkezett.

Az 1990-ben készült infravörös légifelvételen (31. melléklet) látható, hogy a park növényállománya szépen fejlődik. A hullámpadsor mögötti idős, egykori Gyáli út menti fasor utolsó eredeti helyén álló, park felőli példánya kipusztult. Továbbá az Üllői út mentén létesített cserjeállomány is károsodott az főút menti közvetlen sávban. Az idősebb fák pusztulásának oka a metróépítés ideje alatt keletkezett jelentős földtömörödés, környezetváltozás lehetett, míg a cserjesáv pusztulásának okát, a szózott útpályáról a hó zöldsávra való kotrása jelenthette.

Az 1990-es években a Nagyvárad téri, Corso cipőáruház előtti parkoló – ez feltehetően a csomópont korábban autóbusz állomásként funkcionáló Orczy kert felőli sarka – is fontos igazodási pont volt a lakosság mentális térképén. Hiszen innen szervezték utazási irodák indulásaikat (Anonymus, 1994), valamint még 1988-ban a nagy gyümölcs és zöldség terméshozam következtében ezt a területet nevezték ki ideiglenes árusításra szolgáló helyszíneként (Anonymus, 1988).

A szocializmus évtizedei alatt „István kórház”ként emlegetett intézmény, végül eredeti „Szent István Kórház” megnevezése 1991-ben került helyreállításra (Anonymus, 1991). Feltehetően ekkor került le a korábbi évtizedekben meghatározó fénycső felirat a homlokzatról.

Dr. Bodnár Attila kerületi képviselő megkeresésére, 1994-ben a FŐKERT alkalmazásában Naszályi Márta készített növénykiültetési vázlatot a térre. Ebben elsősorban a Szent István

Kórház főbejáratának, valamint aszfalt burkolatban álló három faverem környezetének reprezentatív, színpompás rendezése volt a cél (31. melléklet). Ennek megvalósítására elsősorban planténerbe ültetett egynyári növények kerültek tervezésre. A terv ilyen formában nem valósult meg, azonban a későbbiekben fa planténerek jelentek meg a téren.

K. Hlatky Katalin, Budapesti Zöldkalauz című könyvében (K. Hlatky, 2001) olvashatunk újra a térről. A kórház előtti parkot ekkor nyugodt pihenőhelyként említi, továbbá ír annak növényállományáról. Ebből kiemelendő, hogy a korábban Dr. Radó Dezső által említett, – feltehetően az 1980-as megújításkor telepített – tulipánfák (*Liriodendron tulipifera*) nincsenek jó állapotban, ellenben szépek az idős májuszfák (*Prunus padus*) és berkenyék (*Sorbus sp.*).

A tér ezredforduló utáni változásait képek, úrfelvételek, és a Google street view felvételek alapján ismertetem. A 2000-2010 közötti években a Nagyvárad téren készült képeken (21-23. kép) látható, hogy a tér életteli, mozgalmas, több helyen – a metróaluljáró és parkoló környezetében – is pavilonok, bazársorok jelentek meg. Az aszfalt burkolat több helyen repedezett, javítások láthatóak rajta, a résekben gyomnövények jelentek meg. Egyes padokon sérülés látható, a csobogó elkoszolódott és láthatóan nem üzemel. A parkban sok nyírfa (*Betula pendula*) látható, valamint több helyen talajtakaró cserjékkel telepített fa anyagú planténer. A 2008-as úrfelvételen már nem található meg a korábban leírt még Ráde Károly féle kialakításból fennmaradt idős faegyed (32. melléklet). Később 2009-ben megfigyelhető, hogy a három parkolóban álló idős csörgőfa (*Koelreuteria paniculata*) egyik egyede elszáradt (24. kép).

A 2009-ben utoljára megtalálható csobogó elbontásával, annak helyén 2011-ben ivóút került kialakításra (25. kép). A csobogó felszámolására, annak fizikai állapota miatt kerülhetett sor. A helyén létesített ivóút azonban nem volt sokáig meghatározó eleme a térnek, ugyanis 2014-től már ez sem látható a területen. Ekkortól a csobogó helyét már csak annak kör alakú kockakő vízgyűjtője jelzi (25. kép).

2009-2010 között a metróaluljáró környezetét jelentősen meghatározó bazárok, pavilonok szintén felszámolásra kerültek (26. kép). Ezek megszüntetésre elsősorban a teret jellemző „bazári hangulat” következtében kerülhetett sor.

A téren 2013 és 2014 között jelentősebb átalakítások zajlottak. A 2013-ban készített felvételeken látható, hogy a téren álló folytonos padsorok minden második elemét kiemelték (27. kép), ennek elsősorban fenntartási okai lehettek. Ezzel azonban a tér egyik legmeghatározóbb arculatformáló eleme, a hullámpadsor esztétikai értéke szenvedett el jelentős csorbulást. Az átalakítások folytatásaként értelmezhető, hogy a tér K-i oldalán, az ekkor már

Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat (ANTSZ)ként nevezett intézmény menti útszakasz két oldali rendezését hajtották végre. A Vágóhid utca folytatásaként megjelenő útszakasz mindkét oldalon szélesítésre került (28. kép). Ennek következtében a korábban a park szélén húzódó gyalogút az addigi parkterületbe szorult, míg a park fái a járda és úttest közötti zöldsávba kerültek. Ezek többnyire közönséges platánok (*Platanus x hispanica*). Az intézet felőli oldalon, pedig az átalakítás következtében megszűnt az először 1963-ban látható nyolc fa alkotta fasor. Ekkor, 4db szivarfa (*Catalpa bignonioides*), és 2db japánakác (*Styphnolobium japonicum*) került kivágásra, mivel két fahely ekkor már üres volt. Az átalakítás eredményeként új kanyarodósávok és kétoldali kerékpárút került kialakításra.

A tér Orczy kertre nyíló kapujának reprezentatív kialakítása, a 2014 és 2017 között zajló, Ludovika Campus építésével jött létre (Int-12). Ezzel a Nagyvárad tér, mint a park egyik megközelítési lehetősége jelent meg a köztudatban, növelve annak jelentőségét.

A metróaluljáró közelében álló vertikális elemként meghatározó hirdető oszlop 2016-ban került elbontásra. Majd két évvel később az M3 metró felújítási munkálatai miatt burkolásra került a park Üllői út felőli zöldsáv területének több mint fele (29. kép). Itt a metrópótló buszok megállója, valamint a metróaluljáróhoz vezető széles gyalogút került kialakításra. A metróépítés ideje alatt 2019-2020 között készült úrfelvételeken látható (33. melléklet), hogy a tér aszfalt burkolatának nagy részén megnyitásra került a földfelszín, feltehetően a felújításhoz használt építőanyag beemelése miatt.

A tér felszíni megnyitásának befejeztével 2021-ben, feltehetően a FŐKERT kisebb rendezést hajtott végre a metrólejárat környezetében (30. kép). Ekkor a korábbi aszfalt burkolatban álló három négyzet alakú fahelyek mellett, egy új négyzet és két téglalap alakú fahelyet hoztak létre és ezekbe japán díszcserecsnyéket (*Prunus serrulata 'Kanzan'*) telepítettek. Továbbá a zöldsáv megmaradt részén tűztövis (*Pyracantha coccinea*) sövény került kialakításra.

A parkolóban álló egy újabb csörgőfa (*Koelreuteria paniculata*) került kivágásra 2020-ban (33. melléklet), ezzel napjainkra egyetlen példánya maradt fent a metróépítés előtt telepített és az építkezést túlélő három fának. Ez az egyed lehet a tér egyik, hanem a legidősebb fája.

A metrófelújítás részeként, a metró akadálymentes használata érdekében az aluljárólépcső mellett egy lift került elhelyezésre, valamint helyreállításra kerültek az aluljáróépítésig meglévő felszíni gyalogos kapcsolatok a tér ÉNY-i sarkában. Napjainkban ismét megközelíthető felszínen a Nagyvárad tér az Üllői úton és Haller utcán keresztül. Az új gyalogátkelőhelyek

környezetében biodiverz évelőágyás került kialakításra. Ezzel a fejlesztéssel eljutottunk a tér jelenlegi arculatának kialakulásához (31-36. kép).

A tér jelenlegi állapotát a tervezést megalapozó vizsgálat keretében alaposabban ismertetem, azonban néhány következtetés így is levonható. A tér, a legutóbbi 1980-as megújítása óta az ezredfordulóig viszonylag jó állapotban került megőrzésre, azonban az elmúlt két évtizedben gyorsuló ütemben romlott az állapota. Az állapotjavítás érdekében kisebb megújításokat, beavatkozásokat eszközöltek a Nagyvárad téren – legutóbb a metrómegújítás befejeztével – azonban ezek nem egy összehangolt koncepció keretében kerültek megvalósításra, így egy mozaikos állapot alakult ki. Mindent összevetve, a tér legutóbbi koncepcionális megújításának több mint 40 éves távlatát, az állapotromlást, kisebb megújításokat, időszerűvé vált egy átfogó rendezés végrehajtása.

5. Vizsgálat, tervezési helyszín ismertetése

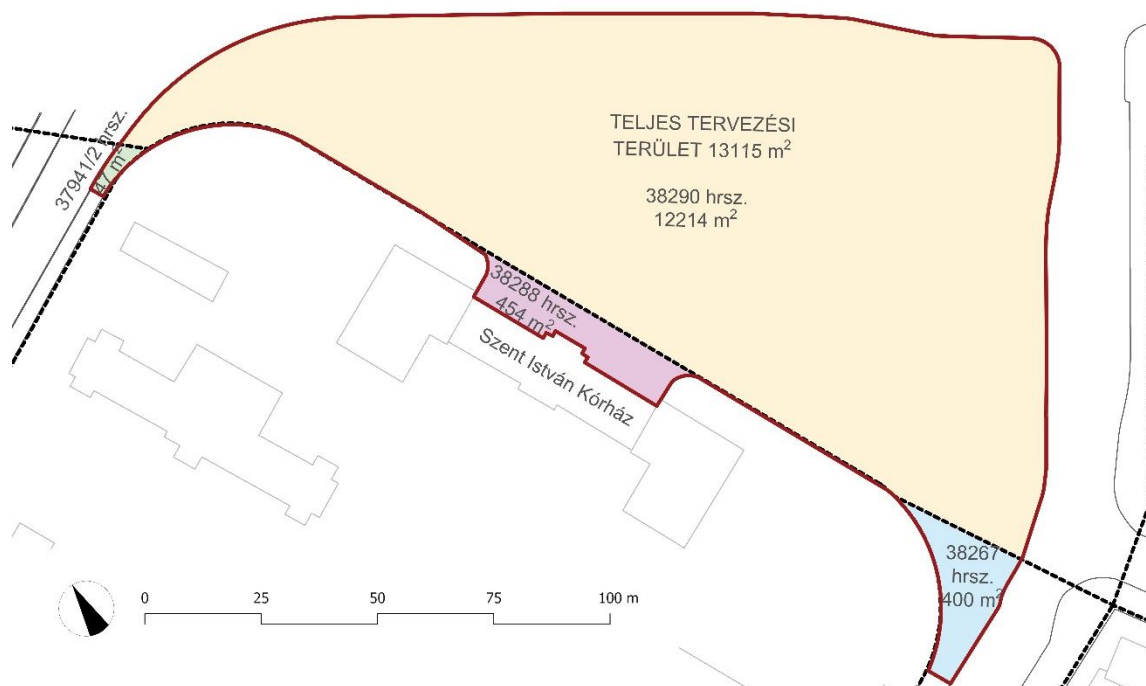
5.1 Elhelyezkedés

A Nagyvárad téri park, Budapest IX. kerületének északi oldalán található. A tér Ferencváros történeti – Haller utcánál beljebb eső – városrészével és a VIII. kerülettel határos. A terület az egykori Gyáli út – ma Albert Flórián út – és az Üllői út nyomvonalának képzeletbeli találkozása által kijelölt, háromszögletű metszetben helyezkedik el. Elsősorban a Szent István Kórház előtereként, valamint a környező intézmények zöldfelületeként tölt be fontos városszerkezeti szerepet. A zöldterületi háromszöget az Üllői út, Haller utca, valamint a Vágóhid utca folytatása határolja.

5.2 Tulajdonviszonyok

A tervezési helyszín ismertetését elengedhetetlen az érintett földterületek meghatározásával kezdeni. Jelen esetben a 13096 m²-es teljes tervezési terület négy helyrajzi számot érint összesen, ám ezek közül egyiket sem foglalja teljes mértékben magába. Az érintett földrészletek a 37941/2, 38267, 38288, 38290 helyrajzi számúak. A tervezési terület a 37941/2 hrsz.-on 47 m², a 38267 hrsz.-on, 400 m², a 38288 hrsz.-on 454 m², míg a 38290 hrsz.-on 12195 m². Ebből látszik, hogy a legnagyobb mértékben a 38290 hrsz.-ú földrészletet érinti a tervezés (13. ábra).

Az érintett telkek közül három – két utca és a Nagyvárad tér –, a 37941/2, 38267, 38290 hrsz.-u IX. kerületi önkormányzati tulajdonban van, míg a 38288 hrsz.-ú – Szent István Kórházhoz tartozó – földrészlet állami tulajdonú.

13. ábra: Tervezési terület által érintett telkek, 2023, forrás: saját ábra

5.3 Jogszabályi áttekintés

A jogszabályi áttekintést a legfontosabb dokumentumok számbavételével és a tervezést leginkább befolyásoló rendelkezések kiemelésével ismertetem.

OTÉK (253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről)

Járművek elhelyezése

- „42. § (7) A 10 gépjárműnél nagyobb befogadóképességű felszíni várakozó- (parkoló-) helyet fásítani kell. [...] minden megkezdett 6 db várakozó- (parkoló-) hely után 1 db, nagy lombkoronát nevelő, környezettűrő, túlkoros, allergén pollent nem termelő lombos fa telepítésével kell megoldani, minimum 1 m² szabad földterület biztosításával [...]”

Az elhelyezendő személygépkocsik számának megállapítása (4. számú melléklet)

- „Egy személygépkocsi elhelyezését kell biztosítani:
15. jelentős zöldfelületet igénylő közösségi kulturális önálló rendeltetési egység (állatkert, növénykert, temető stb.) és közhasználatú park területének minden megkezdett 500 m²-e után,”

Budapest TSZT tervdokumentáció

- A tervezési terület jelentős része Zkp (közpark, közkert) területfelhasználási kategóriába tartozik. Míg az egyes utcákra kifutó területek KÖü (közúti közlekedési területként) jelöltek.
- A park Üllői út és Vágóhid utca felőli oldalán településszerkezeti jelentőségű kerékpáros infrastruktúra nyomvonal tervezett.
- A közeli Orczy kert területe történeti kert, műemléki jelentőségű terület és történeti emlékhelyként védett. Míg a parkkal szemben lévő, Pecz Samu által tervezett Gróf Haller utcai tisztviselőház épülete fővárosi helyi védelem alatt jelölt.
- Településkép védelmi jelentőségű fasor rekonstrukciója tervezett a Nagyvárad téri csomóponttól kifelé haladva az Üllői út mentén, a tervezett Déli Körvasút felüljárójáig.

IX. kerület Településkép védeleméről (Budapest Főváros IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata Képviselő-testületének 35/2017. (XII. 22.) rendelete a településkép védelméről)

11. Közterületek kialakítására és használatára vonatkozó általános és területi építészeti követelmények

- **24. § (1)** Közterületen építmény, berendezés, köztárgy csak abban az esetben helyezhető el, ha:
  - b)* a szabad gyalogossáv – amennyiben jelen rendelet egyedi előírásai ettől eltérően nem rendelkeznek – 1,5 m-es szélessége biztosított
  - c)* a felszíni vizek lefolyását, elvezetését nem akadályozza
- (2) Közterületeken elhelyezhetők az alábbiak: telefonfülke, óra, vendéglátó terasz
közterületekre vonatkozó önkormányzati rendelet figyelembevételével,

(5) Az utcabútorok, köztárgyak, kiemelt növényágak csak a közlekedést nem zavaró módon helyezhetők el.

(6) Szobor, díszkút, illetve egyéb köztéri képző-vagy iparművészeti alkotás át-, vagy elhelyezése, felújítása, eltávolítása csak a főépítéssel egyeztetetten, közterület alakítási terv alapján történhet.

15. Közparkok, közkertek, közterek zöldfelületeinek kialakítására vonatkozó szabályok

- **28. § (1)** A közparkok, közkertek, közterek zöldfelületeinek kialakítására során a fatelepítés legalább 50%-ának Budapest Főváros IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata Képviselő-testületének 18/2016. (IX.06.) önkormányzati rendelete 1. sz. mellékletében felsorolt, telepítésre javasolt fajokból, vagy azok természetű fajtáiból kell kikerülnie. Fás szárú cserjék a helyi adottságok figyelembevételével határozhatók meg.

(5) A közparkok, közkertek, közterek területein játszóteret, sportkertet, pihenőkertet, elkülönített területi sávban kutyafuttatót lehet létesíteni.

16. Közterületi egyéb zöldfelületek kialakítására vonatkozó szabályok

- **29. § (5)** Új fasor létesítésekor utcaszakaszonként, téregységenként lehetőség szerint egy vonalban kell elhelyezni a faegyedeket és utcaszakaszonként, téregységenként azonos fajfaj telepítése kötelező. Új fák legalább 2,25 m² víz- és légáteresztő felülettel telepíthetők, a fák öntözési lehetőségét biztosítani kell.

(8) Közterületen a 6 férőhelynél nagyobb, új felszíni parkoló csak fásított parkolóként létesíthető. A felszíni parkoló fásítása [...] parkolószegély menti egybefüggő zöldsávban történő ültetés esetén minden 3db, [...] megkezdett parkolóférőhely után legalább egy fát kell telepíteni, kivéve, ha közterületen a meglévő közművek azt nem teszik lehetővé.

2. számú melléklet

- A Szent István Kórház eklektikus, téglaburkolatos pavilonrendszere, épületegyüttesként kerületi védelem alatt áll.

IX. kerület KÉSZ (Budapest Főváros IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata Képviselő-testületének 15/2019. (VI. 28.) önkormányzati rendelete „Dél-pesti Centrum és környéke” Budapest IX. kerület, Haller utca - Nagyvárad tér - Albert Flórián út - Könyves Kálmán körút - Szent László kórház telekhatára (38283/5 hrsz.) - (38283/8) hrsz.-ú közterület - Fehérholló utca által határolt terület Kerületi Építési Szabályzatáról)

12. Közterületekre vonatkozó egyedi előírások, közterületek használata

- **12. § (1)** Közterületi berendezési tárgy, köztárgy kizárólag úgy helyezhető el, hogy a gyalogos közlekedés számára minimum 1,5 m szabad egybefüggő szélesség biztosítva legyen.

15. Zöldfelületek

- **15. § (4)** Fásított köztér alakítandó ki a (38290) közterületi hrsz.-ú telken a Szabályozási Terven jelölteknek megfelelően. Jele: Zkp-Zkt/IX-H (14.ábra)

JELMAGYARÁZAT – ÖVEZETI PARAMÉTEREK (a rendelet szöveges előírásával együttesen alkalmazandók)

övezet jele FRSZ jelölése/IX- területegység jelölése/tömbszám	beépítési mód*	max. beépítési mérték % (földszint/emeleti szint)	minimális zöldfelület %	minimális telekméret m ²
	maximális szintterületi mutató bruttó m ² / telek m ² (szmá)	maximális parkoló szintterületi mutató bruttó m ² /telek m ² (szmp)	maximális terepszint alatti beépítés mértéke %	maximális épületmagasság, homlokzatmagasság m

Fásított köztér (Nagyvárad tér hrsz: (38290))

Fkt/IX-H	SZ	3	35	5000
	0.03	0.5	40	4.5

14. ábra: Tervezési terület övezeti paraméterek, 2019, forrás: IX. kerület, KÉSZ

IX. kerület Fásszárú növények védelméről (Budapest Főváros IX. Kerület Ferencváros Önkormányzata Képviselő-testületének 18/2016. (IX. 06.) önkormányzati rendelete a fák és fás szárú növények védelméről)

A fapótlás szabályai

- **6. § (3)** Kivágott fa pótlása nem történhet inváziós fajú fás szárú növénnyel, kivéve a (4) bekezdésben meghatározott esetet.

(4) Ha a pótlás inváziós fás szárú növény kivételként meghatározott kertészeti változataival történik, az ingatlan tulajdonosa vagy használója köteles gondoskodni a fás szárú növény továbbterjedésének megakadályozása érdekében az újulat rendszeres eltávolításáról.

Tűzvédelmi szabályzat (54/2014. (XII. 5.) BM rendelet az Országos Tűzvédelmi Szabályzatról)

37. Általános követelmények

- **65. §** Tűzoltási felvonulási területet és utat kell biztosítani az alábbi épületek esetében:
e) a 300 fő befogadóképességet – beleértve az ágyszámot, járóbeteglétszámot és a személyzet létszámát – meghaladó kórházak és menekülésben korlátozott személyeket ellátó intézmények

5.4 Tervezési helyszín környezetvizsgálat

a. Közlekedési kapcsolatok

Közúti közlekedés

A Nagyvárad térhez kapcsolódó útvonalak közül kettő másodrendű főútvonalként jelölt (TSZT, 2021). Ezek az északkeleti oldalon az Üllői út, napi 82.000-es gépjárműforgalommal, és az északnyugati oldalon az Orczy út, valamint annak folytatása a Haller utca napi 23.000-es gépjárműforgalommal (TSZT, 2019). A két főútvonal kereszteződése így nem meglepő módon a város egyik jelentős közlekedési csomópontja. A Vágóhid utca és Albert Flórián út nem tölt be ilyen mértékű szerepet a város közúti közlekedési rendszerében.

Közösségi közlekedés

A terület közösségi közlekedéssel való ellátottsága (34. melléklet) sem marad el a közúti közlekedés léptékétől. A tér északi sarkában az Üllői út és Haller utca, valamint Orczy út kereszteződésénél található az M3-as metróvonal – térről elnevezett – „Nagyvárad tér” megállója. A metróvonal a budapesti közösségi közlekedés egyik, hanem a legjelentősebb észak-déli irányú utasforgalmat bonyolító infrastrukturális eleme.

A tér északnyugati oldalán a Haller utca-Orczy út nyomvonalon középpályás villamosforgalom biztosít közlekedési lehetőséget a 23-as és 24-es számú villamosvonalak által. A 23-as villamos a Keleti pályaudvar metróállomás és Közvágóhíd HÉV állomás, míg a 24-es villamos a Keleti pályaudvar metróállomás és Jászai Mari tér között biztosít összeköttetést.

A Nagyvárad tér keleti oldalán, a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ előtt található a 281-es számú busz megállója, ami a tér mára egyetlen autóbusz kapcsolatát jelenti. Ez a járat elsősorban a IX. kerület belső és külső területeinek összekapcsolásában játszik szerepet, a Ferencvárosi rendelőintézettől egészen a József Attila lakótelepig. Továbbá, – bár nem áll meg, de – az Üllői út mentén halad a 100E jelzésű autóbusz, amely a Deák Ferenc tér és a Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér között biztosít közvetlen összeköttetést.

Parkolás

A park környezetében álló jelentős intézmények, így a Nemzeti Közszerológati Egyetem, Semmelweis Egyetem, Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet, Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ és a Szent István Kórház is rendelkezik saját, intézményen belül megoldott parkolási lehetőséggel. További parkolási lehetőséggel szolgál a Nagyvárad téri metróállomás megépülésekor kialakított parkoló a tér DK-i területén.

b. Térfalak, funkciók, látványkapcsolatok

A tervezési terület, Budapest egyik jelentős egészségügyi és oktatási intézményi területének központjában helyezkedik el (35. melléklet). A tér északi oldalán található a Nemzeti Közszerológati Egyetem épületegyüttese, az északnyugati oldalon a Semmelweis Egyetem oktatási épülete és a Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet épületegyüttese, a délkeleti oldalon a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ, délnyugati oldalán pedig a Szent István Kórház. A felsorolásból is jól látható, hogy elsősorban egészségügyi intézmények, kórházak és oktatási intézmények alkotják a park térfalait. Egyetlen kivétel említhető az északnyugati oldalon Pecz Samu építész által tervezett lakóház, amely megépülése óta tölt be a lakóépületi funkciót.

5.5 Tervezési helyszín analízis

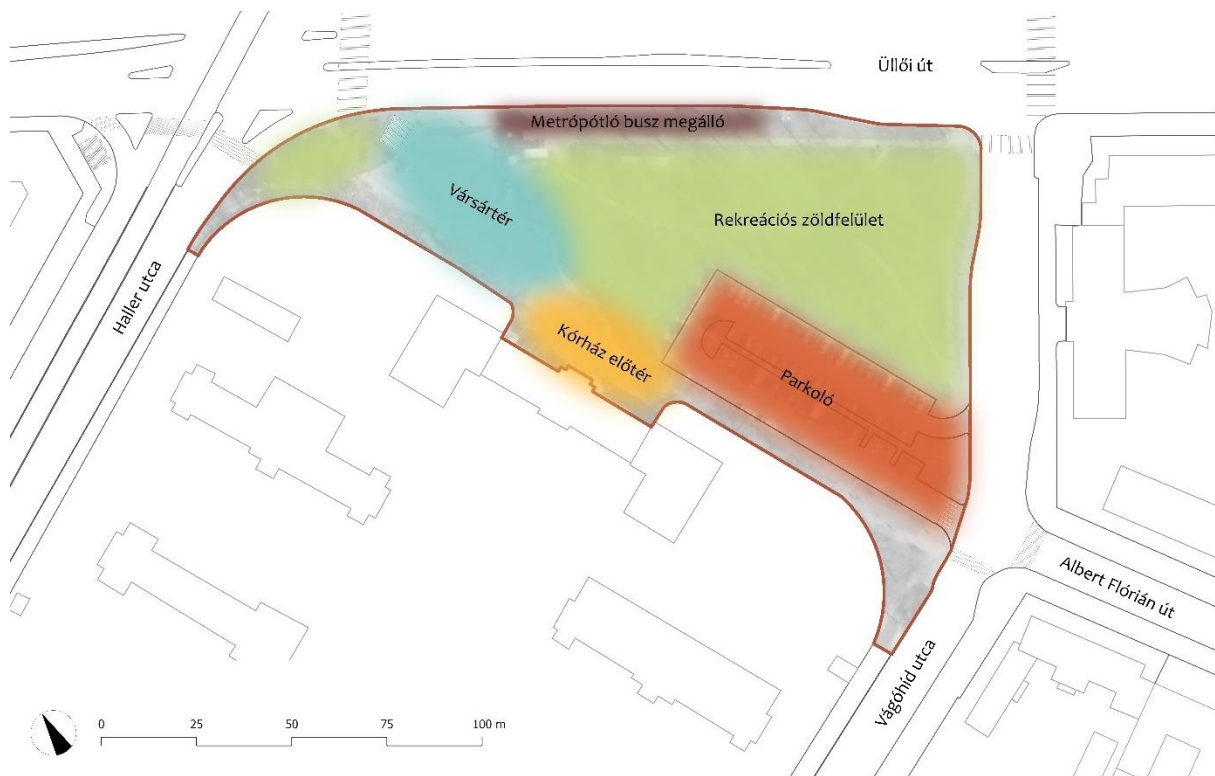
a. Térszerkezet, funkciók

A Nagyvárad tér funkcionálisan és szerkezetileg is jól elkülöníthetően öt részterületre osztható (15. ábra). Baraczka Katalin koncepciója alapján került kialakításra a metrólejáró környezetében egy nagyobb központi teresedés, vásártér. Napjainkra ezt a területet az árusok pavilonjai helyett, a metrólejárat megközelítésének funkciója uralja.

Másik jelentős, a korábitól elkülöníthető teresedés látható a Szent István Kórház előtti területen, amely ilyen módon a kórház előreként szolgál rálátást biztosít a főépület eklektikus stílusú homlokzatra.

Funkcionális egységet jelöl ki a terület déli oldalán, az ott található parkoló, amit a környező intézményekbe látogatók tudnak igénybe venni. További másik funkcionális része a területnek az Üllői út mentén, a közelmúltban funkcióját veszített egykori metrópótló buszmegálló környezete. Talán mára ez a két terület, amely legkevésbé sem illik a park környezetébe.

Végül, de semmiképpen sem utolsó sorban a legnagyobb funkcionális egység, maga a park. A zöldterület íves, padokkal szegélyezett utakkal feltártan, rekreációs szolgáltatást biztosít napjainkban az intézménylátogatók számára.

15. ábra: Meglévő térszerkezet, funkció vizsgálat, 2023, forrás: saját ábra

b. Gyalogos hálózat, akadálymentesség

A terület úthálózata funkcionális rendeltetését illetően három kategóriába csoportosítható (36. melléklet). Ezek közül használat szempontjából megjelennek a gyalogos és a gépjármű közlekedés útvonalai.

A tér gyalogos úthálózata alapvetően két funkcionális egységbe rendeződik. Elsősorban kialakításra került a park körüljárhatóságát biztosító gyalogúthálózat, figyelembe véve a fontos közlekedési célpontokat, mint a metrólejáró, kórházépületek, egészségügyi intézmények bejáratai. Másodsorban kialakításra került a park zöldfelületét feltáró hullámos, íves formavilágot követő sétaút rendszer, amely mentén padok biztosítanak rekreációs pihenőhelyet a parkhasználóknak.

A gépjármű közlekedés a déli területen elhelyezkedő parkoló esetében jelenik meg, és funkcionális kiszolgálását egy egyirányú U-alakú út biztosítja.

Az akadálymentesség tekintetében tér nagy része jól szerepel, akadálymentesnek tekinthető. Az elmúlt évtizedek során folyamatos kiegészítések és átalakítások járultak hozzá ahhoz, hogy ez az állapot az eredeti tervekhez képest kortárs eszközökkel is kiegészüljön. A térről induló gyalogátkelőhelyeket mind szintátvezetéssel alakították ki, az átkelőhelyek előtti taktilis burkolatjelzés használata mellett. A közelmúltban befejezett metrófelújítás jelentős eredményének tekinthető, hogy a tér északi oldala, a metrólejáró és környezete is akadálymentesítésre került. Két irányba, az Üllői úton és Haller utcán keresztül is felszíni gyalogos átkelőhely került kialakításra. Továbbá az M3-as metró a térről nyíló lejáró mellett kialakított lift segítségével vált akadálymentesen használhatóvá.

A terület egyetlen, nem teljeskörűen akadálymentesen használható eleme a Szent István Kórház elé nyúló hullámpadsor, amely a terepadottságok következtében egy részén lépcsőkön keresztül közelíthető meg. Említést érdemel továbbá, hogy a négy évtized alatt végzett közműépítések és javítások során a tér aszfalt burkolata helyenként botlásveszélyt hordozhat magában.

c. Anyaghasználat

Burkolatok tekintetében a tervezési területen kétféle burkolattípussal találkozunk. A körüljárást biztosító fő gyalogutak és a parkoló aszfalt burkolattal került kialakításra, míg a hullámpad előtti és a parkot feltáró utak 40x40 cm-es betonlap burkolattal rendelkeznek. A lapburkolat

szegély nélkül kialakított, míg az aszfalt gyalogút általánosan beton szegéllyel rendelkezik. Ez alól kivételt jelent a metrólejárattól az Üllői úttal párhuzamos nyomvonal, ahol keramit téglaszegély látható.

Berendezési tárgyak tekintetében a mára hiányos padsorokat alkotó „amerikai típusú” padok, műkö oldalelemekből és fa ülőfelületből állnak. Néhány, a metrófelújítás okán elbontott padot utólag öntött (silány esztétikai minőségű) beton elemekkel pótoltak. A hulladékgyűjtők felül nyitott drótkosaras típusúak, teljes egészében fémből készültek. Míg a kandeláberek fém oszlopon, fehér opálüveg burával jelennek meg.

d. Növényállomány

A tervezési területen összesen 101 db fa, 13 db nagyméretű szoliter cserje és több cserjecsoport, valamint két nagyobb biodiverz évelőfelület található (K-00 táblázat, K-01 tervlap).

A faállományban összesen 28 különböző alapfaj fajtái találhatóak meg. Az fajok közül kiemelkedően magas a korai juhar (*Acer platanoides*) egyedek száma (24db), de nagyobb mennyiségben vannak jelen a bugás csörgőfa (*Koelreuteria paniculata*) (11 db) és közönséges platán (*Platanus x hispanica*) (9 db) egyedei is (16.ábra). Szép, koros egyedek képviseltetik magukat 1 db ezüst hárs (*Tilia tomentosa*), 1 db magas kőris (*Fraxinus excelsior*), 1db közönséges platán (*Platanus x hispanica*), 2db török mogyoró (*Corylus colurna*), 1db fehér nyár (*Populus alba*) esetében. A lombkorona és az árnyékoltság vizsgálatakor (37-38. melléklet) jól érzékelhető, hogy jelentős a fiatal közelmúltban telepített egyedek száma.

A faállomány egészségi állapotát tekintve az egyedek 45%-a kiváló, 25%-a jó, 12%-a közepes, 13%-a elégséges, és 5%-a elégtelen állapotban van (39. melléklet). Az átlag egészségi állapot (0-5 skálán) 3,93.

A parban található továbbá 13 db szoliter cserjeként megjelenő közönséges tiszafa (*Taxus baccata*), amelyek igen szép, egészséges példányok. További cserjék középmagas nyírott sövény és talajtakaró csoportokban jelennek meg. Ezeket a csoportokat közönséges tűztövis (*Pyracantha coccinea*), veresgyűrű som (*Cornus sanguinea*), érdeslevelű gyöngyvirágcserje (*Deutzia scabra*), kislevelű hóbogyó (*Symphoricarpos x chenaultii* 'Hancock'), fehér hóbogyó (*Symphoricarpos albus*), közönséges fagyal (*Ligustrum ovalifolium*) alkotja.

A metrófelújítás kapcsán újrarendezett északi területen két nagyobb biodiverz évelőágyás került kialakításra. Az ágyásokban elsősorban szárazságtűrő évelők kaptak helyet, mint a kék sudársálya (*Perovskia atriplicifolia*), napfényvirág (*Helenium sp.*), cickafark (*Achillea sp.*), közönséges levendula (*Lavandula angustifolia*) stb.

16. ábra: Meglévő faállomány összetétel vizsgálat, 2023, forrás: saját ábra

5.6 Értékek

A Nagyvárad téri park legjelentősebb épített értékei talán a Szent István Kórház főépületének szemet gyönyörködtető homlokzata és az épületegyüttes tér felőli lábazatos, kovácsoltvas kerítése. A park legjelentősebb természeti értékei a jó minőségű rendben tartott zöldfelület és a koros, szép fák. A növényzet jelentős részét középkorú, jól beállt állomány alkotja. További zöldfelületi értékek a közelmúltban kialakított biodiverz évelőágyások, valamint az egykori metrópótló buszváró mellett telepített fiatal cserjesáv. Értéknek tekinthető továbbá a tér akadálymentes gyalogos közlekedési rendszere, valamint a négy évtizede markáns karaktert meghatározó elemként jelen lévő hullámpadsor, amely bár megkopott fényében, de napjainkban is jelentős hangulatmeghatározó eleme a Nagyvárad térnek.

5.7 Konfliktusok

Elmondható, hogy napjainkra egy általánosan leromlott állapot jellemzi a tér épített elemeit, ami az elmúlt negyven évben zajlott amortizáció következményének tekinthető. Több konfliktus is felütötte fejét részben az architektúrák állapota, részben a megváltozott felhasználói igények kapcsán. Egyik talán legjelentősebb változás, hogy a téren manapság ritkán, idényszerűen, nyáron találkozhatunk árusokkal. A 2000-es évek elején még épített pavilonokkal rendelkező burkolt felület mérete így fokozatosan okafogyottá válik.

A tér legjelentősebb térfala, a Szent István Kórház előtt, annak előterében nem bontakozik ki egy reprezentatív tér. A bejárat két oldalán található zöldfelületek gyomokkal terheltek, az északi oldalon található néhány esztétikailag alacsony minőségű faegyed foglal helyet.

Az utolsó megújítás legmarkánsabb karaktereleme, a hullámpadsor állapota leromlott, minden második eleme hiányzik és nemrégiben esztétikailag alacsony minőségű utángyártott padokkal került szakaszosan pótlásra.

Az épített elemek állapotán túl, a tér két területe is funkcionálisan zavaróvá vált. Az egyik terület a nagyterjedésű parkoló, amely túlzottan benyomul a parkba, túl közel található a kórház előteréhez, így már-már a parkolóban is érezheti magát az ember amikor kilép az intézmény főbejáratán. Másik zavaró és funkcióját veszített elem a metrópótló autóbuszok megállójaként kialakított terület, amely a parkot keretező védő cserjesáv egy részének felszámolásával került kialakításra.

5.8 Értékelés, véleményformálás

Napjainkra egyértelműen szükségessé vált a Nagyvárad tér rendezése, megújítása. A mai állapot funkcionális elemei, berendezési tárgyai és burkolatai nagyrészt az 1980-as kialakításból maradtak meg napjainkra. Ezek már sem esztétikai minőségükben, sem állapotukban nem felelnek meg a jól használható közparkokkal, közterekkel szemben támasztott igényeknek. Az elmúlt években tervezett Dél-Pesti Centrumkórház fejlesztési projekt (Szabó, 2019) – melynek része a Szent István Kórház – megvalósulása, kiváló lehetőséget teremtene a tér épületegyüttessel történő közös rendezésére. Itt ragadnám meg a lehetőséget, hogy elkészítsem a közelgő térmegújítás történelmi gyökereken alapuló koncepciótervét.

6. Terv szöveges ismertetése

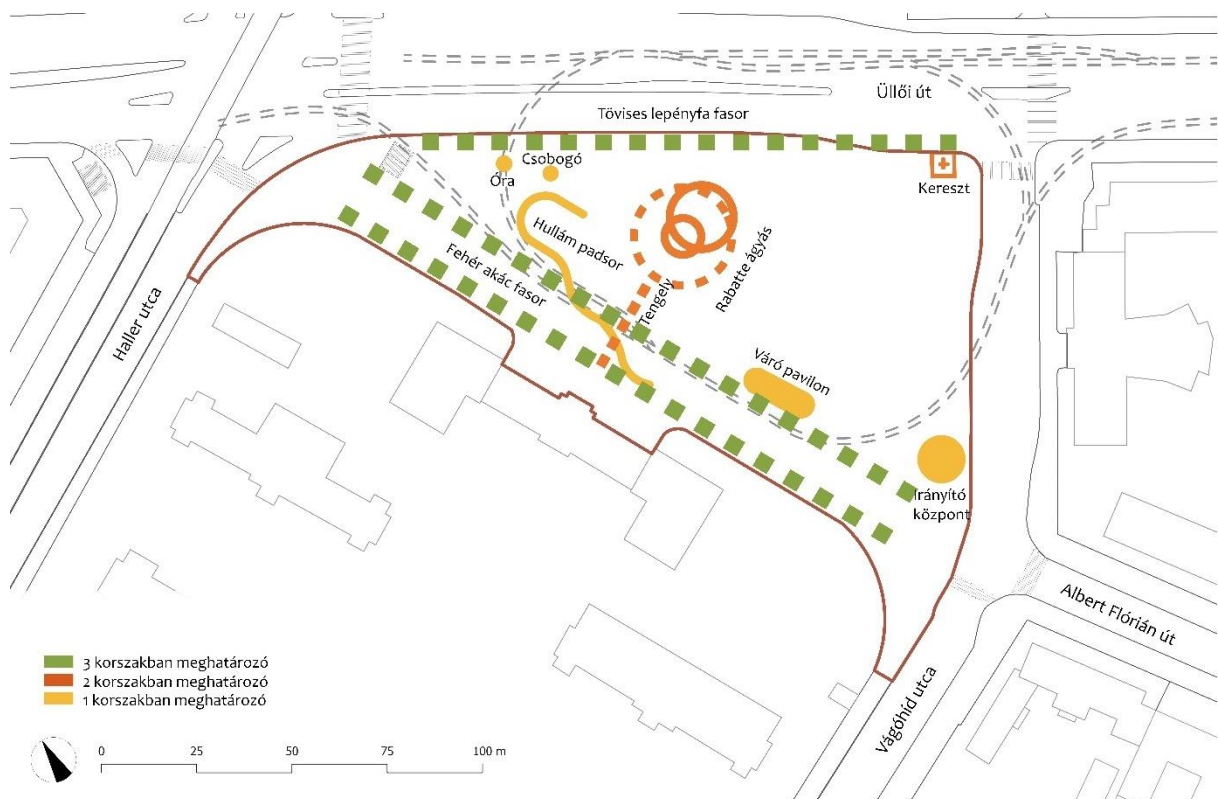
6.1 Tervezői program, hitvallás

A tervezői program – vagy még inkább tervezői hitvallás – fejezetben igyekszem bemutatni, hogy miként viszonyultam a tervezéshez, miként dolgoztam fel a koncepcióalkotás folyamata során a Nagyvárad tér tervezési feladatkörét.

a. Történeti elemek integrálása

„Hiszem, hogy maradandót, koherens egészet szakami tevékenysége során csak úgy tud alkotni a tervező, ha alázattal viszonyul a mindenkori történeti előzményekhez. Úgy lesz a város emlékezete, a lakosság számára szerethető, befogadható, és szívéhez közelálló egy térmegújítás terve, ha az a múltból merít. Természetesen mindez a jelen kor hozzáadott értékével, a jelen kor kihívására reagálva [...]” (Haleczky, 2021)

Elsősorban a dolgozat címéhez, és saját szellemiségemhez hűnek maradva, értékeltem és számbavettem a történeti vizsgálat során feltárt korszakok arculatát, karakterét leginkább meghatározó elemeket (17. ábra).

17. ábra: Történeti korszakok karaktert meghatározó elemeinek összesítése, 2023, forrás: saját ábra

A vizsgálatból kiderült, hogy a Nagyvárad tér négy meghatározó korszaka (41-44. melléklet) tekintetében, három korszakon átívelően, a parkot keretező fehér akácfa (*Robinia pseudoacacia*) és tövises lepényfa (*Gleditsia triacanthos*) fasorok jelentettek állandóságot a különböző térszervezési koncepciókban. Három korszakban volt jelen továbbá a parkot keretező villamos közlekedés, és két korszak jelentős alakító tényezőjeként lépett fel. Továbbá két korszakban volt meghatározó elem a park központi rabatte ágyása és a kórháztengelyről ide vezetett út, valamint a tér keleti sarkában álló kereszt. Végül egy-egy korszakban formálta a tér arculatát az óraoszlop, BKV váró pavilon, irányító központ, csobogó, valamint a hullámpadsor.

A koncepcióalkotás során kísérletet teszek a meglévő és az eltűnt korok teret meghatározó elemeinek, a lehetőség szerinti legteljesebb körű megjelenítésére, egységes koncepcióba integrálására. Mindamellet, hogy a terv megfelel a jelen kor funkcionális elvárásainak és hordozza annak hozzáadott rétegét, értékét.

A tértörténeti korszakok és a karaktert meghatározó elemek sokfélesége okán, a stilizált modernizálás módszertanát követem a koncepcióalkotás és a tervezés folyamatában. Úgy gondolom az adott esetben ezzel a megközelítéssel nyílik lehetőség a leghitelesebben megjeleníteni az egyes korszakokat.

b. Tervezett funkciók

Céлом megőrizni és továbbadni a tér történeti, mára kissé elfáradt funkcióit. Így lehetőséget biztosítani az rendezvényidőszakokhoz köthető vásárterület, valamint a Szent István Kórház reprezentatív előterének ismételt kialakítására. Céлом továbbá megőrizni és javítani a parkosított tér zöldfelületének minőségét, bővíteni használatának lehetőségét új funkciók integrálásával.

Új funkciókkal gazdagítás

A napjainkban leginkább monofunkcionális park ismételt benépesítésére, tartalommal való megtöltésére lehetőséget jelent az intézményi környezet igényei szerinti koncepcióalkotás. Ezek alapján új, működőképes funkcionális lehetőségként tekintek egy játszóhely, gyógynövénykert, társalgási tér, valamint egy kiállítási terület létrehozására.

A játszóhely egy régi új funkció, hiszen volt olyan történelmi időszak amikor kialakításra került a téren. A funkció létjogosultságát alátámasztja az egyik térfalként is szolgáló Heim Pál

Országos Gyermekgyógyászati intézet, a Szent István kórház jelenléte, valamint a park 200 méteres közelében található Bolgár nemzetiségi és Kerekerdő óvodák. A gyermekgyógyászati intézetbe jövet, vagy onnan távozva, több gyermek esetén a nem rendelésre érkezővel nyílna lehetőség játékra, figyelem elterelésre. A felnőtt betegellátó intézmény esetében, szintén kikapcsolódási lehetőséget nyújtana a hozzátartozót látogató gyermekek számára a játék, míg az említett óvodából lehetőség nyílna a megszokott helyett, új környezettel való ismerkedésre.

Egy gyógynövénykert létrehozását szintén több érv támasztja alá. A park térfala mentén két kórházépület is található, így itt bemutatásra kerülhetnének az orvoslásban évszázadok óta használt gyógynövények, tájékozódhatnának a betegek milyen természet adta eszközökkel kezelik és kezelték pácienseiket az orvosok. És ne feledkezzünk meg a szintén térfalalkotó Semmelweis Egyetemről, ahol orvostan és gyógyszerésztan hallgatók tanulnak gyógynövényekről, hatóanyagokról. Itt rekreáció közben, számukra is lehetőség nyílna a növények fizikális megismerésére.

Társasági tér létrehozását indokolja, az immár különböző céloktól vezérelt parklátogatók, interakciójának biztosítása. Ezt elsősorban egy vendéglátóhely és az ehhez kapcsolódó terasz, illetve piknikező terület biztosítja.

Kiállítótér létrehozását a főváros, a kerület és maga a tér gazdag történeti múltjának bemutatása indokolja. Ezzel lehetőséget lehet biztosítani a látogatóknak, kulturális gyökereik megismerésére, elmélyítésére. Természetesen mindemellett biztosítani lehet az aktualizált, cserélődő kiállítási elemek megjelenését.

Összességében tehát, a történeti elemek, új funkciókkal való kiegészítése mellett tesztek kísérletet, a Nagyvárad tér koncepcionális megújítására.

6.2 Koncepcióleírás

a. Kertépítészeti koncepció

Funkciók

A tér átörökített – korábban is meghatározó – és újonnan kialakított funkciói, a történeti karaktert meghatározó elemekkel összhangban kerületek elhelyezésre (18. ábra). Ezt a későbbiekben részleteiben a koncepció bemutatásakor tárgyalom.

Formálás

A különböző formákat képviselő történeti korszakok és elemek egységbe rendezésére, véleményem szerint, egy erős, jól átgondolt formavilág használatával nyílik lehetőség. Az egyes funkciók által meghatározott téregységek formába öntésére tett számos kísérlet után, végül a tér „ős formájának, formáinak” alkalmazása vezetett sikerre (40. melléklet). Ezzel a koncepció formai megfogalmazása önmagában is hordozza a genius loci-t. A tér majd minden korszakának fellelhető alaprajzi eleme a kör és a lekerekített csúcsú háromszög. Így ezen elemek felhasználásával került sor a funkciók tervi manifesztációjára (19. ábra).

18. ábra: Tervezett funkcióábra történeti elemek megjelenítésével, 2023, forrás: saját ábra

Terv

A metrólejárattal szembe fordított városi tér kerül kialakításra (45. melléklet), amely biztosítja annak reprezentatív és funkcionális megközelítését (K-02, K-03 tervlap). A tér közepén kap helyet kiskockakő burkolattal kiemelve az 1980-as években téren álló csobogó képek alapján újrafaragott változata. A centrális tér határán kerül elhelyezésre egy szintén történeti karaktert meghatározó elem, az óraoszlop megidézése. Itt a korábban elveszett óra, funkciójában jelenik meg egy kortárs alkotás formájában. Ezzel az elhelyezéssel, a berendezési eszköz, a metrólejáró

és a teljes Nagyvárad téri közlekedési csomópont, valamennyi oldalán tájékoztatni képes a gyalogosokat az aktuális óraállásról.

A helyreállítandó, egykori Gyáli út menti fasor, városi térhez kapcsolódó területein nyílna lehetőség a rendezvényidőszakhoz, ünnepekhez kötötten pavilonok felállítására és tematikus vásárok tartására. Itt a fasor egyedei között nyílik lehetőség árusító pavilonok felállítására, amelyek a fő sétányra kiszolgálópultjukkal nyitottak. A pavilonok hátsó oldalán pedig a kórházkerítés menti sétány biztosít szervízutat az árumozgatás, ideiglenes áruehelyezés számára.

19. ábra: Konceptióterv, 2023, forrás: saját ábra

A metrólejáró és árusító tér irányából a park urbánus területe háromszögekkel tagolt zöldfelületeken keresztül kezd feltárulni, és egyben biztosít lehetőséget, a kortárs eszközökkel újraalkotott hullámpadsor megközelítésére (R-05, R-06 tervlap). A Baraczka Katalin által kialakított koncepció legmeghatározóbb eleme így tovább élhet, újjászületett formájában. A padsor ebben az esetben bár nem eredeti kialakításában jelenik meg, de őrzi annak funkcióját és alaprajzi formáját. A padsor, annak urbánus oldalán, kiskockakő szegéllyel kerül kiemelésre.

Tovább haladva, a Szent István Kórház előtt, egy reprezentatív tér kerül kialakításra, ami biztosítja az intézmény reprezentatív, méltó megközelítését. A bejára két oldalán kiemelt szegéllyel ellátott évelőágyás jelenik meg, ezzel kiemelve a főépület jelentős esztétikai értékét,

biztosítva annak jó láthatóságát (46. melléklet). Az növényfelületekben egy-egy szobor kerül elhelyezésre. Ezek az intézmény neves orvosait formázzák, közülük kerülnek kiválasztásra. A főbejárat és a hullámpadsor közötti területen, egy ovális kiskockakő burkolatban elhelyezett járósíntbe süllyesztett – habosító fűvókákkal – kialakított vízjáték kerül kiépítésre (R07 tervlap). A víz megjelenése tovább erősíti a bejárat reprezentativitását, mindamelllett, hogy télen, az üzemén kívüli időszakban nem kelt hiányérzetet a parkhasználóban, járófelületként funkcionál.

A tér, kórházzal való kapcsolatát tovább erősíti, hogy annak pavilonos rendszerén, és főépületén áthaladó hossz tengely megjelenik a parkban, áthalad a vízjátékon, továbbá egy központi évelőágyással kerül kiemelésre. Mindez a történetileg itt megtalálható rabatte ágyás példája nyomán (R-09 tervlap). Ezen történeti centrális elem a gyalogos burkolat szélességével is kiemelésre kerül, amelynek külső oldalán padokon nyílik lehetőség a megpihenésre. Az ágyás központjában szobor kerül elhelyezésre, amely Istenes Szent Jánost ábrázolja, aki a betegek, kórházak, kórházi dolgozók védőszentje (Somosi, 1995).

A kórház bejáratától délkeleti irányban – a jelenlegi parkoló helyén –, az egykori BKV váró pavilon eredeti tervei alapján újragondolt épülete kap helyet, amelyben kávézó, nyilvános illemhely és pelenkázó kerül kialakításra. A pavilon park felőli oldalán, a parkoló miatt fásítatlan terület adottságait felhasználva egy gyepes, napozórét kap helyet, amely szabadtéri sport, játék, és pihenőhelyként nyújt kikapcsolódási lehetőséget a látogatóknak. A napozórét és kávézó szomszédságában pedig egy több korosztályt kiszolgáló játszótér kerül kialakításra. Korcsoportok szerint 3-6 és 6-12 évesek által használható, tematikus tömegközlekedési játszóeszközök berendezésparkjával.

A fent leírt kávézó, napozórét és játszóhely komplexum (47. melléklet), egy erős funkcionális egységet alkot. Elemei között könnyed az átmenet, egységet alkotnak, nem különülnek el éles határok a parkhasználók számára. A játszótérre látogató szülők tudnak ülni kávézni, a gyerekek tudnak játszani a gyepfelületen, a piknikezők tudnak kávé rendelni maguknak.

Az Üllői úttal párhuzamos gyalogos sétány irányából, pedig egy gyógynövényekből kialakított botanikai gyűjtemény kap helyet. Ami a kórház intézményekbe látogatók, valamint az orvostan és gyógyszerésztan hallgatók oktatását segíti elő, szabad, zöld környezetben. Itt külön információs táblarendszer kerül kialakításra, ahol a növények latin és magyar nevei mellett megjelenik azok alkalmazási területe, felhasználási javallata.

Szintén a főút mentén, keleti irányban, a gyermekkorház felől egy kisebb fogadótér kerül kialakításra (48. melléklet). Ez hívogatja a metrójáráshoz igyekvő gyalogosokat, hogy belépjenek a parkba és ott időt töltsenek, valamint közvetlen megközelítési lehetőséget biztosít a gyermekkorház irányából érkezőknek a játszóhely irányába. A fogadótér két oldalán elhelyezésre kerül egy pad és egy szobor. Ez a szobor, a két korszakban is a park ezen részén álló kereszt tematikája nyomán jön létre, elképzelésem alapján finom játékkal (pl. lapban áttört módon).

A tér déli oldalán, az Albert Flórián és Vágóhíd utca irányából egy kiállítótér kerül kialakításra, ahol a korábban említett tértörténeti, várostörténeti bemutató mellett, egy folyamatosan cserélődő kiállítási anyag kerül elhelyezésre. Az itt álló zárt kiállítóablak, színükkel és az általuk keltett zárt térérzettel közvetett módon utalnak a parkot egykor körbezáró villamosközlekedés jelenlétére.

A gyeptéren, háromszögletű mozgatható pihenőhelyek, padhelyek kerülnek kihelyezésre a park utakkal fel nem tárt területein. Jelezve, hogy lehetőség nyílik a teljes zöldfelület szabad használatára.

Színek

A történeti és az újonnan kialakított elemek megkülönböztetését szolgálja, hogy a történeti elemek, egységes színnel jelennek meg a koncepcióban. Ennek a kiválasztása nem volt könnyű feladat, a választás a meleg színű citromsárgára esett. Ez, a tulajdonképpen villamosokon látott szín. Utal, a tér életében betöltött jelentős szerepére a felszíni kötőpályás közlekedésnek, továbbá köztudottan a legvidámabbak között számontartott színek egyike. Így a koncepcióban megjelenített épített történeti elemek: csobogó (annak vízgyűjtője), óraoszlop, hullámpadsor, kávézó pavilon, kereszt szobor, kiállító táblák anyagukban, vagy felületkezelésükben kapnak sárga színt. A pontos árnyalat meghatározásában egy villamosvezető segítségét kértem (Zaka, 2023), így került kiválasztásra a RAL 1023, beszédesen közlekedési sárga néven emlegetett szín.

A koncepcióhoz a történeti növényzet is igazodik. Az Üllői út és az egykori Gyáli út menti fasor sárga őszi lombszínnel utal történeti jelentőségére, a központi évelőágyás pedig sárga virágszínű növényekkel, évelőkkel kerül betelepítésre.

A berendezési tárgyak fém szerkezetei, a burkolatok világosszürke színéhez igazodóan egységesen felületkezelést kapnak (RAL 7035). Ezzel biztosítva finom, háttérben maradó megjelenésüket a koncepcióban.

Útvonalvezetés

A tér gyalogos szerkezetének alapvetése, hogy a történeti hagyományokhoz és funkcionális elvárásokhoz igazodóan biztosítsa a park körüljárhatóságát. Mindamellett biztosítsa a park belső elemeinek és területeinek racionális közlekedési rendszerét. Ezen irányelvek alapján került a külső és belső úthálózat kialakításra.

b. Anyaghasználati koncepció

Burkolatok

A különböző funkciójú burkolatok, más-más anyaghasználatot követelnek meg. Ezek alapján a területen három kategória került meghatározásra (R-03 tervlap). Az első a területet a legnagyobb mértékben meghatározó, nagy gyalogos forgalmú, keretező úthálózat. Ezek a felületek, beton térkő burkolattal kerülnek kialakításra az intenzív használati igénybevételnek megfelelően.

A reprezentatív tér jellegéhez igazodóan, az ASTI kombi térkőre esett a választásom, amely egy elegáns, hosszúkás, változó elemméretű burkolóanyag. A második kategóriát a park belső szerkezetét feltáró útvonalak jelentik. Ezek pihenőparkhoz jobban illeszkedő, természetes, szórt, növényi kötőanyaggal stabilizált burkolattal kerülnek kialakításra. A harmadik kategóriát a reprezentatív, figyelemfelkeltést szolgáló felületek testesítik meg. Ehhez kiskockakő andezit burkolat kerül alkalmazásra. A természetes kő, anyagában és megjelenésében is az egyik legelegánsabb burkolattípus. Kiemelésre kerül vele a centrális csobogó környezete, a történeti hullámpad előtti sáv, valamint a kórház bejárat előtti vízarchitektúra.

Berendezési tárgyak

A berendezési tárgyak többnyire, egy gyártó termékeiből kerültek kiválasztásra az egységes megjelenés érdekében (49. melléklet). Más gyártótól berendezések csak abban az esetben kerültek alkalmazásra, ha az elsődleges helyen nem volt elérhető.

Pihenőpadként, az Mmcité, Portiqoa típusú, támlás karfa nélküli padja került használatra. Ez finom, lekerekített, íves formavilágával illeszkedik a tér szabadtérépítészeti arculatához.

A gyepes pihenőterületeket az outsider, Loop Arc típusú padja jelöli ki, ami íves és egyenes elemek felhasználásával, összefogott háromszögletű megjelenésében illeszkedik a koncepcióhoz. Az elemek összefogása biztosítja az egyben való mozgathatóság lehetőségét a lopáskár kizárása mellett.

Kiállítótáblaként az Mmcité, C-light IF, lábakon álló, zárt üvegfelületű típusa került kiválasztásra. A tábla alatti átlátás biztosítja a látogató számára, hogy fel tudja mérni a túlsó oldalon tartózkodik-e valaki, ezzel elkerülve az esetleges baleseteket. Az üvegorozítás pedig biztosítja az állandó kiállítás, minőségének hosszútávú megőrzését.

A területen történő tájékozódást az Mmcité, Os típusú, oszlopos iránytábla rendszere segíti. Az oszlopokon feltüntetésre kerülnek a Nagyvárad teret keretező fontosabb intézmények, közlekedési eszközök, parkrészek, építmények nevei.

A gyógynövényes kertben a Zano, Scandik 08.046.S típusú, talpas táblája biztosít információs felületet az orvoslásban használatos gyógynövényekről, valamint azok felhasználásáról. A tábla kialakítása garantálja, hogy az olvasó szembe fordul a szövegben leírt növényekkel, a derékmagasságú, döntött tábla felett közvetlen láthatja azokat.

A park megvilágítását a Hofeka, Korintosz Smart Maxi típusú, négy méteres fénypontmagasságú kandeláberjei biztosítják. Ezek elsősorban a keretező utak, a park belső útjai, valamint a funkcionális egységek mentén kerültek elhelyezésre, biztosítva azok megvilágítását.

Vízvételi lehetőséget az Mmcité, Hydro 410 típusú ivókutja biztosít, a játszótér és gyepes pihenő környezetében tartózkodó parkhasználók számára.

A hulladékgyűjtésre az Mmcité, Quinbin típusú hulladékgyűjtője szolgál, amely fedett és faburkolatos kivitelben kerül kihelyezésre. A fedél az eső ellen nyújt védelmet, míg a fa borítás a padokhoz és környezetbe való illeszkedést szolgálja.

A beton térkő és szórt stabilizált burkolatban, ahol az átjárhatóság ezt indokolja, a fák számára a talajtömörödés ellen az Mmcité, Arbottura kör alakú, favédő korlát nélküli faveremrács típusa nyújt védelmet.

A berendezési tárgyak fém szerkezeteinek felületvédelme, a színhasználatban leírtak alapján egységesen világosszürke (RAL 7035) színnel kerül megvalósításra.

a. Növényalkalmazási koncepció

Fák

A faállomány tekintetében a legjelentősebb változás, hogy a két történeti fasor helyreállításra kerül. Ezek az Üllői út menti tövises lepényfa (*Gleditsia triacanthos*) és az egykori Gyáli út menti fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) fasorok.

Az Üllői út mentén, a tövises lepényfa 'Skyline' (*Gleditsia triacanthos* 'Skyline') fajtájával egyes fasor kerül telepítésre. Ennek a fajtának nincsenek tövissei és kevés terméssel rendelkezik, (Int-13) sudaras koronát nevel (Tóth, 2012). Ezzel megfelel a balesetvédelmi és fenntartási kritériumoknak.

Az egykori Gyáli út – fő sétány – mentén, a fehér akác 'Nyírségi' (*Robinia pseudoacacia* 'Nyírségi') fajtájával kettős fasor kerül kialakításra. Ez a fajta egyenes törzsű, laza koronájú, dúsán virágzik és keveset terem (Tóth, 2012). Megfelel az esztétikai és fenntartási kritériumoknak. Az alábbi jogszabályi korlátozásoknak betartása érdekében, fontos a körültekintő fenntartás, a tulajdonos köteles az esetleges újulat létrejöttét megakadályozni.

A fás szárú növények védelméről (346/2008. (XII. 30.) Korm. rendelet) és a IX. kerület Fásszárú növények védelméről (IX. Kerület 18/2016. (IX. 06.) önkormányzati rendelete).

A DK-i oldalon, a parkolóhoz tervezett fasor pedig a kerület által (a fent említett rendeletben) meghatározott fapótlásra használandó fafajoknak megfelelően a mezei juhar 'Elsrijk' (*Acer campestre* 'Elsrijk') fajtájával kerül telepítésre. A fafaj széles tűrőképessége és jó várostűrése miatt alkalmas a parkoló menti zöldsávban való elhelyezésre (Szabó, 2019).

Cserjék

Alacsony (~1 m) és talajtakaró (~0,5 m) cserjék (50. melléklet) telepítésére kerül sor a tervben (R-08 tervlap). A magas cserjék alkalmazása kerülendő, a jó átlátási viszonyok és közbiztonság biztosítása érdekében. Ez alól kivételt jelentenek, a már meglévő idős magas törzsű közönséges tiszafa (*Taxus baccata*) taxonok, amelyek elszórtan találhatóak a parkban, lombozatuk alatt átlátható a terület.

Alacsony cserjék a történeti előzményeknek megfelelően a park külső területein jelennek meg. Védelmet nyújtanak a park belső területei számára, a forgalmas Üllői út felől érkező hatásokkal szemben.

Míg a talajtakaró cserjék a park belső területein kerülnek elhelyezésre, biztosítva a terület jó átlátási viszonyait, megakadályozva az áttaposások kialakulását, növelve a parkhasználók biztonságérzetét.

A fajok válogatásakor szem előtt tartottam, hogy egész évben legyen díszítőértékkel rendelkező növény közöttük. Így megjelennek tavasszal, nyáron, ősszel és télen virágzó fajok, továbbá örökzöldek és télkerti taxonok is.

Évelők

Részben helyben megőrzésre, részben átültetésre kerül a metrólejáró közelében, a közelmúltban telepített évelőágyás. Valamint két új évelőfelület kerül kialakításra a kórház előterében és a központi virágágyás formájában.

A központi virágágyásban (R09 tervlap), Ilsemann Keresztély és Råde Károly terveiben, a park központjában létezett rabatte ágyás, évelőkkel való megjelenítésére kerül sor. A terv koncepciójához igazodva a központi ágyás sárga színű, virágú, lombozatú növényekkel kerül telepítésre (51. melléklet). Figyelmet fordítva arra, hogy az ágyás formai kialakításán túl, karakterében is történeti hangulatot jelenítsen meg.

A kórház bejáratnál (R-10 tervlap) egy elsősorban reprezentatív célokat szolgáló, elegáns, alacsony évelőkiültetés kerül kialakításra mindkét oldalon. Az eleganciát szolgálja, hogy a növények tematikusan rózsaszín, halvány rózsaszín és fehér virágszín szerint kerültek összeválogatásra, ezzel egy finom, romantikus hatású kiültetést létrehozva (52. melléklet).

Mindkét évelőágyás növényanyagának kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy egész évben rendelkezzen díszítőértékkel, így megjelennek tavasszal, nyáron, ősszel és télen virágzó fajok, továbbá nagy arányban fordulnak elő a téli díszértékkel rendelkező és örökzöld taxonok.

7. Tervlapok szöveges ismertetése

7.1 Átfogó tervek

A tervlapok szöveges ismertetése, nem tér ki a tervezett állapot koncepcionális bemutatására, az a korábban, a tervezett állapot szöveges ismertetése-című fejezetben (57-68 old.) olvasható. A fejezetben az alább bemutatásra kerülő tervdokumentumok esetében, elsősorban azok műszaki tartalmának ismertetésére koncentrálok.

a. Meglévő állapot helyszínrajz

A meglévő állapot helyszínrajzának (K-01 tervlap) elkészítéséhez a Budapest Közút Zrt., valamint a Budapest Fatár online applikációban szereplő alaprajzi adatokat használtam fel, kiegészítve saját terepi megfigyeléseimmel és felméréseimmel. A magassági adatok, berendezési tárgyak helyei a Budapest Közút Zrt. által szolgáltatott geodéziai alaptérkép alapján kerültek megjelenítésre. Kiemelném, hogy a terület nagy része közel sík felületű, átlagosan 1 % körüli, néhol az alatti lejtéssaránnyal rendelkezik, jellemzően a Szent István Kórház irányába.

A park faállományának felmérését pedig terepi vizsgálat alapján készítettem el, mivel a Budapest Fatárban szereplő adatok sok esetben tévesnek bizonyultak (több már kivágott fa nem került jelölésre, valamint több fafaj is tévesen volt meghatározva). A meglévő állapot helyszínrajzon, az egyes fák beazonosítása, a terven megjelenített fafelmérési jegyzőkönyvben (K-00 táblázat) meghatározott sorszámok alapján történik, míg az egyes cserjefoltok szövegesen kerültek feltüntetésre a terven.

b. Konceptióterv

A konceptióterv (K-02 tervlap) a tervezett szabadtérépítészeti térszerkezet és funkciók elhelyezésnek bemutatását, vizualizációját szolgálja. Megjelenítésre kerülnek rajta, a különböző burkolatminőségek, növényfelhasználási csoportok, főbb parkrészek kialakításai. A Konceptió részletes bemutatása a tervezett állapot szöveges ismertetése-című fejezetben (57-68 old.) olvasható.

c. Kertépítészeti terv

A kertépítészeti terven (K-03 tervlap) megjelennek a konceptióterv megvalósításának műszaki paraméterei, mint a szintvonalak és fontos magassági pontok. Továbbá elkülönítésre kerül a meglévő és megmaradó, valamint tervezett faállomány.

Feltüntetésre került a terven továbbá a tűzoltó felvonulási útvonal, amit az országos katasztrófavédelmi főigazgatóság, tűzvédelmi műszaki irányelv (TvMI 4.2:2020.01.22.) -ben meghatározottak alapján alakítottam ki.

d. Fakivágási és favédelemi terv

A fakivágási és favédelemi terven (K-04 tervlap) megjelenítésre a Nagyváradi tér faállománya, a fafelmérési jegyzőkönyvben (K-00 táblázat) szereplő sorszámokkal jelölve jelenik meg, valós korona átmérővel és törzs körmérettel.

Jelölésre kerültek a kivágandó fák, amelyek két csoportba sorolhatók, az egészségi állapotuk, valamint esztétikai és a koncepció alkotás következtében való kivágásuk alapján. A koncepció miatt kivágásra kerülő fák alacsony esztétikai értékkel és fajra jellemző megjelenéssel rendelkeznek, nagy részük egy évtizeden belül cserélendő lenne. Összesen 19 db fa kerül kivágásra. A kivágandó fák, bugás csörgőfa (*Koelreuteria paniculata*), vénic-szil (*Ulmus laevis*), korai juhar (*Acer platanoides*), svéd berkenye (*Sorbus intermedia*), ezüst hárs (*Tilia tomentosa*), ringló (*Prunus domestica ssp. italica*), rezgő nyár (*Populus tremula*), kolorádói jegenyefenyő (*Abies concolor*), zöld juhar (*Acer negundo*), hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus*) egyedek.

Jelölésre kerültek továbbá az átültetendő fák is. Ezek kizárólag a közelmúltban telepített pár éves egyedek, így lehetőség kínálkozik áttelepítésükre, jól viselik az átültetéssel járó hatásokat. Összesen 10 db fa kerül áthelyezésre az új kialakításban. Az átültetendő fák, virágos kőris (*Fraxinus ornus*), 'Kanzan' japán díszcseresznye, (*Prunus serrulata 'Kanzan'*), közönséges platán (*Platanus x hispanica*), korai juhar (*Acer platanoides*), kocsányos tölgy (*Quercus robur*) egyedek.

A terven jelölésre került a már kivágott fák tuskóinak, tuskómarással történő eltávolítása, az értékes fák kalodával való védelme az építkezés ideje alatt, továbbá az egyedek gyökérzetének statikai zónája, biztosítva, hogy ezek a területek fokozott védelemben részesüljenek. A fák védelmét a fák védelme építési területeken, (MSZ 12042) szabvány előírásai alapján kell biztosítani.

e. Bontási terv

A bontási terven (K-05 tervlap) megjelenítésre kerülnek a különböző bontandó felületek, vonalas és pontszerű elemek. A teljes park területén bontásra kerülnek az aszfalt, betonlap és kockakő burkolatok, valamint ezek szegélyei. Bontásra kerülnek a berendezési tárgyak közül az amerikai típusú padok, a parkvilágítás kandeláberjei, valamint a buszmegálló. Írtásra kerül a cserjeállomány jelentős része, valamint eltávolításra a gyep felső pár cm-es rétege.

A terven kiemelésre kerültek a meglévő és megmaradó elemek, mint az Üllői út megvilágítását szolgáló kandaláberek, metrólejárát, felvonó, évelőfelületek, és cserjefelületek. A megmaradó növényzetet fiatal pár éves egyedek alkotják, ezek részben helyben, részben új helyre átültetve kerülnek megőrzésre.

f. Tereprendezési és vízelvezetési terv

A tereprendezési és vízelvezetési terv (K-06 tervlap), a kertépítészeti dokumentáció megvalósítását szolgálja. Bemutatja, hogy miként kerülnek rendezésre a meglévő domborzati viszonyok a jelenlegi állapothoz viszonyítva.

A parkot keretező beton térkő burkolatokról a csapadékvíz, ahol lehetőség nyílik rá a zöldfelületekre, ahol ez nem megoldható pont víznyelőkben kerül elvezetésre. Víznyelők elsősorban a metrólejárát és a kórházépület előtt kialakított sétányon jelennek meg, kiemelt figyelmet fordítva a Szent István kórház bejáratának víz elleni védelmére.

A park belső területeinek szórt burkolata önmagában is vízáteresztő, ám ezek is oldalirányú lejtéssel kerülnek kialakításra, hogy csapadékos időben mihamarabb távozzon felületükről a víz, a használati kritériumoknak ekkor is megfeleljenek.

A burkolt felületek jellemzően 2 %-os lejtéssel kerülnek kialakításra, biztosítva a csapadékvíz megbízható elvezetését.

g. Zöldfelületi idom terv

A zöldfelületi idomterv (K-07 tervlap) bemutatja a park burkolt, beépített és zöldfelületi elemeit.

- Teljes tervezési terület: 13115 m² (100 %)
- **Zöldfelület: 7861 m² (59,9 %)**
- Burkolt felület: 5254 m² (40,1 %)

Ezzel megfelel a területre meghatározó **Zkp-Zkt/IX-H** övezeti besorolásnak, amely **35%-os legkisebb** zöldfelületi arányt határoz meg (13.ábra).

Javaslom a Szent István Kórház fejlesztéséhez kapcsolódóan, a Nagyvárad tér egységes szabályozási kategóriába sorolását, ami biztosítja a park, kórházépülethez méltó rendezését.

7.2 Részterület tervek

A teljes tervezési területen belül, egy részterület került meghatározásra. Erre a területre készültek a továbbiakban a részlettervek. A választás a Szent István Kórház közvetlen előterére, valamint annak tengelyében álló központi virágágyás területére esett, mivel úgy gondolom ez a terület bármely későbbi megújítási tervbe jól integrálható. A részlettervek között bemutatásra kerülnek a burkolat, berendezési elemek szerkezetei és a növényfelületek ültetési tervei.

a. Részterület kertépítészeti terv

A részterület kertépítészeti tervén (R-01 tervlap) részletesebben látható a terület kialakítása. A kórház főbejárat két oldalán egy-egy évelőágyás került elhelyezésre. Ezekben mellszobrok állnak, amik a kórházhoz köthető neves személyeket mintázzák, az intézmény döntése alapján. A bejárat előtt a nagyobb térkő burkolatú teresedésben, egy andezit kiskockakővel kiemelt, burkolati szintben elhelyezett vízjáték jelenik meg. Nyáron dinamikus, habosító fűvókákkal kialakított vízképe által teszi mozgalmassá a területet, télen pedig gyalogos felületként használható. A homlokzattól távolodva szintén kiskockakő burkolattal került kiemelésre a Baraczká Katalin által tervezett hullámpad kortárs eszközökkel való megjelenítése, amely őrzi az eredeti padsor formáját és funkcióját. A vízarchitektúra és a padsor a fő tengely vonalában átjárható, ezzel hangsúlyozva a központi virágágyáshoz vezető út reprezentatív jellegét. Az évelőkkel újraalkotott, egykori rabatte ágyást kiemeli továbbá, az azt keretező széles körüljáró sétány, ami mellett padokon nyílik lehetőség a pihenésre. Az ágyás középpontjában Istenes Szent János szobra jelenik meg. A sétányról a fák alatt lehetőség nyílik a napozórét megközelítésére tipegőköveken keresztül, amelyek fokozatosan elfogynak a gyepfelület irányában. Ez biztosítja a parkhasználó számára a szellemi áthaladás, tudatváltás lehetőségét, a nagy mértékben reprezentatív történeti környezetből egy szabadabb térrész irányába.

b. A-A térmetszet

A részterület kertépítészeti terven látható A-A metszetsvonal lépcsőzetes útvonalon tárja fel a kórház előtér, évelőágyás, burkolati vízarchitektúra, faveremrács, hullámpad, központi virágágyás szerkezeti kialakítását, rétegrendjeit, mutatja be azok térarányait (R-02 tervlap).

c. Burkolat rétegrendek

A tervlapon (R-03 tervlap) összesítve, bemutatásra kerülnek a három különböző burkolat rétegrendjei. Ezek az ASTI kombi, beton térkő burkolat, ami hajlékony alapozással került

kialakításra, biztosítva az esetleges bontások alkalmával az útszerkezet könnyű helyreállítását. Az andezit kiskockakő burkolat, amely merev alapozással rendelkezik, biztosítva a kőanyag hosszútávon szép megjelenését a reprezentatív területeken. Valamint a szórt burkolat, amely természetes megjelenésével és növényi kötőanyaggal stabilizálása következtében, kiváló sétatárfelületként funkcionál.

A beton térkő és andezit kockakő burkolat rétegrendjének kialakítását az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság, tűzvédelmi műszaki irányelvben (TvMI 4.2:2020.01.22.) meghatározott, útügyi műszaki előírás (e-UT 06.03.12), A1 tervezési osztálya alapján készítettem. Az beton alaptestek minősége, a beton környezeti osztályai (MSZ 4798-1:2004 szabvány) alapján került meghatározása.

d. Berendezések szerkezeti kialakítása részletterv

A tervlapon (R-04 tervlap) összegyűjtve kerül bemutatásra, a főbb berendezések szerkezeti kialakítása. Így látható, a kórház előtt andezit szegélykövel kiemelt évelőágyás, a burkolatban kialakított faveremrács, valamint az újragondolt egyedi hullámpad metszete. A terveken megfigyelhetők a burkolatszerkezetek csatlakozásai a szegélyekhez és a különböző alapozásokhoz.

Az évelőágyás szegélyének 15 cm-es kiemelése biztosítja a virágfelület taposáskár elleni védelmét. Az andezitkő szegély sávalapozásban rögzített. A növénykazetta belső területén talajcsere történik 50 cm vastag, humuszos, laza szerkezetű termőközeggel.

A faveremrács a burkolat szintjében kerül kiépítésre, biztosítva a gyalogosok zavartalan közlekedését, védve a fa közvetlen környezetét a talajtömörödéstől. A faveremrács beépítőkerete pontalapokon, rozsdamentes acélcsavarral kerül rögzítésre. A faverem oldalain 50 cm mélységig gyökérterelő lemez kerül beépítésre, ami védi a felszíni gyökérzet károkozásától a burkolatszerkezetet.

Az egyedi kialakítású hullámpad magas minőségű, közepén kikönnnyített, anyagában színezett (RAL 1023) látszóbeton felhasználásával kerül kialakításra, 45 cm-es ülőmagassággal és 50 cm széles ülőfelülettel. Továbbá egy 5 cm-es talp is kialakításra kerül a szerkezeten, amely a burkolatba süllyesztve biztosítja annak esztétikus csatlakozását.

e. Hullámpad idomterv

A tervezett hullámpad (R-05 tervlap) az eredeti – Baraczka Katalin féle – kialakítás formáját követi, és eredeti helyén jeleníti azt meg. A tervlapon méretezésre kerül a teljes szerkezet, az egyenes és íves szakaszok, távolságok, ívhosszok és ívszögek méreteinek megadásával. Valamint felosztásra kerül a szerkezet a kivitelezés és telepítés megvalósítása érdekében 23 db egyedi részegységre.

f. Hullám elemeinek konszignációja

A tervlapon (R-06 tervlap), a hullámpadot felépítő elemek konszignációja látható, az egyenes és íves szakaszok, távolságok, ívhosszok és ívszögek méreteinek meghatározásával.

g. Burkolati vízarchitektúra felülnézete

A rejtett szökőkút, ovális kiskockakő burkolatban, annak szintjében kerül kialakításra (R-02, R-07 tervlap). Itt oldalanként 94 db egymástól 34 cm távolságra lévő habosító fűvóka juttatja a vízszugarat a magasba. A vízkép dinamikusan változó programozási lehetőséggel kerül kiépítésre. A fűvókákból maximum 80 cm magasra szökik fel a víz és hullik vissza a kiskockakő burkolatra. Itt a 2%-os mértékben kifelé lejtő burkolatról, a szökőkút peremén kialakított résfolyókában gyűlik össze, majd jut vissza a tározó aknába. A víz, innen ismételtelen keringtető szivattyú által kerül mozgásba.

A vízgépészeti akna elvi helye a burkolat közepén, a két vízjáték között került elhelyezésre. Az aknába egy burkolható csatornafedlap nyit lejutási lehetőséget, ahol egyben található a gépészeti elemek és a víztározó funkció elhelyezése. Ez úgy kerül kialakításra, hogy a szerkezet alsó felében gyűlik össze a víz, amely felett megfelelően biztonságos magasságban, egy vasrácsra kerülnek elhelyezésre a vízgépészeti berendezések. Az elvi megvalósítás jóváhagyása és a vízgépészet kialakítása, szakmérnök bevonásával, terveit alapján kell készülni!

A teljes vízarchitektúra vasbeton lemez alapon és födémen kerül kialakításra, a tűzoltó felvonulási út és talpalási hely terhelési igénybevétele alapján, statikus tervező közreműködésével, terveit alapján kerül méretezésre!

h. Cserje növénykiültetési terv

A növényalkalmazási koncepció fejezetében (67. old.) meghatározott kritériumok alapján került sor a parkban alkalmazott fajok és fajták kiválasztására.

A központi virágágyás környezetének, cserjekiültetési részterülete (R-08 tervlap) is ezen fajok felhasználásával került kialakításra. A terven megjelennek mind az alacsony mind a talajtakaró cserje és évelő típusok. Az alacsony cserjék (~1 m) alkalmazására, elsősorban a padok mögötti területen került sor, biztosítva a parkhasználók számára a kedvező pszichológiai, hátulról védett pozíciót a pihenésre.

A részterületen az alacsony cserjék közül tavaszi virágdísszel rendelkezik a bogláracserje (*Kerria japonica 'Pleniflora'*), késő tavaszi - kora nyári virágdísszel a tarackos som (*Cornus sericea 'Kelseyi'*), svéd madárbirs (*Cotoneaster x suecicus 'Skogholm'*), szárnyas kecskerágó (*Euonymus alatus 'Compactus'*), tollas gyöngyvessző (*Sorbaria sorbifolia 'Sem'*), nyári virágdísszel a szagtalan orbáncfű (*Hypericum x inodorum 'Autumn Blaze'*), és téli virágdísszel a téli jázmin (*Jasminum nudiflorum*).

A részterületen a talajtakaró cserjék és évelők közül tavaszi virágdísszel rendelkezik a vöröslő tündérvirág (*Epimedium x rubrum*), nagy meténg (*Vinca major*), nyári virágdísszel az örökzöld orbáncfű (*Hypericum calycinum*), és egészen őszebe nyúlóan virágzik a kislevelű hóbogyó (*Symphoricarpos x chenaultii 'Hancock'*), és a kis meténg (*Vinca minor 'Atropurpurea'*).

A felhasznált növényállomány jelentős része örökzöld, mint a svéd madárbirs (*Cotoneaster x suecicus 'Skogholm'*), vöröslő tündérvirág (*Epimedium x rubrum*), nagy meténg (*Vinca major*), kis meténg (*Vinca minor 'Atropurpurea'*), és az örökzöld orbáncfű (*Hypericum calycinum*).

Továbbá szép téli díszértékkel rendelkezik a téli jázmin (*Jasminum nudiflorum*) olajzöld vesszőivel és sárga virágaival, a tarackos som (*Cornus sericea 'Kelseyi'*) barnáspiros vesszőivel, a szárnyas kecskerágó (*Euonymus alatus 'Compactus'*) paraléces vesszőivel, és sokáig díszítenek a madárbirsek (*Cotoneaster sp.*) termései.

A növényfoltok 8-12 m²-es nagyságrendben kerültek meghatározásra, biztosítva az állomány változatosságát.

i. Központi évelőágyás növénykiültetési terv

A központi évelőágyás (R-09 tervlap), Ilsemann Keresztély és Råde Károly fél kompozíciókban a kórház főépület tengelyében megtalálható virágfelület megjelenítését szolgálja. Ennek kialakítása évelő dísznövények felhasználásával történik. A kör alakú évelőfelületet széles sétaút veszi körbe, közepén Istenes Szent János szobra áll.

A történeti elemek színhasználati koncepciójának megfelelően, sárga színű, virágú, lombozatú növényanyag kerül betelepítésre. A felhasznált taxonok részletes ismertetését a tervlapon szereplő táblázat segíti.

Az ágyás egykori történeti karakterének megjelenítésére szolgál a tereprendés alkalmazása, az fokozatosan 50 cm-rel kiemelkedik a környező út magasságából. A növényválasztás tekintetében pedig, a kerti pálmaliliom (*Yucca filamentosa*) alkalmazása, amely megjeleníti a századforduló díszkiültetéseinek karakterét. A növényfoltok kialakításában szerepet játszik kis mértékben a szimmetria, a kerti pálmaliliomok elhelyezésénél, valamint a centrális fókuszban lévő szobor menti növényhasználatnál, ezzel szintén utalva a történeti előzményekre.

A formális térszerkezet és egyes taxonok szimmetrikus elhelyezését, az oldott, egymásba áramló, szabad formavilágú évelőfoltok megjelenése ellenpontoszza. Körüljárva az ágyást, annak minden pontjáról másféle kompozíció tárul fel a parkhasználó számára, más-más növények formája, textúrája kerül hol előtérbe, hol háttérbe.

j. Kórház előtér évelőágyás növénykiültetési terv

A kórház főbejáratának mindkét oldalán egy elsősorban reprezentatív célokat szolgáló, elegáns, alacsony évelőágyás kerül kialakításra (R-10 tervlap). A két, egymással a főtengetyre szimmetrikus növényfelületet kiemelt andezitkő szegély védi, közepükön szobrok jelennek meg.

Az elegáns megjelenést szolgálja, a növények tematikusan rózsaszín, halvány rózsaszín és fehér virágszín szerinti összeválogatása, ezzel egy finom kiültetést kialakítva. A felhasznált taxonok részletes ismertetését a tervlapon szereplő táblázat segíti.

A növények mátrix típusú kiültetésben telepítendőek, amelyben a funkcionális csoportoknak megfelelő arányban kerülnek meghatározásra az egyes taxonok darabszámai.

8. Összefoglalás

A diplomadolgozat a Budapest IX. kerületében található Nagyvárad tér történetét és szabadterépitészeti megújítását dolgozza fel.

Áttekintésre kerültek a történeti térmegújítás általános szakmai irányelvei, valamint azok gyakorlatban megvalósuló alkalmazástendenciái, nemzetközi és hazai példák vizsgálatán keresztül. A dolgozat a nemzetközi irányelveket az ICOMOS által elfogadott karták alapján, míg a tervezői viselkedéstendenciákat Dr. Balogh Péter István tájépítész professzor által meghatározott, „megújítás az eredetihez hasonlító kialakítással” típusú tervezői attitűd alapján ismerteti.

A történeti kutatás részletesen bemutatja a tér fejlődéstörténetét, a városrész 19. századi kiépülésétől egészen napjainkig. Ismertetésre kerültek az egyes korszakok alkotói, térszerkezeti, funkcionális, közlekedési és növényalkalmazási koncepciói, kiemelt figyelmet fordítva a karaktert és hangulatot meghatározó elemek bemutatására. A tér történetében – annak parkosítása óta – négy jelentős korszak határozható meg, ezek az Ilseman Keresztély, Råde Károly, II. világháború utáni és Baraczka Katalin féle kialakítások.

Részletesen elemzésre került a tervezési helyszín jelenlegi állapota, az elhelyezkedés, tulajdonviszonyok, vonatkozó jogszabályok, közlekedési kapcsolatok, térfalak, térszerkezet, közlekedési rendszer, anyaghasználat és növényállomány ismertetésével.

A szakmai irányelveknek és saját tervezői hitvallásomnak megfelelően kidolgozásra került egy szabadterépitészeti koncepcióterv, amely a kutatás során feltárt karakterelemeket integrálja egységes koncepcióba a jelen kor hozzáadott funkcióival és értékeivel.

Így a Nagyvárad tér megújítási koncepciója átörökíti a három korszakon átívelően meghatározó fehér akácfa- (*Robinia pseudoacacia*) és tövises lepényfa- (*Gleditsia triacanthos*) fasorokat, valamint megidézi a villamos közlekedést; a két korszakban meghatározó központi rabatte ágyást és tengelyes utat, valamint a téren álló keresztet; és az egy korszakban meghatározó óraoszlopot, BKV váró pavilont, irányító központot, csobogót és hullámpadsort. A koncepcióban megjelennek a vizsgálat során feltárt intézményi-oktatási környezet igényeinek megfelelően kialakított új funkciók: játszóhely, gyógynövényes kert, társasági és kiállítótér.

Az átfogó tervekben kidolgozásra került a teljes terület engedélyezési terv szintű dokumentációja, míg a meghatározott – kórház előtti terület és központi virágágyás – részterületre kiviteli részletezettségű tervdokumentumok készültek. A kijelölt kórház előtti és

központi virágágyás részterület megválasztásánál kiemelkedő szempont volt, hogy értékes történeti karakterelemeket vonultasson fel, és a terület bármely későbbi megújítási tervbe integrálható legyen.

A dolgozat felhívja a szakma figyelmét a történeti értékeken alapuló tervezés fontosságára, kiemelt figyelmet fordítva arra, hogy a karaktert meghatározó elemek megőrzése, átörökítése által biztosítsuk a kulturális gyökereinkhez való generációkon és korszakokon átívelő kapcsolódást.

Mindez egy olyan tér példáján került bemutatásra, amely első látásra nem rendelkezik komoly kerttörténeti örökséggel, ám a kutatás-elemzés mégis alkalmat biztosít a jelennek a múlttal való kapcsolatteremtésre.

9. Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani a szakdolgozatom elkészülését segítő személyeknek!

Elsősorban dr. Fekete Albert tanár úrnak amiért iránymutatásával segítette diplomadolgozatom megszületését.

Baraczka Katalinnak, aki személyes beszélgetésünk során készséggel beavatott a Nagyvárad tér általa tervezett 1980-as megújításának részleteibe.

Csákvári Kristófnak, aki a Hadtörténeti Intézet és Múzeum részéről segített az 1926-os légi felvétel felkutatásában.

Herczeg Dórának, aki a Budapest Közút Zrt. részéről geodéziai alaptérképet szolgáltatott részemre.

Sápi Emesének, aki Főkert Kertészeti Divízió részéről segített alaptérképhez adatokat szolgáltatott részemre.

Köszönöm a családomnak a kitartó támogatást!

10. Irodalomjegyzék

Anonymus (1881): Az Építési Ipar, felelős szerk.: Ney Béla, 1881.08.14., 5. évf., 33-241. szám, 299. old., Budapest

(https://adt.arcanum.com/hu/view/BME_EpitoIpar_1881/?query=%22%C3%BCII%C5%91i%20%C3%BAti%20%C3%BAj%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=302&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1882): Pesti Napló, 1882.02.23., 33. évf., 54. szám, 5. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1882_02/?query=%22%C3%BCII%C5%91i%20%C3%BAti%20%C3%BAj%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=138&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1883a): Fővárosi Lapok, 1883.04.14., 87. szám, 556. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiLapok_1883_04/?query=%22%C3%BCII%C5%91i%20%C3%BAti%20%C3%BAj%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=71&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1883b): Pesti Hírlap, 1883.10.07., 5. évf., 276. szám, 6. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1883_10/?query=%22%C3%BCII%C5%91i%20%C3%BAti%20%C3%BAj%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=89&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1884): Pesti Napló, 1882.01.19., 35. évf., 19. szám, 2. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1884_01/?query=%22%C3%BCII%C5%91i%20%C3%BAti%20%C3%BAj%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=141&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1885): Nemzet, 1885.01.04., 4. évf., 841. szám, 6. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/Nemzet_1885_01/?query=%22%C3%BCII%C5%91i%20%C3%BAti%20%C3%BAj%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=29&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1894): Fővárosi Közlöny, 1894.02.06., 5. évf., 11-12. szám, 5. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1894/?query=%22Istv%C3%A1n%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=54&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1895): Pesti Napló, 1885.05.21., 46. évf., 138. szám, 7. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1895_05/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22&pg=363&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1897): Pesti Hírlap, 1897.08.10., 19. évf., 220. szám, 4. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1897_08/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti+t%C3%A9r%22&pg=167&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1900): Magyar Nemzet, 1900.11.16., 19. évf., 315. szám, 6. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNemzetJokaiBeksicsUgron_1900_11/?query=%22mih%C3%A1lkovics+t%C3%A9r%22+villamos&pg=287&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1903): Pesti Hírlap, 1903.12.04., 25. évf., 332. szám, 7. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1903_12-1/?query=%22mih%C3%A1lkovics+t%C3%A9r%22+villamos&pg=102&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1909): Fővárosi Közlöny, 1909.03.12., 20. évf., 21. szám, 431. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1909_1/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22+&pg=549&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1910): Az Újság, 1910.03.02., 8. évf., 51. szám, 10. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/AzUjsag_1910-03_1/?query=%22Ilse+kereszt%C3%A9ly%22+park%C3%ADroz%C3%A1sa&pg=47&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1911): Budapesti Hírlap, 1911.02.23., 31. évf., 46. szám, 13. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/BudapestiHirlap_1911_02/?query=%22Mihalkovics+t%C3%A9r%22+park&pg=638&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1927a): Pesti Napló, 1927.10.01., 78. évf., 222. szám, 10. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1927_10/?query=%22orsz%C3%A1gos+k%C3%B6zeg%C3%A9sz%C3%A9g%C3%BCgyi+int%C3%A9zet+megnyit%C3%A1sa%22+&pg=9&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1927b): Ujság, 1927.09.23., 3. évf., 215. szám, 2. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/Ujsag_1927_09/?query=%22Rockefeller+int%C3%A9zet%22+&pg=393&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1927c): Fővárosi Közlöny, 1927.11.22., 38. évf., 49. szám, 2679. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1927_4/?query=%22Istv%C3%A1n+korh%C3%A1z+el%C5%91tti%22+park&pg=318&layout=s - 2023.08.03.)

Anonymus (1931): Pesti Hírlap, 1931.11.17., 53. évf., 261. szám, 19. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1931_11/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22+&pg=246&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1934): Fővárosi Közlöny, 1934.11.26., 45. évf., 59. szám, 33. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1934_3/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22+&pg=468&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1935): Magyarország, 1935.09.18., 16. évf., 212. szám, 10. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarorszagMilotayPetho_1935_09/?query=%22%C3%BCll%C5%91i%20%C3%BAti%20%C3%BAj%20k%C3%B3rh%C3%A1z%22+&pg=294&layout=s - 2023.04.01.)

Anonymus (1939): Népszava, 1939.11.21., 67. évf., 241. szám, 7. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_1939_11/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22+&pg=180&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1940a): 8 Órai Újság, 1940.12.18., 26. évf., 286. szám, 2. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/8OraiUjsag_1940_12/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+n%C3%A9vtelen&pg=101&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1940b): Nemzeti Ujság, 1940.06.20., 22. évf., 138. szám, 7. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/NemzetiUjsag_1940_06/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22+park&pg=188&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1941a): Fővárosi Közlöny, 1941.12.09., 52. évf., 55. szám, 124. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1941_2/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+villamos+terv&pg=1058&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1941b): Képes Vasárnap – A Pesti Hírlap kiadása, 1941.06.13., 63. évf., 24. szám, 392. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlapKepesMelleklet_1941/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22&pg=375&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1941c): Pesti Hírlap, 1941.12.25., 63. évf., 293. szám, 18. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiHirlap_1941_12/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+villamos+terv&pg=235&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1942a): Fővárosi Közlöny, 1942.02.27., 53. évf., 9. szám, 2. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1942_1/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+rendez%C3%A9se&pg=687&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1942b): Vállalkozók Lapja, 1942.06.04., 63. évf., 23. szám, 4. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/VallalkozokLapja_1942_1/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+villamos+terv&pg=179&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1942c): Vállalkozók Lapja, 1942.09.24., 63. évf., 39. szám, 3. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/VallalkozokLapja_1942_2/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+rendez%C3%A9se&pg=98&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1947): Kossuth Népe, 1947.04.08., 3. évf., 20. szám, 5. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/KossuthNepe_1947_04-06/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+park+rendez%C3%A9se&pg=18&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1950): Világosság, 1950.02.07., 6. évf., 32. szám, 5. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/Vilagosság_1950_01-03/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r+k%C3%A9p%22+&pg=212&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1952): Autó-Motor, 1952.10.01., 5. évf., 19. szám, 2. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/AutoMotor_1952_2/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+rendez%C3%A9se&pg=193&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1955): Népszabadság, 1955.03.27., 13. évf., 85. szám, 4. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszabadsag_1955_03/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r+parkos%C3%ADt%C3%A1s%22&pg=113&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1962a): Autó-Motor, 1962.06.06., 15. évf., 11. szám, 25. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/AutoMotor_1962_1/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%591tti%22+&pg=344&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1962b): Népszabadság, 1962.03.10., 20. évf., 58. szám, 3. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszabadsag_1962_03/?query=%22K%C3%96ZTI%22+%22orsz%C3%A1g+k%C3%B6zeg%C3%A9szs%C3%A9g%C3%BCgyi+int%C3%A9zet%22+%22terv%22+%22%C3%BAj+%C3%A9p%C3%BClet%22&pg=102&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1970): Magyar Nemzet, 1970.08.06., 26. évf., 183. szám, 6. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNemzet_1970_08/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+%22istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z%22+park&pg=53&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1972): Autó-Motor, 1972.04.06., 25. évf., 7. szám, 25. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/AutoMotor_1972_1/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22&pg=216&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1973): Esti Hírlap, 1973.05.19., 18. évf., 116. szám, 4. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiHirlap_1973_05/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tt%22+park+kert&pg=143&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1976): Magyar Nemzet, 1973.11.10., 32. évf., 266. szám, 6. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarNemzet_1976_11/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+%22F%C5%90KERT%22+k%C3%BAt&pg=73&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1982): Esti Hírlap, 1982.06.25., 27. évf., 148. szám, 11. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiHirlap_1982_06/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r+rendez%C3%A9se%22&pg=254&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1983): Magyar Hírlap, 1983.06.15., 16. évf., 140. szám, 8. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarHirlap_1983_06/?query=%22Sz%C3%A9kely+p%C3%A9ter%22+b%C3%A9ke+szobor+nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r&pg=147&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1988): Esti Hírlap, 1988.07.23., 33. évf., 174. szám, 12. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiHirlap_1988_07/?query=budapesti+nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r+corso+parkol%C3%B3&pg=239&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1991): Fővárosi Közlöny, 1991.07.18., 41. évf., 8. szám, 223. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1991/?query=%22Szent+Istv%C3%A1n+K%C3%B3rh%C3%A1z+n%C3%A9v%22&pg=242&layout=s - 2023.08.06.)

Anonymus (1994): Új Magyarország, 1994.11.30., 4. évf., 281. szám, 10. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/UjMagyarország_1994_11/?query=budapesti+nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r+corso+parkol%C3%B3&pg=485&layout=s - 2023.08.06.)

Balogh Péter István, Dr. (2006): Szabadtér tervezés történeti környezetben in: 4D – Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat, 2006 évf., 3. szám, 38-44. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/KerteszetiEgyetem_4Dfolyoirat_2006/?query=szabadt%C3%A9r+tervez%C3%A9s+t%C3%B6rt%C3%A9neti+k%C3%B6rnyezetben&pg=179&layout=s - 2023.09.10.)

Balogh Péter István, Dr.; Fatsar Kristóf, Dr. (2006): Szabadtér tervezés történeti környezetben – egy választható egyetemi tárgy története és tapasztalatai in: 4D – Tájépítészeti és Kertművészeti Folyóirat, 2012 évf., 25. szám, 18-40. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/KerteszetiEgyetem_4Dfolyoirat_2012/?query=szabadt%C3%A9r+tervez%C3%A9s+t%C3%B6rt%C3%A9neti+k%C3%B6rnyezetben&pg=19&layout=s - 2023.09.10.)

Baraczka Katalin (2023): Személyes beszélgetés, a Nagyvárad tér általa készített tervéről, 2023.04.28. Budapest

Bukovszki Péter (2021): Triton kútjától az Ifiparkig – Sok történetet őriz a Várkert Bazár Neoreneszánsz kertje in: Pertbuda, 2021.03.12. (https://pestbuda.hu/cikk/20210312_triton_kutjatol_az_ifiparkig_sok_tortenetet_oriz_a_varkert_bazar_neoreneszansz_kertje - 2023.09.10)

Csorna Antal (1947): Az újjáépülő budapesti parkok in Budapest, 1947.07.01, 3. évf., 7. szám, 240. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/Budapest_1947/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22&pg=307&layout=s - 2023.08.06.)

Debreczeni-Droppán Béla (2019): Múzeumkerti Kalauz, A Magyar Nemzeti Múzeum kertjének története, 11-84. old., Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest

Esztergomi László (1977): Fák, virágok védelmében in Magyar Hírlap, 1977.02.04, 10. évf., 29. szám, 5. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/MagyarHirnap_1977_02/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+f%C3%B6kert&pg=36&layout=s - 2023.08.06.)

Fekete Albert, Dr. (2019): Komponált látványok, történeti kertek és tájak helyreállítása, 18-22. old., kiadó: Szent István Egyetem, Tájépítészeti és Településtervezési tanszék

Földvári András (1976): Köszönet az építőknél in Autó-Motor, 1976.11.06, 29. évf., 21. szám, 30-31. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/AutoMotor_1976_2/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22&pg=413&layout=s - 2023.08.06.)

Haleczky Levente Béla (2021): Lipótvárosi terek komplex szabadterépitészeti elemzése (A 2019-ben átadott: Podmaniczky tér, Vörösmarty tér, József nádor tér), szakdolgozat, Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Budapest (<http://opac3.entzferenc.uni-mate.hu/record/-/record/display/manifestation/ENTZ429524/0d10dd70-4a1a-4c77-bf41-ae6569442d02/solr/0/24/0/1/titleOrder/ASC> - 2023.08.03.)

ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság (2011): Karták könyve; Műemlékvédelmi, örökségvédelmi dokumentumok gyűjteménye, ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság, első kiadást szerk.: Dr. Román András, második kiadást szerk.: Dr. Fejérdy Tamás, felelős kiadó: Dr. Hamvay Péter igazgató, Budapest (<https://www.icomos.hu/datas/kartak-konyve/2d1be8f3a882b152d52fe689644a8ace.pdf>. - 2023.09.10.)

Jámbor Imre, Dr. (2000): Kertépítészeti tér, szabad tér, zöld tér in: Tájépítészet, 2000 évf., 1. szám, 8-11. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/KerteszetiEgyetem_Tajepiteszet_2000/?query=Kert%C3%A9p%C3%ADt%C3%A9szeti+t%C3%A9r%2C+szabad+t%C3%A9r%2C+z%C3%B6ld+t%C3%A9r+j%C3%A1mbor+imre&pg=7&layout=s - 2023.09.10.)

K. Hlatky Katalin (2001): Budapesti Zöldkalauz, felelős kiadó: Riedel Lóránt, Budapest

Kiáczy György, szerk. (1968): A fővárosi kertészet száz éve, Mezőgazdasági kiadó, Budapest; Zsitvay Attiláné: történeti adatok, táblázatok, 152. old.; Balogh András: A Fővárosi kertészet történetének kiemelkedő személyiségei, 38. old.; Bercsek Péter: Budapest dendrológiai értékei, 135. old.

Kiss Gy. János (1961): Ha a vendég átlépi Budapest kapuját in Népszava, 1961.04.16, 89. évf., 90. szám, 12. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/Nepszava_1961_04/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+park+rendez%C3%A9se&pg=119&layout=s - 2023.08.06.)

László Ágnes (1982): Ember-jelek gránitból in Budapest, 1982.07., 20. évf., 7. szám, 27. old., Budapest

https://adt.arcanum.com/hu/view/Budapest_1982/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22&pg=340&layout=s - 2023.08.06.)

Liber Endre (1934): Budapesti parkok és sétahelyek. in Városi Szemle, 1934, 20. évf., 5. szám, 668. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/VarosiSzemle_1934/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22&pg=697&layout=s - 2023.08.06.)

Lorencz Pálma (1987): A Nagyvárad tér in Autó-Motor, 1987.06.15., 40. évf., 12. szám, 6. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/AutoMotor_1987_1/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+%22istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z%22&pg=707&layout=s - 2023.08.06.)

Nagy Ervin, Dr. (1977): Metróvonalak Budapesten in Budapest, 1977.01., 15. évf., 1. szám, 6. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/Budapest_1977/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22&pg=7&layout=s - 2023.08.06.)

Nyáry Gyula, Gróf (1928): Az ifjúsági labdarugók szövetsége 25 éves fennállásának története, 92-93. old., Gutenberg-nyomda, felelős kiadó: Schissler József, Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/Sportkonyvek_701/?query=ifj.+Nagy+Ferenc%2C+J%C3%BCngling+Istv%C3%A1n+&pg=123&layout=s - 2023.08.03.)

Ráde Károly, fővárosi kertészeti igazgató (1927): Budapest székesfőváros nyilvános kertjeiről. in A Természet, 1927.07.15., 23. évf., 13-16. szám, 101. old., Budapest
(<http://opac3.entzferenc.uni-mate.hu/hu/record/-/record/ENTZ53003> / https://adt.arcanum.com/hu/view/Termeszeta_1927/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91tti%22+&pg=102&layout=s - 2023.08.03.)

Radó Dezső, Dr. (1985): Budapesti parkok és terek, 126-127.old., Széchenyi Művészeti Központ, felelős kiadó: Bereczky Lóránd főigazgató, Budapest

Rapai Ágnes (1981): Névtelen alkotók in Ország-Világ, 1981.04.29., 25. évf., 17. szám, 13. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/OrszagVilag1957_1981_1/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+%22istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z%22+park&pg=520&layout=s - 2023.08.06.)

Révai István (1955): Emléktábla a Nagyvárad téren in Esti Budapest, 1955.01.17, 4. évf., 13. szám, 3. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/EstiBudapest_1955_01/?query=%22nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+v%C3%ADz&pg=70&layout=s - 2023.08.06.)

Somosi Gábor (1995): Egy csendes vértanú, Istenes Szent János in Keresztény Élet, 1995.03.05., 3. évf., 10. szám, 5. old., Budapest
(https://adt.arcanum.com/hu/view/KeresztenyElet_1995/?query=%22istenes+szent+j%C3%A1nos%22&pg=76&layout=s - 2023.10.23.)

Szabó Ákos (2019): Így néz majd ki a Dél-Pesti Centrumkórház, 2019.01.03., magyarepitok.hu
(<https://magyarepitok.hu/mi-epul/2019/01/igy-fog-kinezni-a-del-pesti-centrumkorhaz> - 2023.11.05)

Szabó Krisztina, Dr. (2018): Közterületi sorfák jegyzéke, 18. old., kiadó: Magyar Díszkertészek Szövetsége

Szilvási László (1950): Egy oldalkocsis motorkerékpáros levele a vidéki útjelzésekről és egyebekről in Autó (Autó-Motor), 1950.09.15, 3. évf., 18. szám, 9. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/AutoMotor_1950_2/?query=%22Nagyv%C3%A1rad+t%C3%A9r%22+rendez%C3%A9se&pg=150&layout=s - 2023.08.06.)

Toperczer Péter, elöljáró (1910): Árverési hirdetmény in Fővárosi Közlöny, 1910.05.06., 21. évf., 39. szám, 882. old., Budapest (https://adt.arcanum.com/hu/view/FovarosiKozlony_1910_2/?query=%22Istv%C3%A1n+k%C3%B3rh%C3%A1z+el%C5%91ti%22+park&pg=163&layout=s - 2023.08.03)

Tóth Imre (2012): Lomblevelű díszfák, díszcserjék kézikönyve, 519-520. old., Tarkavirág Kereskedelmi és Szolgáltató Kft., felelős kiadó: Kollárné Tóth Gabriella, Budapest

TSZT (2021): 02 Közlekedési Infrastruktúra tervlap in Budapest településszerkezeti terve, Budapest, 2021 (<https://budapest.hu/telepulesrendezesitervek/TSZT/TSZT/TSZT%20hat%C3%A1lyos%202021.04.03.%20-/Ker%C3%BCletek/Ker%2009/02%20Kozlekedesi%20infrastruktura.png>)

TSZT (219): Budapest IX. kerület, Dél-pesti Centrum területére vonatkozóan, Budapest főváros településszerkezeti tervének (TSZT 2017) és Fővárosi, rendezési szabályzatának (FRSZ) módosítása, 33.old., Budapest, 2019 (https://budapest.hu/telepulesrendezesitervek/TSZT/TSZT%202017%20%C3%A9s%20FRSZ%20eseti%20m%C3%B3dos%C3%ADt%C3%A1s%20Eg%C3%A9szs%C3%A9ges%20Budapest%20Program,%20D%C3%A9l-pesti%20Centrum%20ter%C3%BClet%C3%A9re%20vonatkoz%C3%B3an/D%C3%A9l-pesti%20Centrum/Del_pesti_Centrum_TSZT_FRSZ_modositas_JH.pdf)

Winkler Gábor, Dr. (2006): A kisvárosi főterek átalakításáról in: ICOMOS nyilatkozat, 2006.02.17., Budapest (<https://www.icomos.hu/index.php/hu/dokumentumok/hazai/nyilatkozatok/26-actual/nyilatkozatok/133-a-kisvarosi-foterek-atalakitasarol> - 2023.09.10)

Zaka Dániel (2023): Villamosvezetővel folytatott beszélgetés, a villamosokon megjelenő színárnyalatokról, 2023.10.29., Budapest

Zubreczki Dávid (2015): Újabb ikonikus köztéri reklám tűnt el, 2015.05.21., index.hu (https://index.hu/urbanista/2015/05/21/ora_kozteri_reklam_unicum_nagyvarad_ter/ - 2023.08.03)

Internetes irodalom

Int-01: Palace Gardens (Palotakertek), belvedere.at (<https://www.belvedere.at/en/discover/gardens/palace-gardens> - 2023.09.10)

Int-02: Lustgarten, visitberlin.de (<https://www.visitberlin.de/en/lustgarten> - 2023.09.10)

Int-03: Lustgarten, berli.de (<https://www.berlin.de/en/attractions-and-sights/3560037-3104052-lustgarten.en.html> - 2023.09.10)

Int-04: Geschichte des Hausvogteiplatz bis 1997 (A Hausvogteiplatz története 1997-ig), fantasticfrank.de (<https://www.fantasticfrank.de/sites/default/files/2020-02/Geschichte%20des%20Hausvogteiplatz%20bis%201997.pdf> - 2023.09.10)

Int-05: Explore the vibrant Leicester square: a guide to London's entertainment hub (Fedezze fel az élénk Leicester teret: útmutató London szórakoztató központjához), americanalondon.com (<https://americanalondon.com/leicester-square-a-guide/> - 2023.09.10)

Int-06: A London Inheritance (Egy londoni örökség), alondoninheritance.com (<https://alondoninheritance.com/london-history/the-changing-face-of-leicester-square/> - 2023.09.10)

Int-07: Kiemelkedő személyiségeink, FŐKERT (<https://www.fokert.hu/kiemelkedo-szemelyisegek/> - 2023.08.03)

Int-08: Heim Pál Országos Gyermekgyógyászati Intézet, Rövid korház történet (<http://heimpalkorhaz.hu/korhaztortenet/> - 2023.08.03)

Int-09: Dohánytőzsde, Arcanum Digitális Tudománytár (<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/d-23F4B/dohanytozsde-24BBD/> - 2023.08.03)

Int-10: A BKV története, bkv.hu (<https://www.bkv.hu/hu/content/a-bkv-tortenete> - 2023.08.03)

Int-11: M3-as múltja, bkv.hu (<https://m3felujitas.hu/m3-as-multja> - 2023.08.03)

Int-12: Átadták a Ludovika campust, 2018.04.05. epiteszforum.hu (<https://epiteszforum.hu/atadtak-a-ludovika-campust> - 2023.08.03)

Int-13: Van Den Berk faiskola honlapja, tövises lepényfa 'Skyline' fajtájának jellemzése, vdberk.hu (<https://www.vdberk.hu/fak/gleditsia-triactanthos-skyline/> - 2023.11.04)

11. Mellékletek

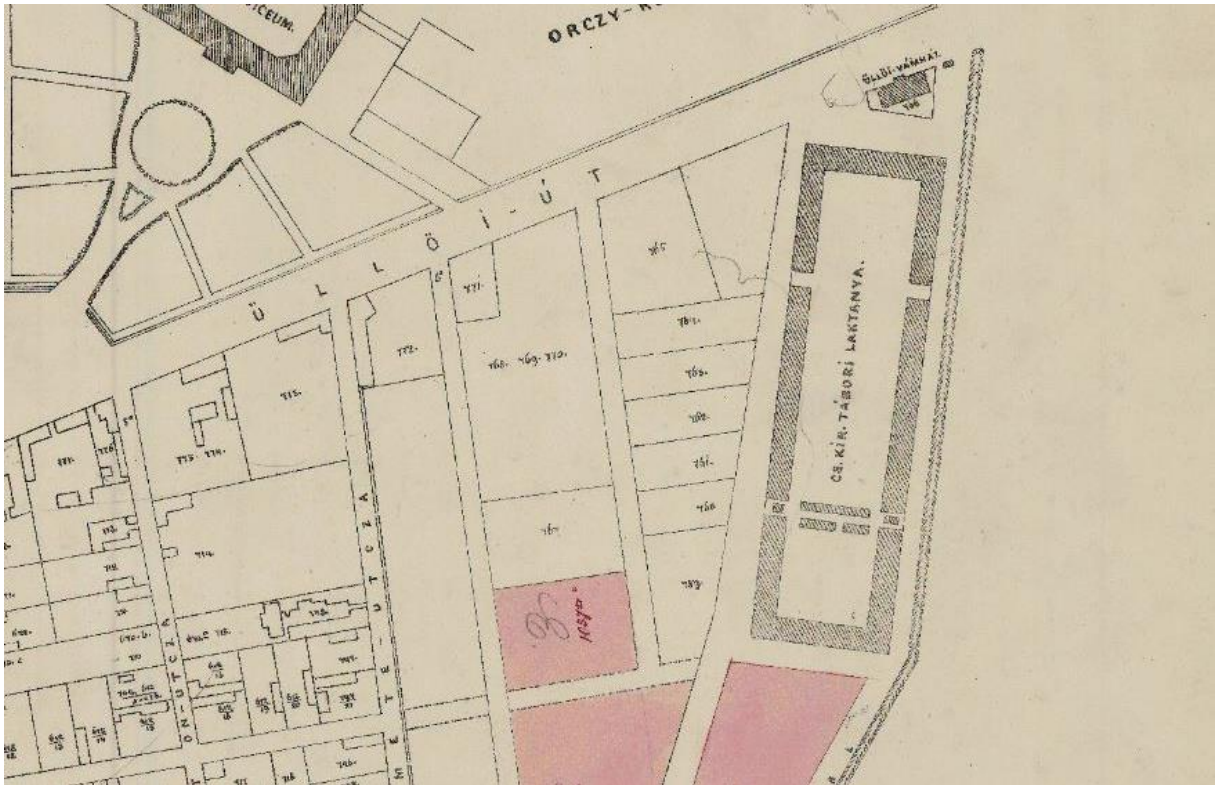

1. melléklet: Pest és környékének áttekintő térképe, 1775, forrás: maps.arcanum.com

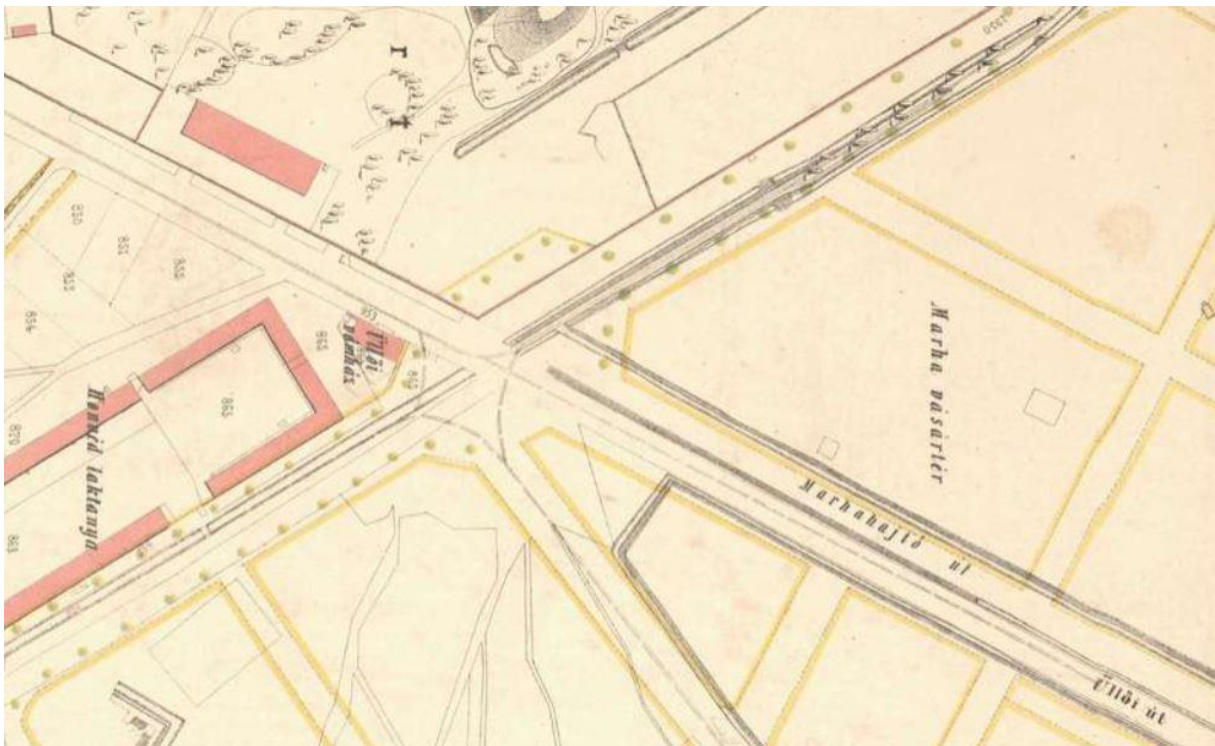

2. melléklet: Pest-Buda-Óbuda áttekintő árvízterképe az árvíz okozta épületkárok ábrázolásával, 1838, forrás: maps.arcanum.com

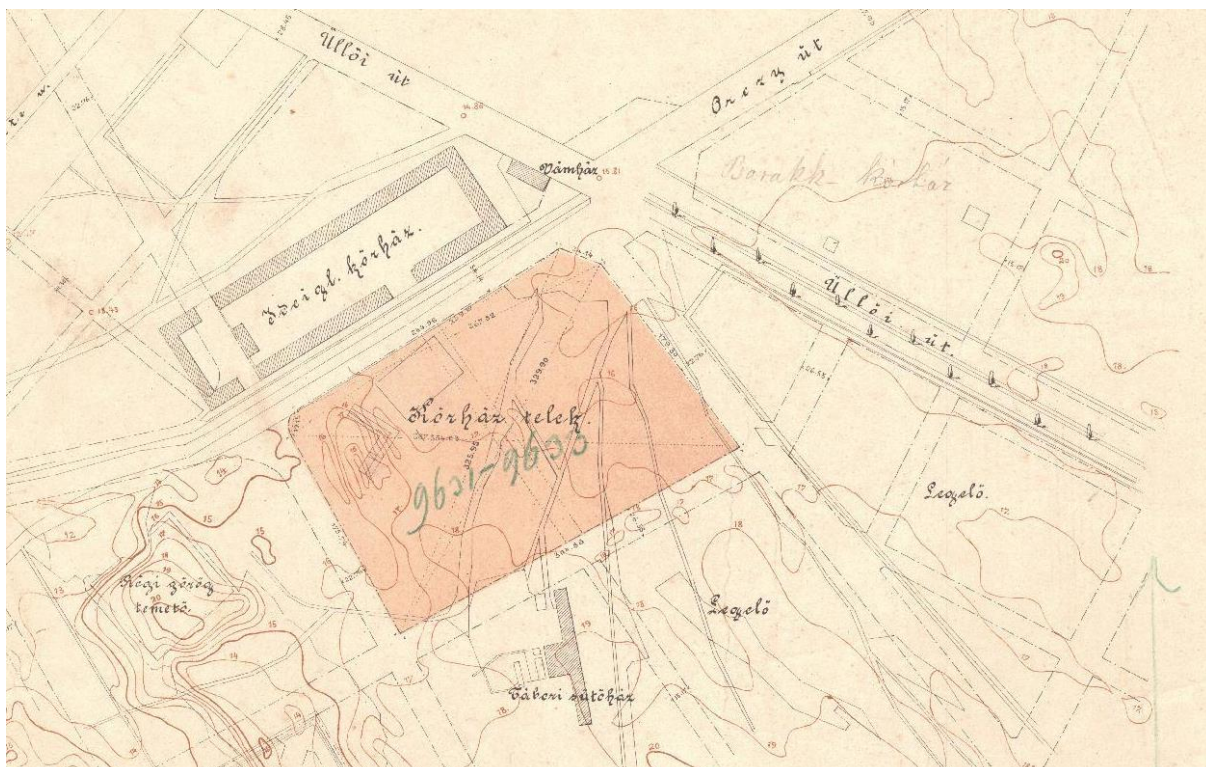

3. melléklet: Az üllői út meg nem valósult szabályozási terve, 1873, forrás: eleveltar.hu, HU BFL XV 16 b 228 041.tif

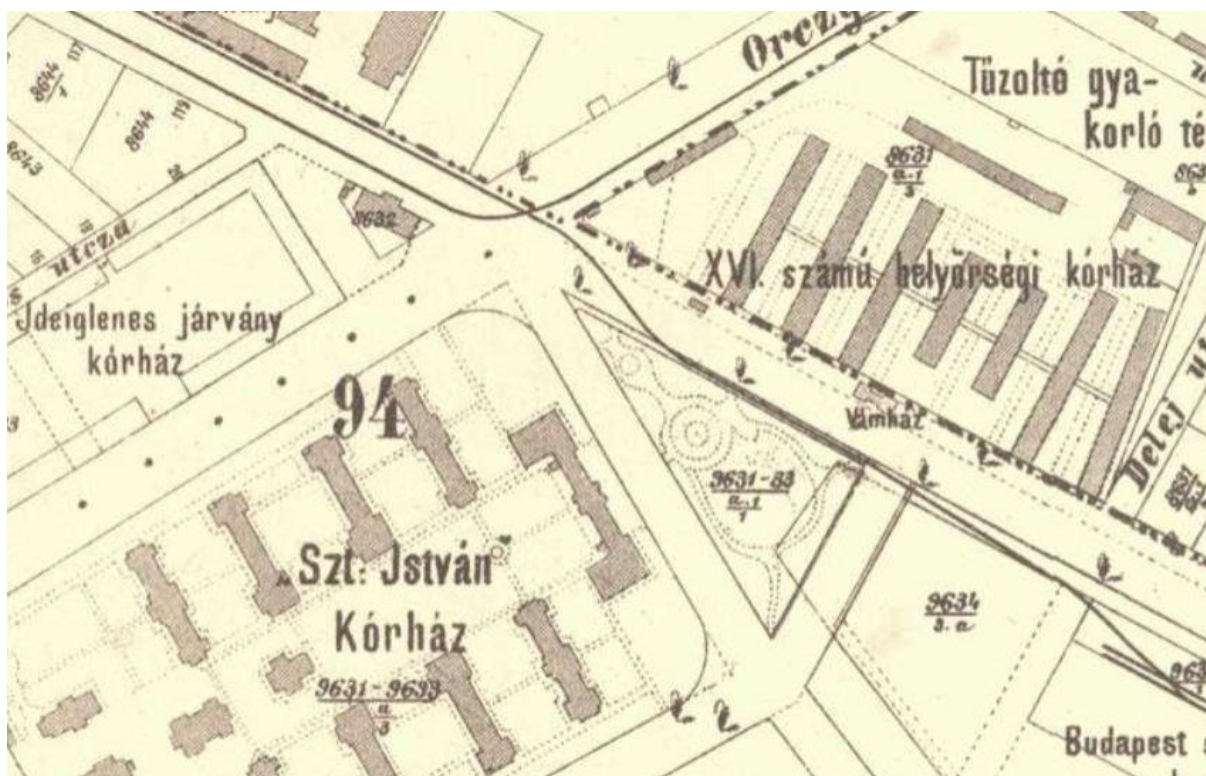

4. melléklet: Pest belterületének városrendezési térképe, 1872, forrás: maps.arcanum.com

5. melléklet: A Nagyváradi tér és környékének helyszínrajza a tervezett kórház helyének jelölésével, 1876, forrás: eleveltar.hu, HU BFL XV.16.e.260.1

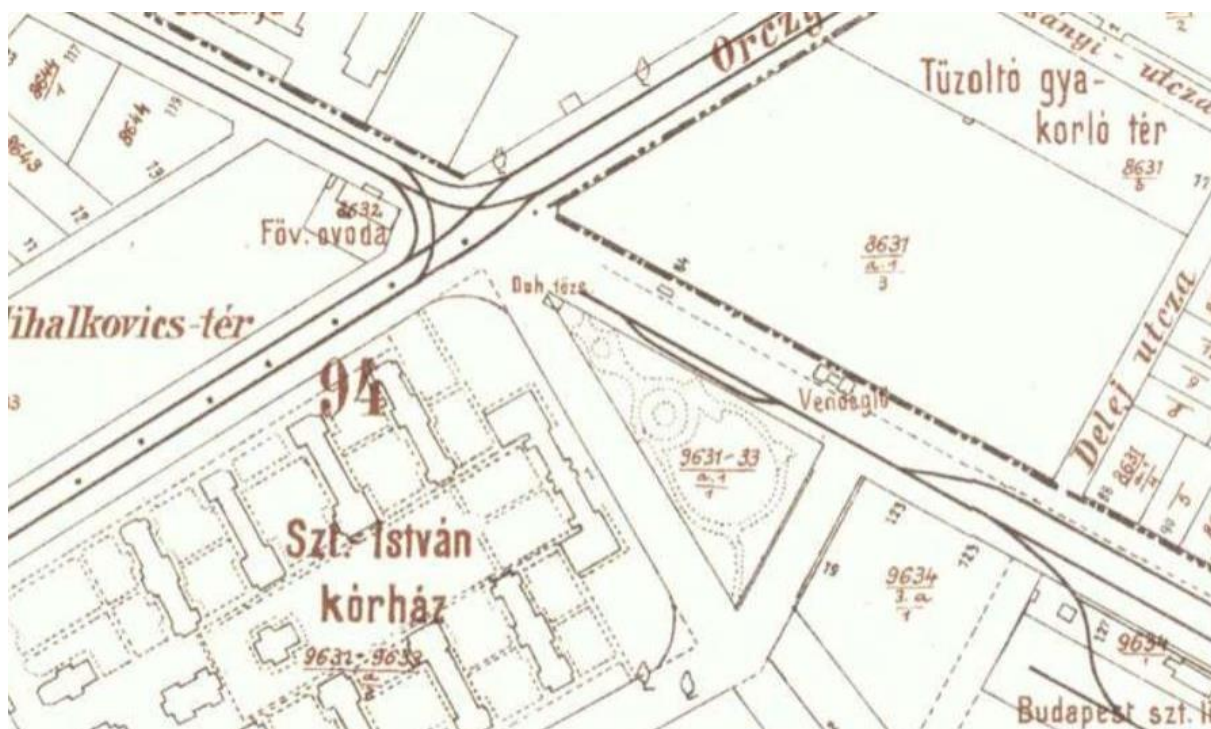

6. melléklet: A Szent István Kórház előtti tér parkosítása, Budapest közigazgatási térképsorozata, 1895, forrás: maps.arcanum.com

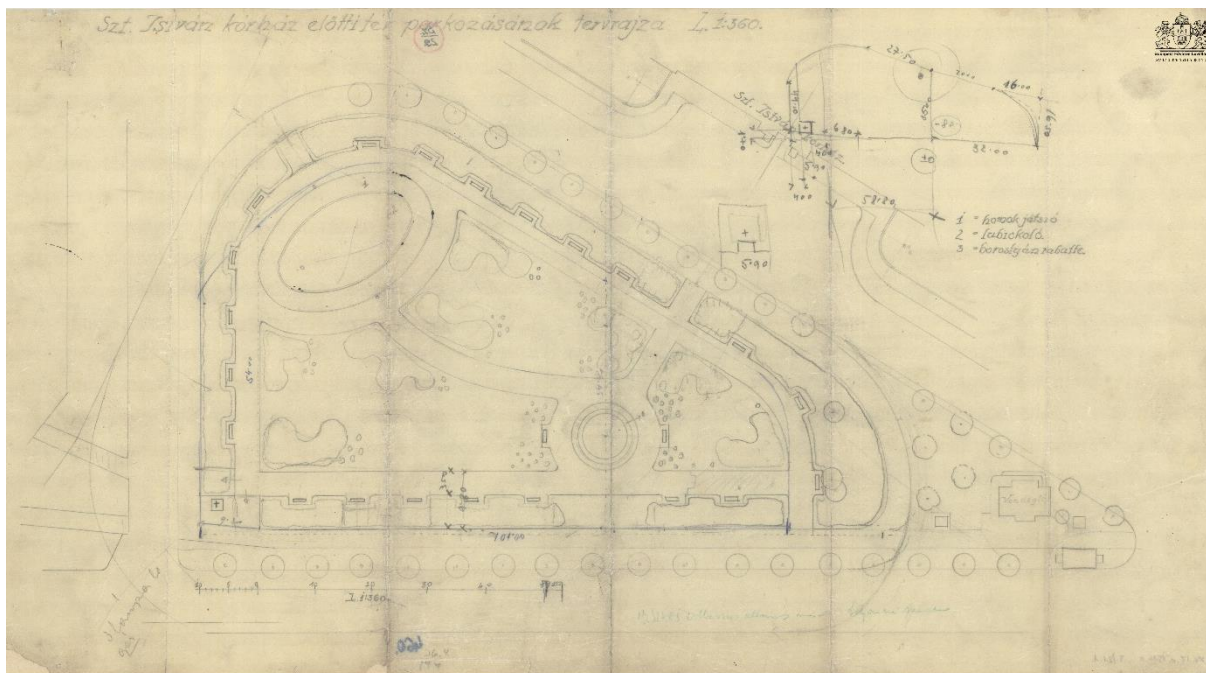

7. melléklet: Budapest belterület és külterület egy részének várostérképe, 1903, forrás: maps.arcanum.com

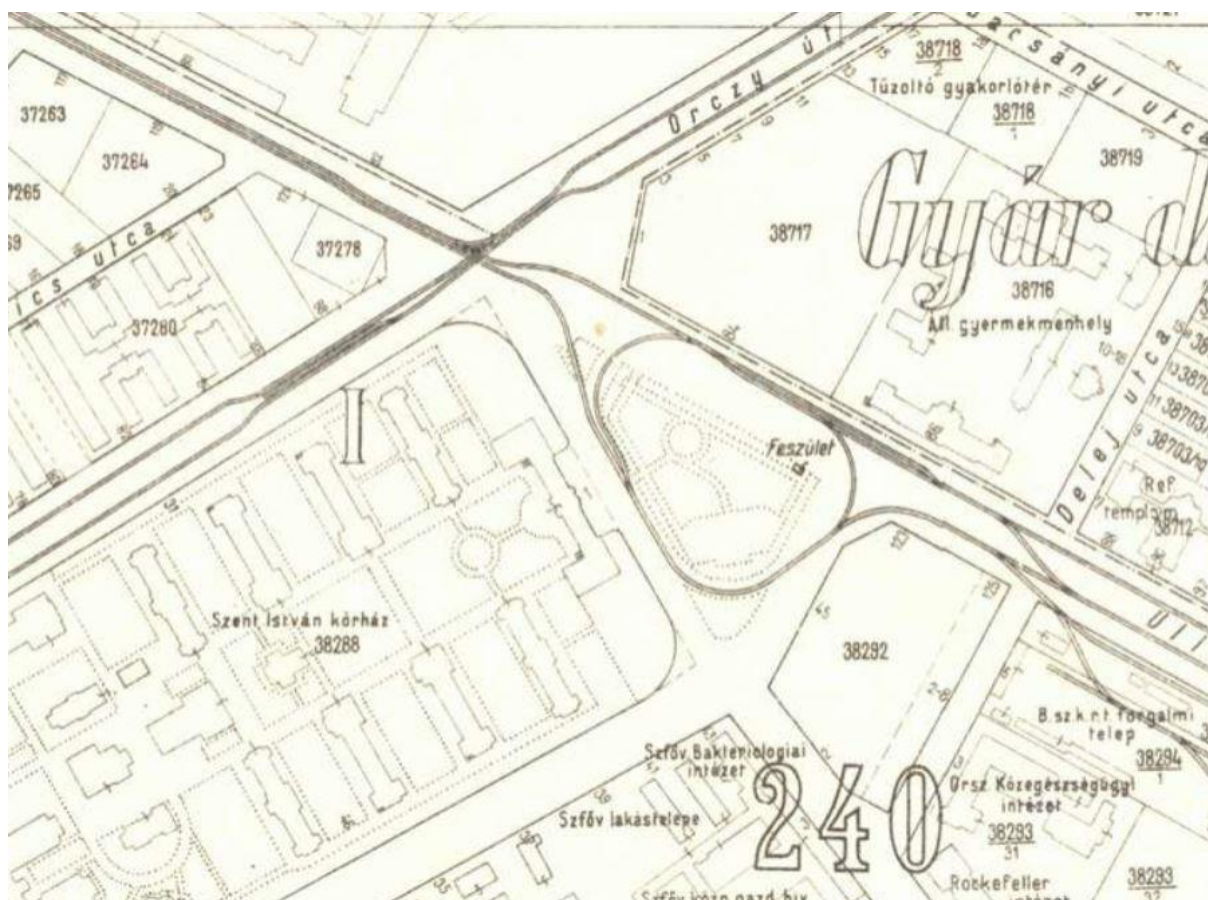

8. melléklet: Budapest közigazgatási térképsorozata, 1908, forrás: maps.arcanum.com

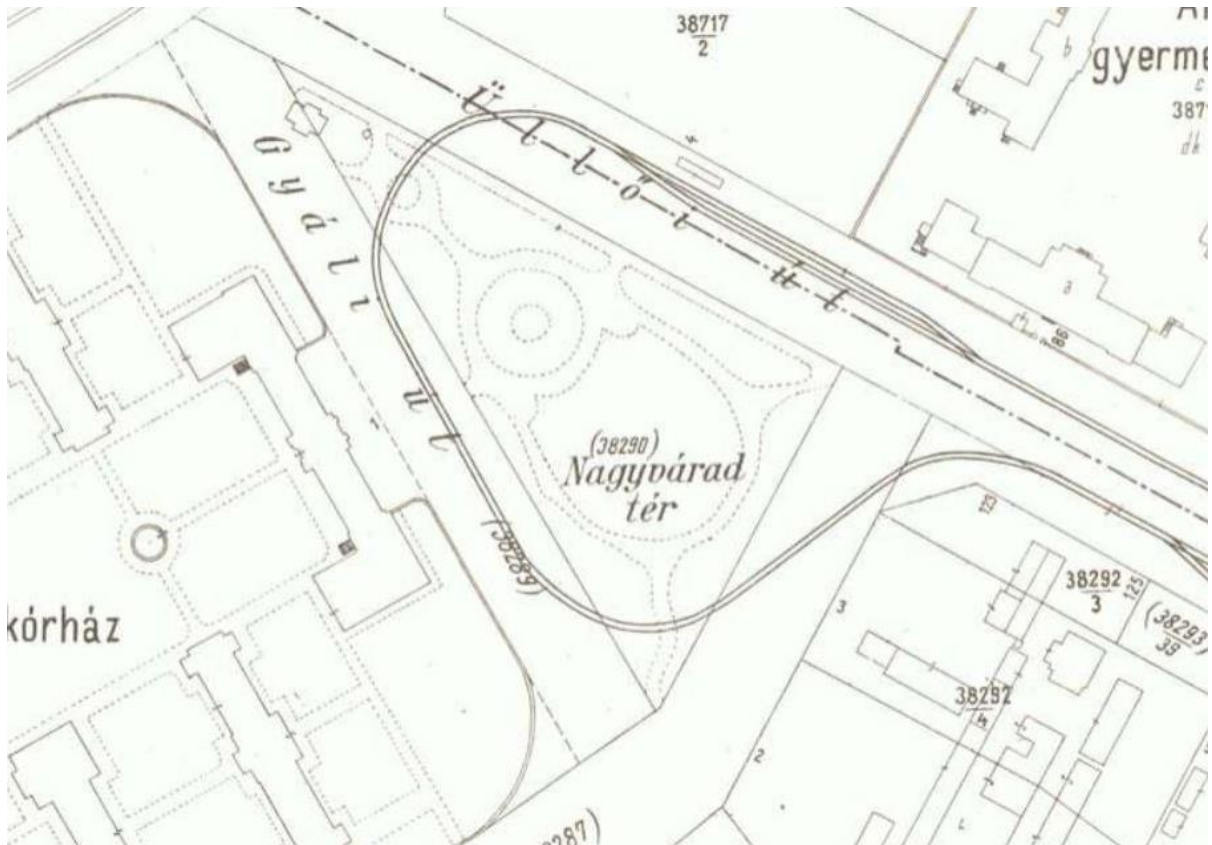

9. melléklet: Szent István Kórház előtti tér parkozásának tervrajza, ~1920-30, forrás: HU_BFL_XV_17_d_1514_a_08_21_01, (szkennelt levéltári dokumentum)

10. melléklet: Budapest közigazgatási térképsorozata az épületek szintszámával és újabb utcanevekkel, 1937, forrás: maps.arcanum.com

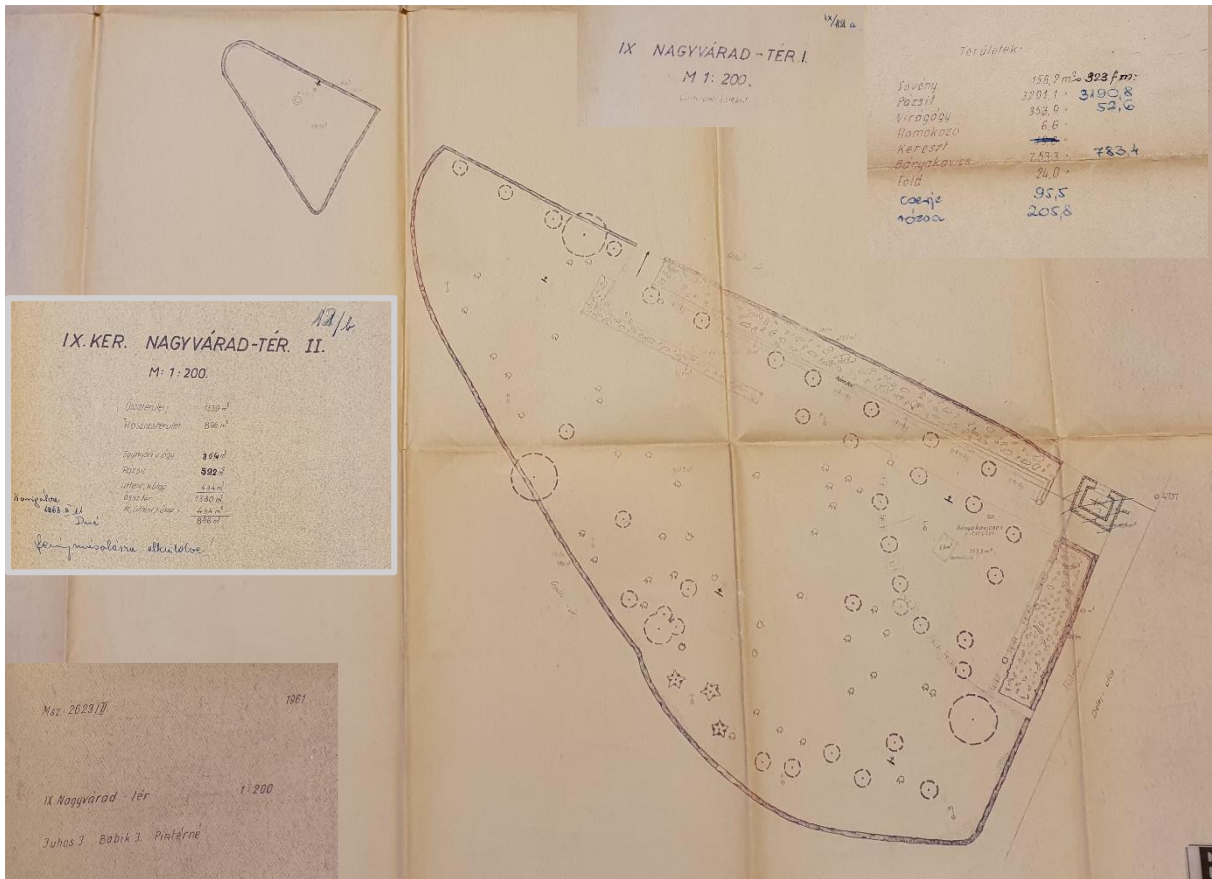
11. melléklet: Budapest kataszteri térképsorozata az 1918 és 1946 közötti időszakból, 1918-46, forrás: maps.arcanum.com

Véghatározat.

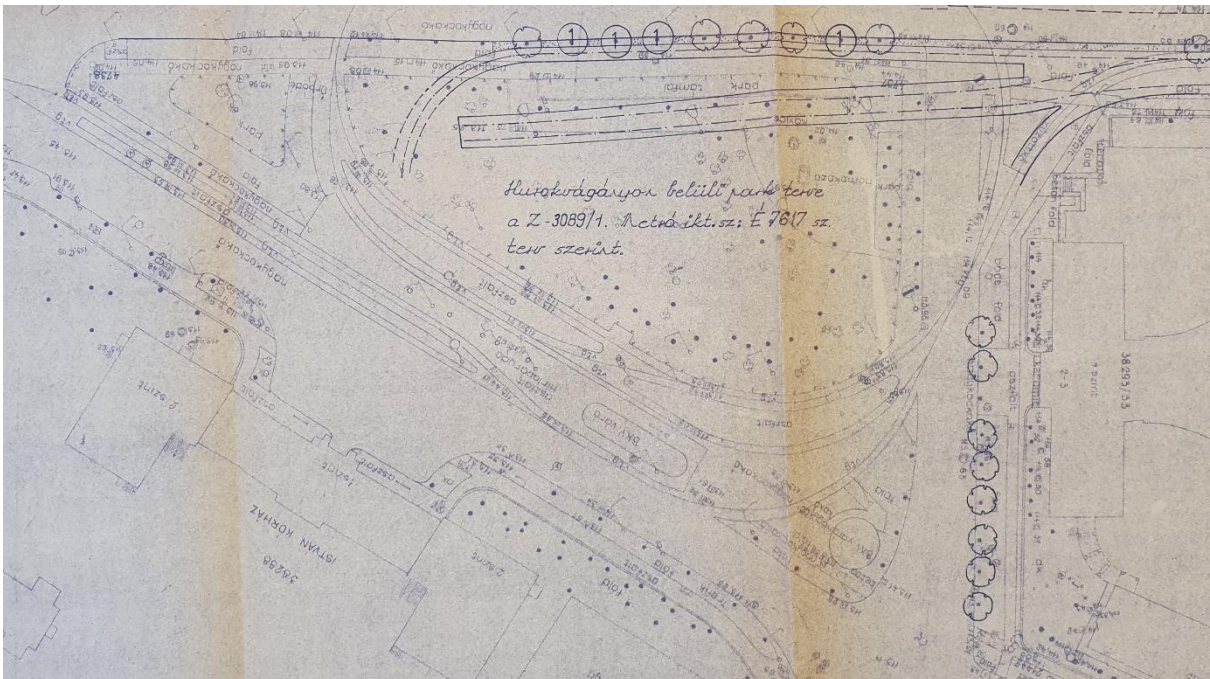
A polgármesteri III. ügyosztály javaslata alapján, ~~válmint a városrendészeti és magánépítési szakbizottság jóváhagyott tervét a megalapozott anyagi- és pénzügyi osztály 1947. évi 194. számú hozójánál~~
~~alapján~~ *Budapest Fővárosi Község* részére
a *N* kerületben, a *Nagypárad* ~~utca~~ *1* sor- és
38288 helyrajzi számú telken
állandó Szent István Kórház kertjében
2 db. légoltalmi kárfigyelő fülkéknek
a jóváhagyott terv szerint való építésére, ~~válmint~~
~~az engedélyt~~
i) ~~igényes~~ *1947. évi* hó *1* napjáig való
é) ~~nyesség, a lebontás kötelezettségének egyidejű telekkönyvi biztosítása mellett megadom~~ *2000*

12. melléklet: Kárfigyelő fülke építési engedély részlet, 1947, forrás: HU_BFL_XV_17_d_329_038288, III. csomag (levéltárban készült saját fotó)

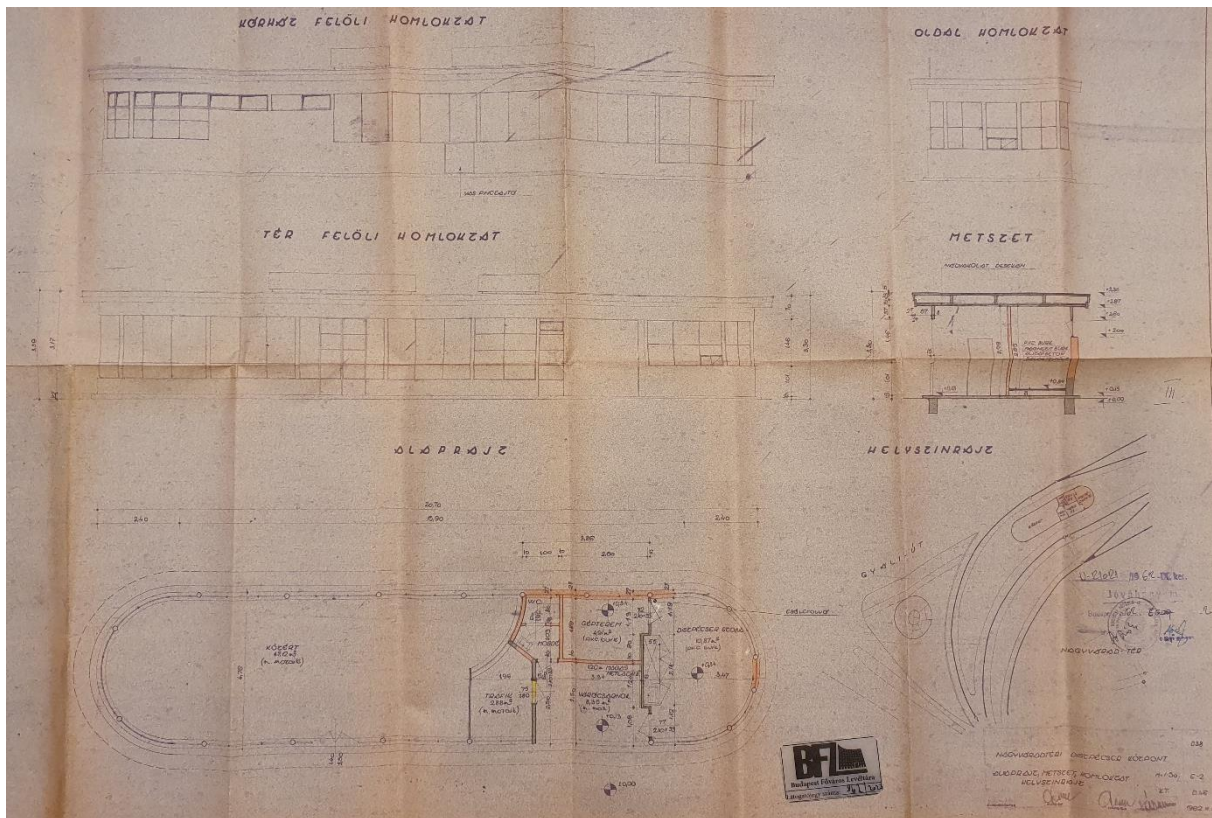

13. melléklet: A Nagyvárad tér felmérési helyszínrajza (részletek), 1961, 1963-as korrektúrával, forrás: HU.BFL.XV.17.f.360. 51. kisdoboz. (levéltárban készült saját fotó)

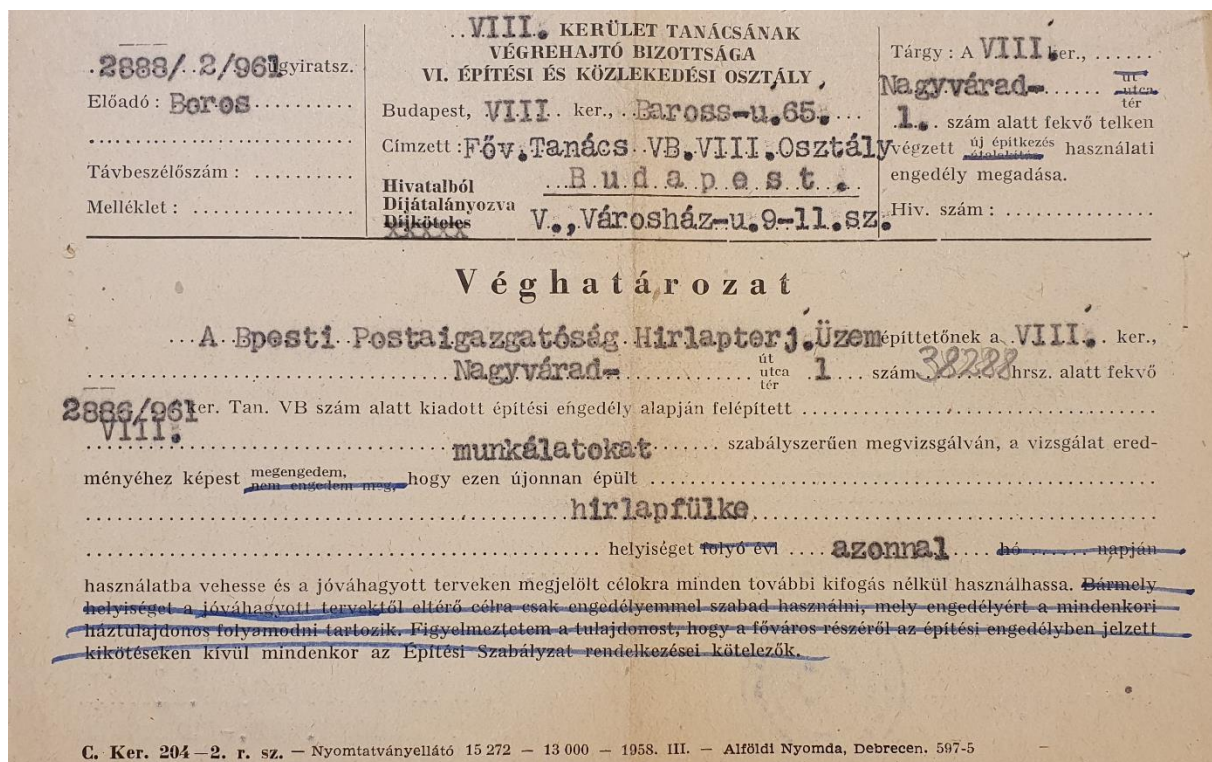

14. melléklet: Észak – Déli metró Nagyvárad téri szakasz II. ütem kertrendezési kiviteli terve (részlet), 1973, forrás: HU.BFL.XV.17.f.360. 51. kisdoboz. (levéltárban készült saját fotó)

15. melléklet: Nagyvárad téri diszpécserközpont terve 1962, forrás: HU_BFL_XV_17_d_328_KT_szoc_0032 (levéltárban készült saját fotó)

16. melléklet: Hirlap fülsz. használatba vételi engedély, 1961, forrás: HU_BFL_XV_17_d_329_038288, III. csomag (levéltárban készült saját fotó)

U-21014/63 ügyiratsz.
 Ügyintéző: **I. tván**

IX. KERÜLET TANÁCSÁNAK
 VÉGREHAJTÓ BIZOTTSÁGA
 ÉPÍTÉSI ÉS KÖZLEKEDÉSI OSZTÁLY
 Budapest, IX. ker. **Bakáts tér 14.**
 Címzett: **Főv. Tan. VB. VIII. oszt. Budapest**

Tárgy: **-Belv. Üzemi Vendégl. Váll. IX. Nagyvárad tér 1. sz. büfé pavillon**
 használati engedély ügye

*Terveletkül-
 írt: 63 III. 25 alapján*

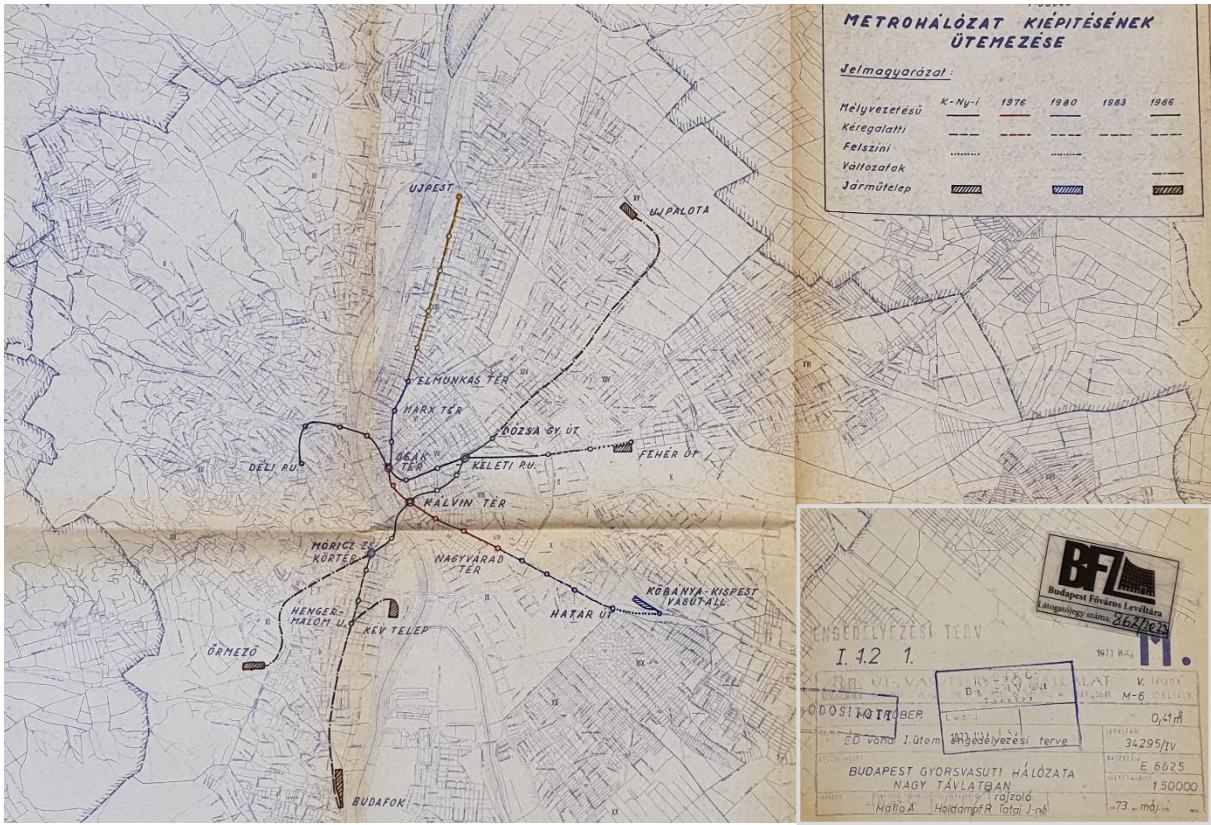
HATÁROZAT
 A Belvárosi Üzemi Vendéglátó Váll. építtetőnek a IX. ker., **Nagyvárad** ^{utca} **1.** sor **38288** hrsz alatti ingatlanra **U-21025/61** tér **IX.** ker. szám alatt kiadott építési engedély alapján felépített **panel büfé pavillon** létesítményt szabályszerűen megvizsgálván, a vizsgálat eredményéhez képest ~~megengedem,~~ ^{megengedem,} ~~nem engedem meg,~~ hogy ezen újonnan épült **pavillont** azonnal ~~XXXXXX~~ használatba vehesse és a jóváhagyott terveken megjelölt célokra minden további kifogás nélkül használhassa. Bármely helyiséget a jóváhagyott tervektől eltérő célra csak engedéllyel szabad használni, amely engedélyt a mindenkori háztulajdonos tartozik megszerezni. Figyelmeztetem a tulajdonost, hogy az építési engedélyben jelzett kikötéseken kívül mindenkor az Építésügyi Szabályzat

17. melléklet: Büfé pavilon használatba vételi engedély részlet, 1963, forrás: HU_BFL_XV_17_d_329_038288, III. csomag (levéltárban készült saját fotó)

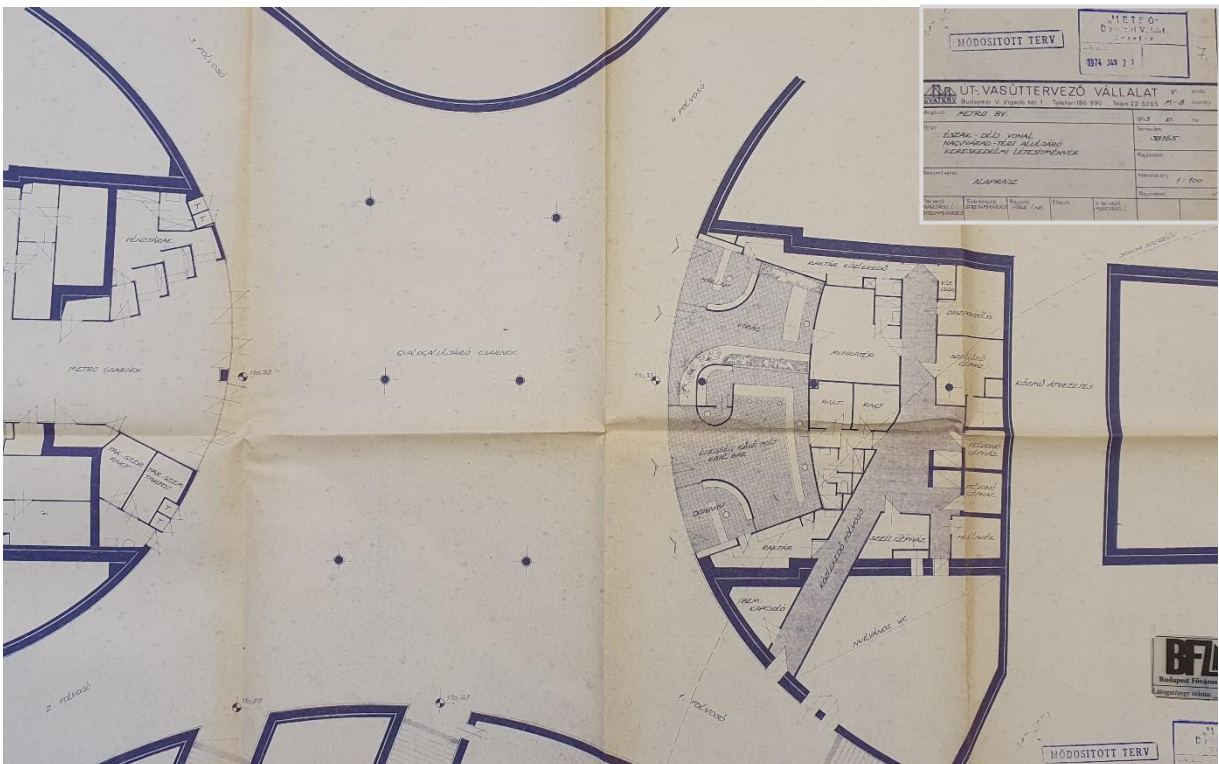

18. melléklet: Nagyvárad tér, légi felvétel, 1972, forrás: fentrol.hu (1972_0028_5187)

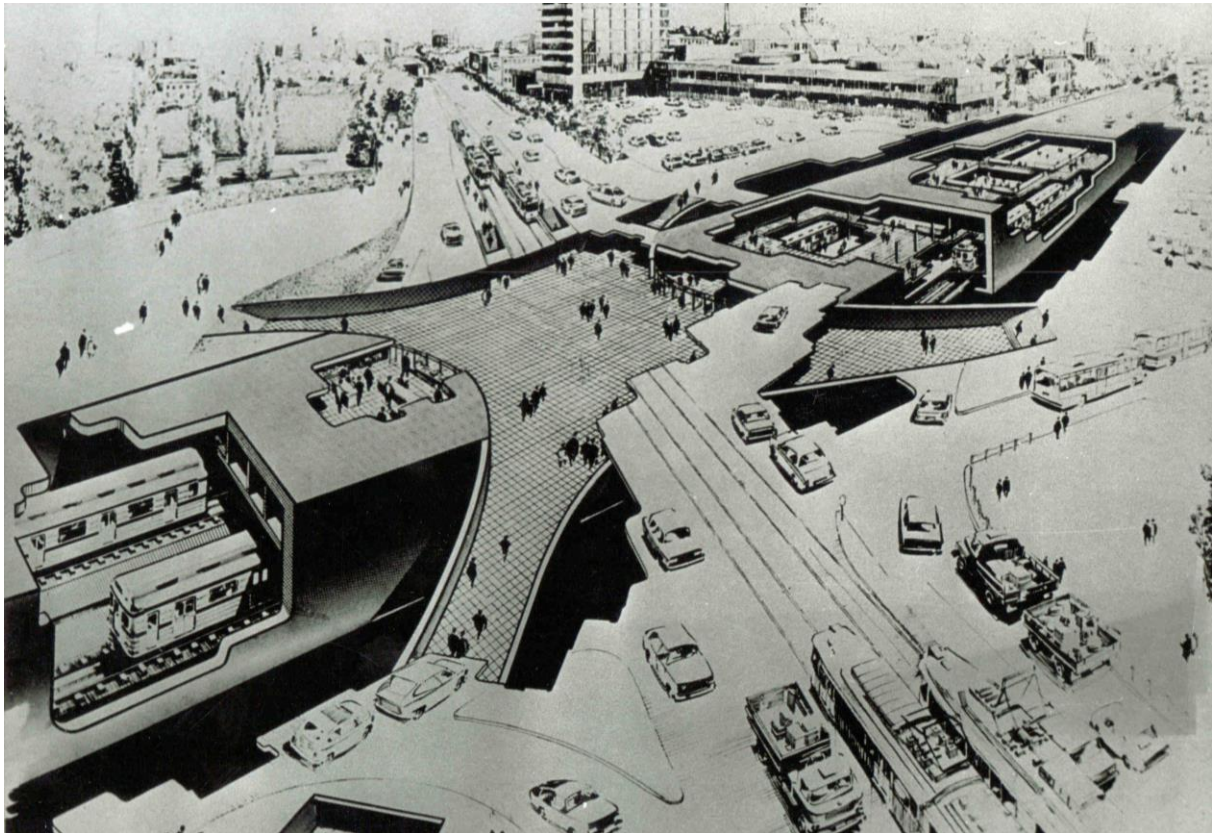

19. melléklet: Budapest gyorsvasúti hálózata nagy távlatban, részlet, 1973, forrás: HU_BFL_XXIV_1661_m_4 6. kisdoboz [1] (levéltárban készült saját fotó)

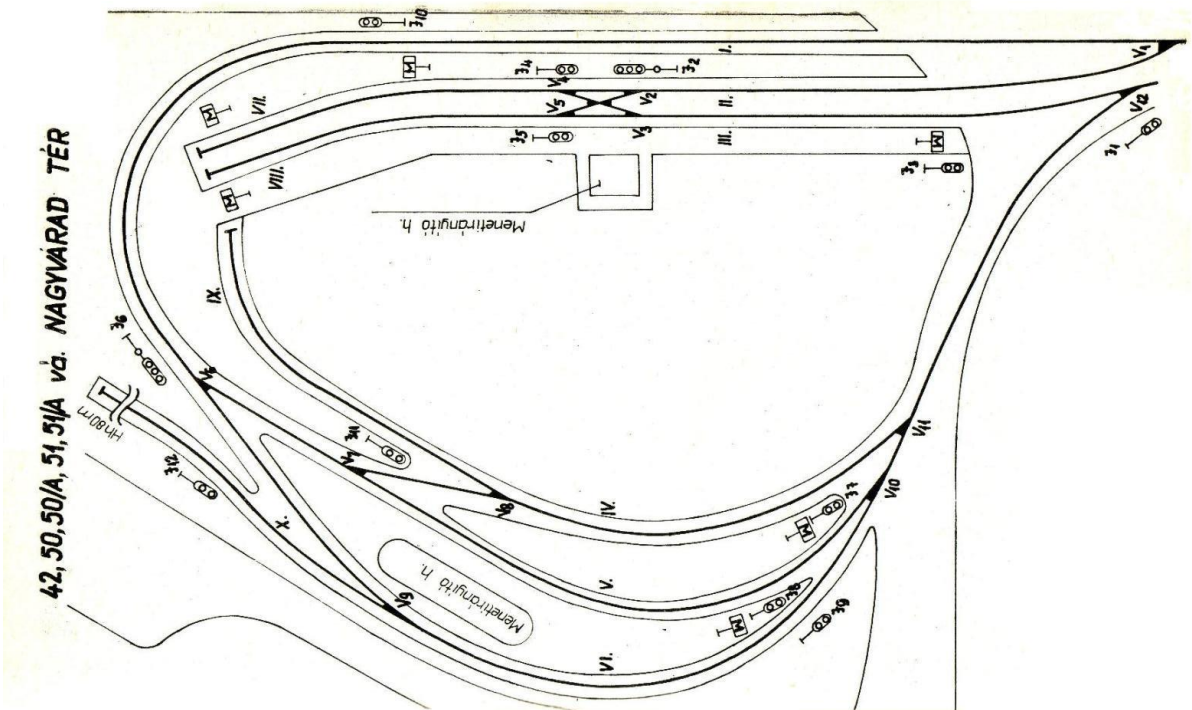

20. melléklet: Nagyvárad téri aluljáró módosított terv, részlet, 1974, forrás: HU_BFL_XV_17_e_304_039 (levéltárban készült saját fotó)

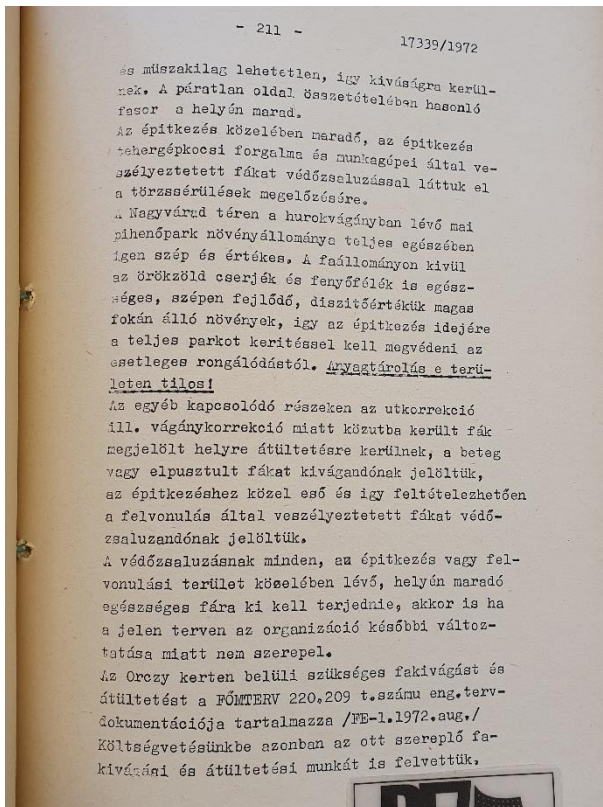
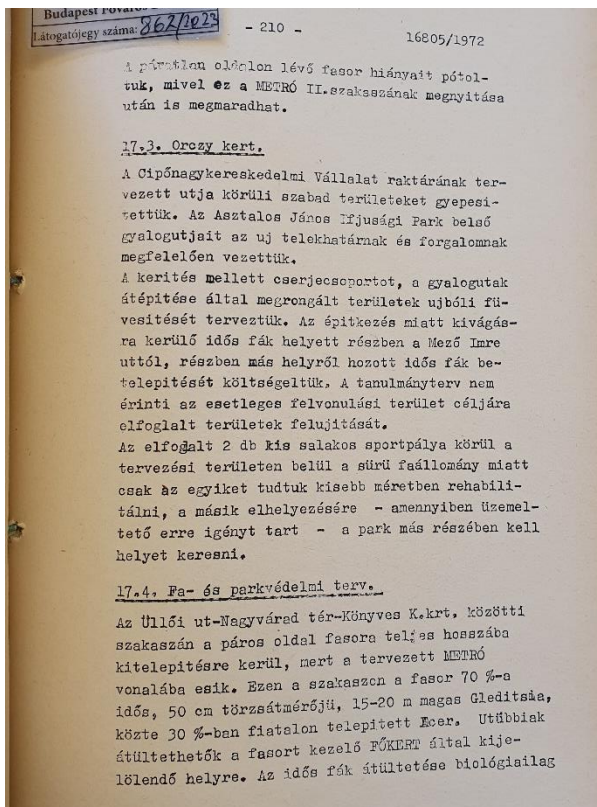

21. melléklet: Nagyváradi téri aluljáró látványmetszet, 1977, forrás: Ferencvárosi Helytörténeli Gyűjtemény

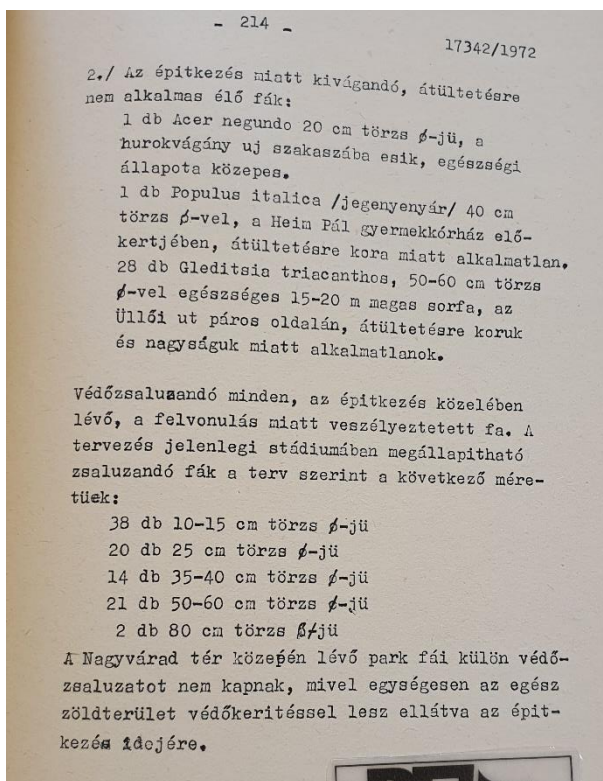
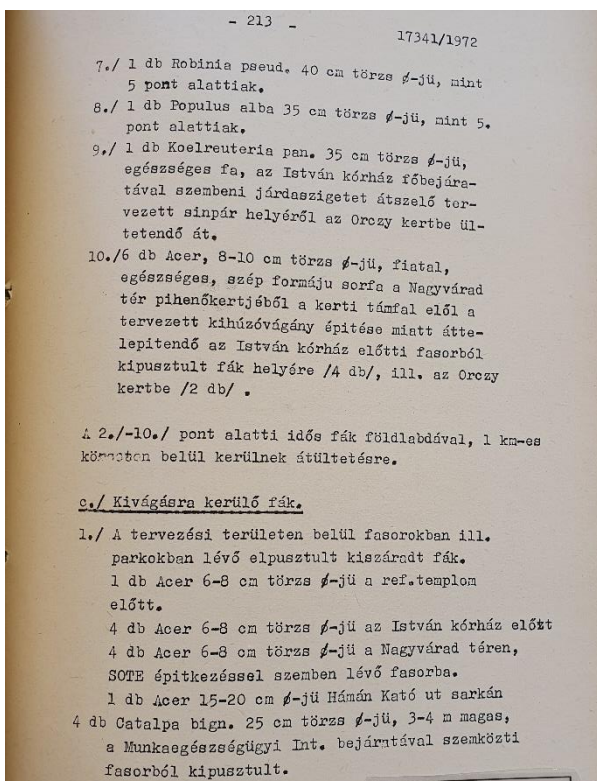

22. melléklet: Nagyváradi tér villamos végállomsok forgalmi rendje, BKV, 1977, forrás: <http://veke.hu/2009/03/az-50-es-villamos-tortenete/>, 2023

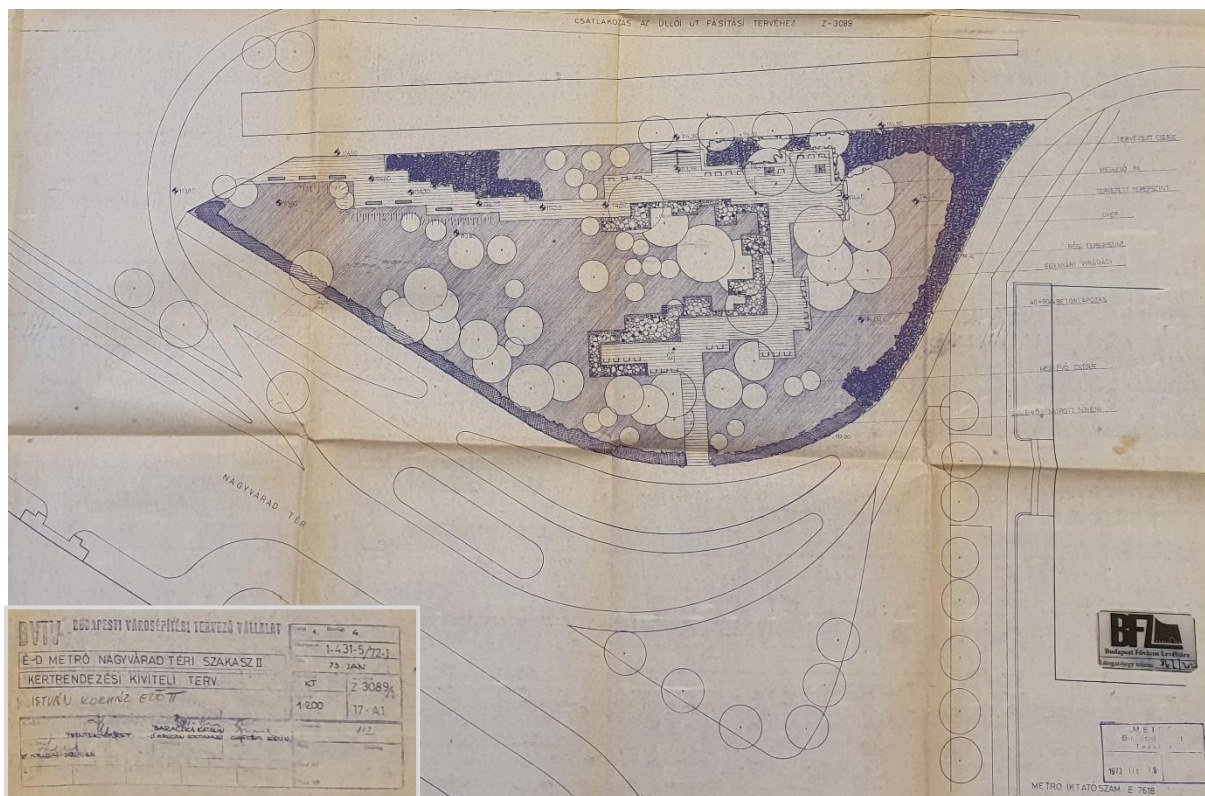

23. melléklet: Nagyvárad tér, É-D-i metró terviratok, FÖMTERV, 1972, forrás: HU BFL XXIX 1661.m.4 3. kisdoboz [3] (levéltárban készült saját fotó)

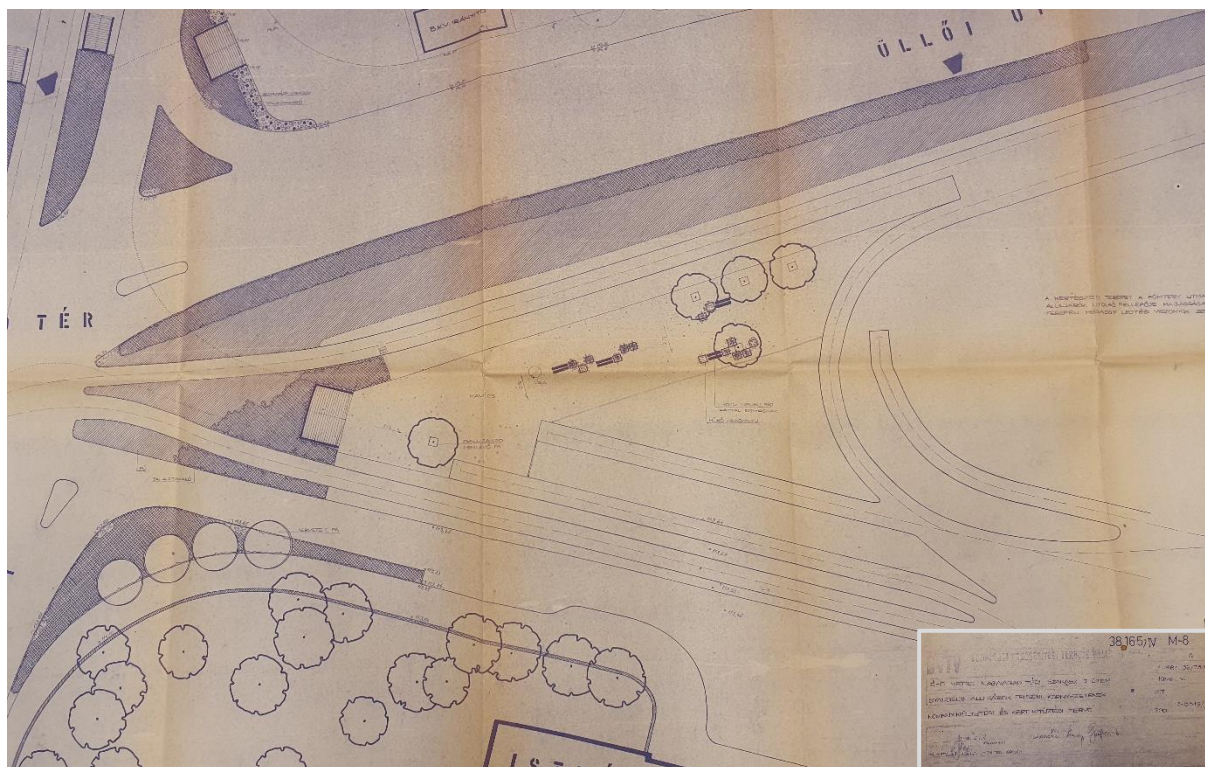

24. melléklet: Nagyvárad tér, É-D-i metró terviratok, FÖMTERV, 1972, forrás: HU BFL XXIX 1661.m.4 3. kisdoboz [3] (levéltárban készült saját fotó)

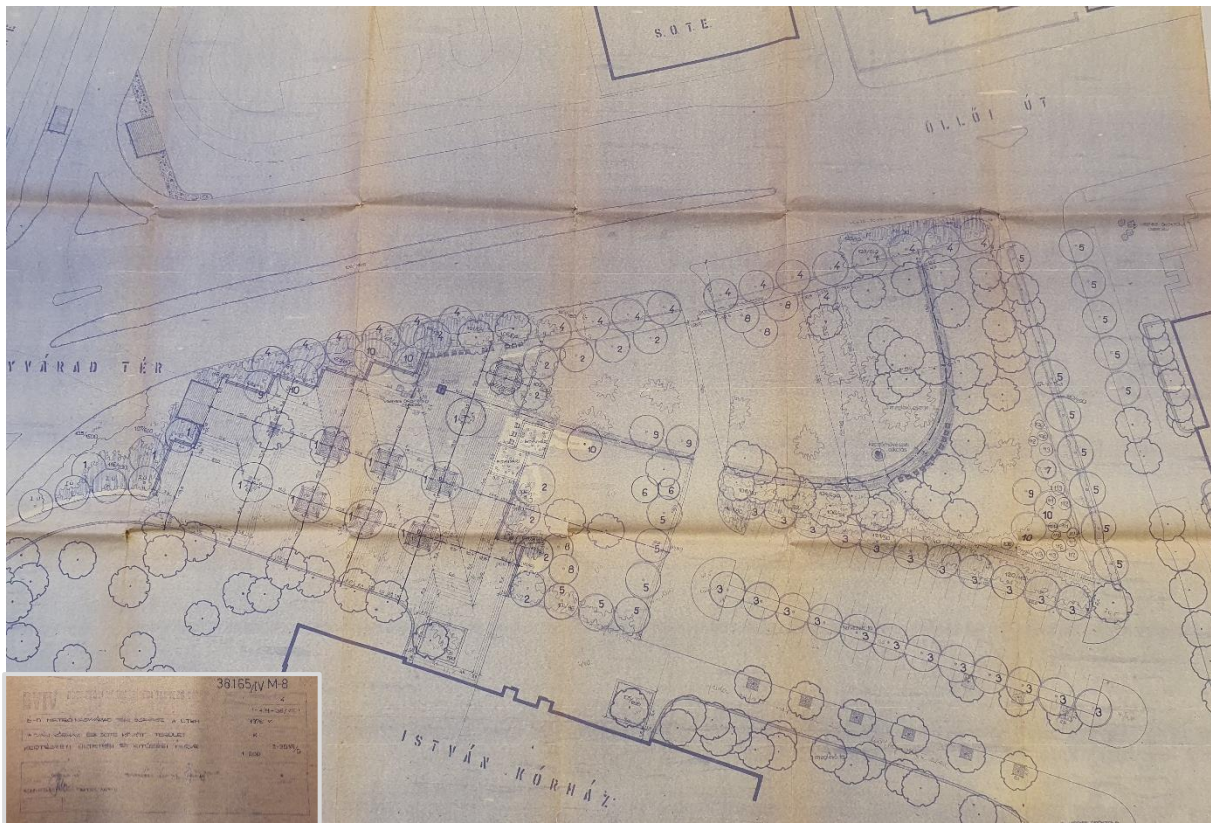

25. melléklet: Nagyvárud tér rendezési terve, részlet, BVTV, 1973, forrás: HU.BFL.XV.17.f.360. 51. kisdoboz. (levéltárban készült saját fotó)

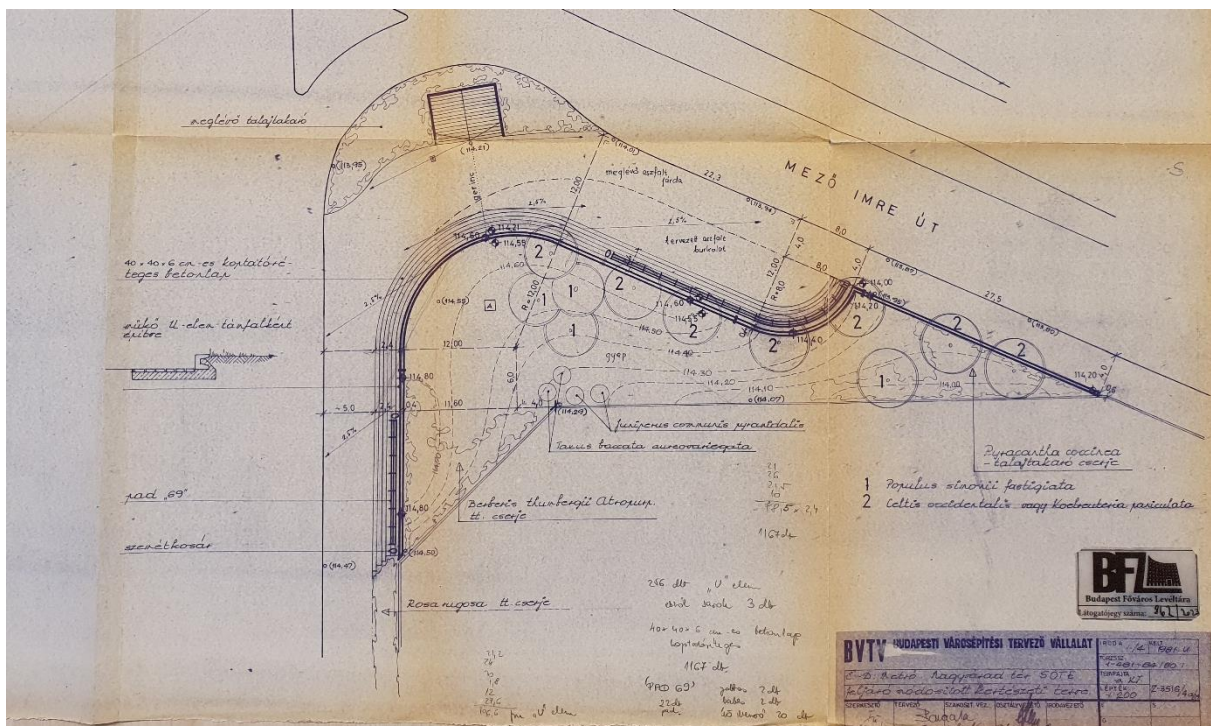

26. melléklet: Nagyvárud tér rendezési terve, részlet, BVTV, 1976, forrás: HU.BFL.XV.17.f.360. 51. kisdoboz. (levéltárban készült saját fotó)

27. melléklet: Nagyvárad tér rendezési terve, részlet, BVTV, 1976, forrás: HU.BFL.XV.17.f.360. 51. kisdoboz. (levéltárban készült saját fotó)

28. melléklet: Nagyvárad tér SOTE feljáró környezetrendezési terve, részlet, BVTV, 1981, forrás: HU.BFL.XV.17.f.360. 51. kisdoboz. (levéltárban készült saját fotó)

Dr. Bodnár Attila képviselő úr indítványára a Főpolgármesteri Hivatal Környezetvédelmi Ügyosztálya felkérte cégünket, hogy készítsen vázlattervet és költségbecslést egy, a Szent István Kórház előtti parkba építendő egynyári ágyásra. A cél az, hogy az aluljáró kijárat előtti nagy aszfaltfelület sivárságát feloldjuk, eleven színfoltot telepítsünk a kórház bejáratához.

Az egynyáritelepítésre három változatot készítettünk. Mindhárom változatban közös, hogy a kórház bejárata melletti, már meglévő ágyásokba "L" alakban egynyárikiültetést és a kapu két oldalára egy-egy, örökzöld növényekkel beültetett, "FŐKERT" típusú planténer kihelyezését javasoljuk. A kapu közvetlen környéke - északkeleti fekvése miatt - árnyékos és hűvös, tehát egynyáritelepítésre nem alkalmas, ezért javasoltuk a planténereket örökzöldekkel beültetni.

Naszályi Márta
tervező

31. melléklet: Naszályi Márta egynyári kiültetés terv, műleírás, FŐKERT, 1994, forrás: HU.BFL.XV.17.f.360. 51. kisdoboz. (levéltárban készült saját fotó)

32. melléklet: Nagyváradi tér úrfelvétel, 2008, forrás: earth.google.com

33. melléklet: Nagyvárad tér ürfelvétel, 2020, forrás: earth.google.com

34. melléklet: Budapest nappali közösségi közlekedése 2023, forrás: <https://bkk.hu/downloads/map/171/>

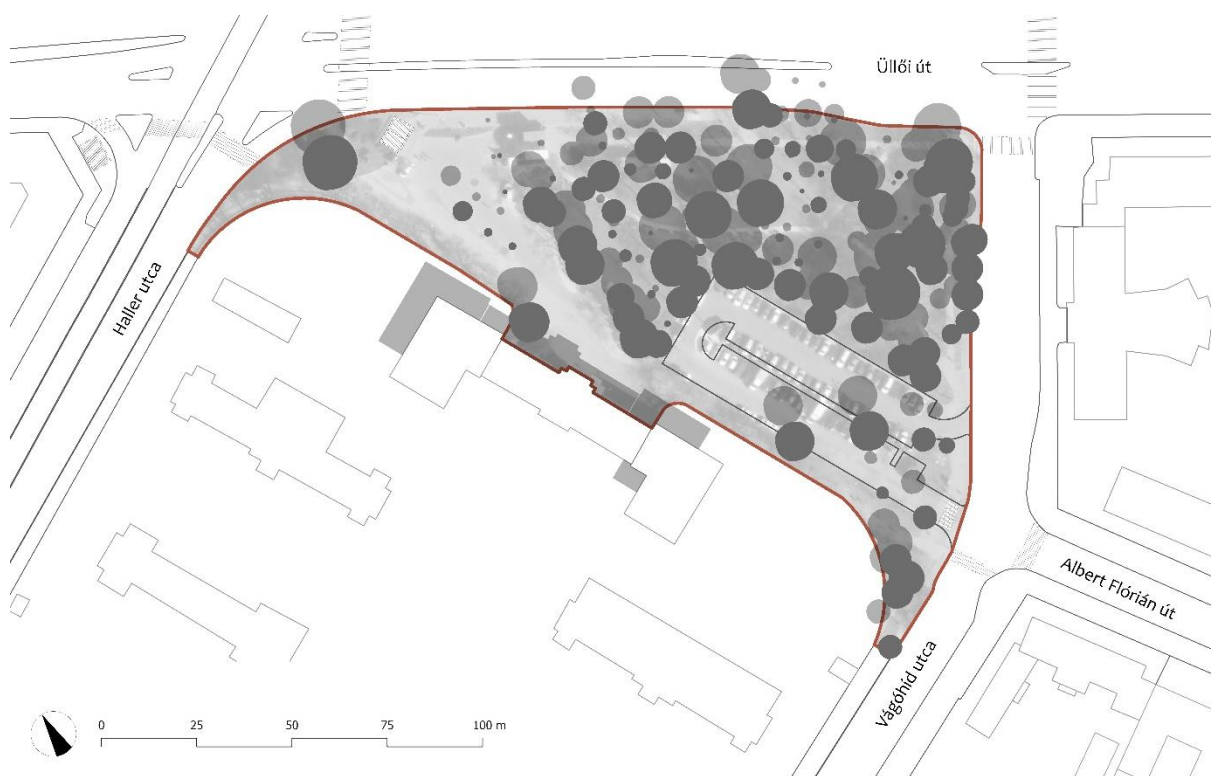
35. melléklet: A Nagyvárud tér környező épületeinek funkciók vizsgálata 2023, forrás: saját ábra

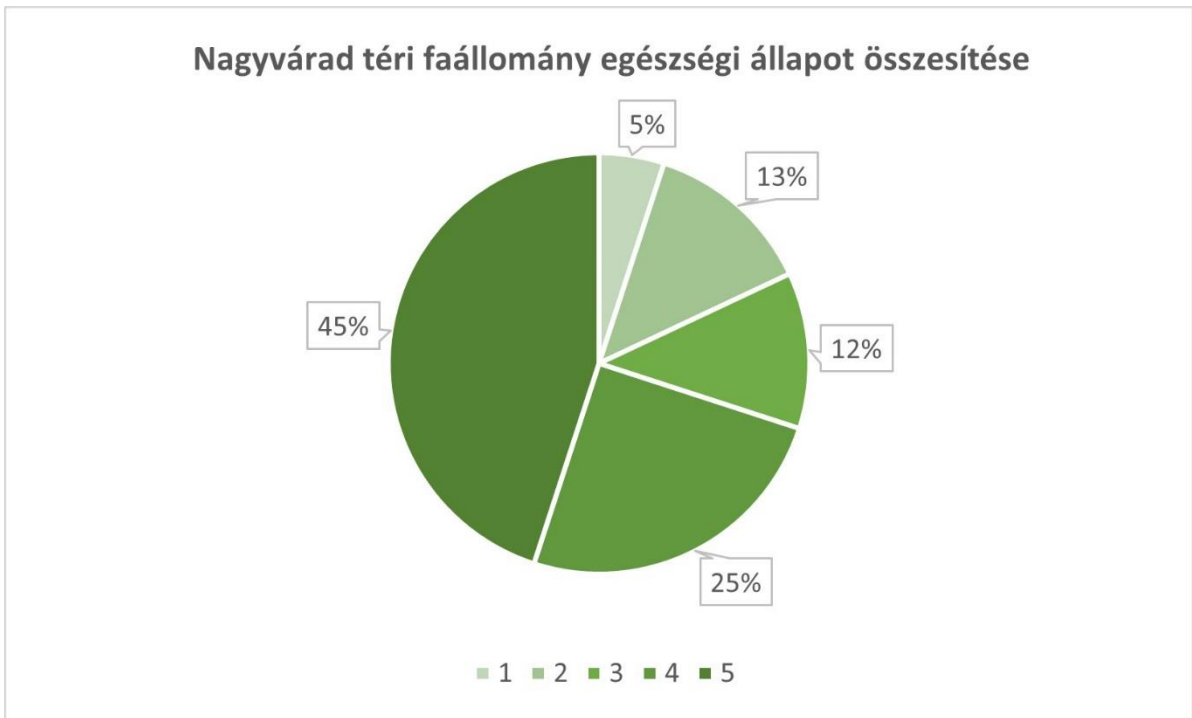
36. melléklet: A Nagyvárud tér úthálózat vizsgálata, 2023, forrás: saját ábra

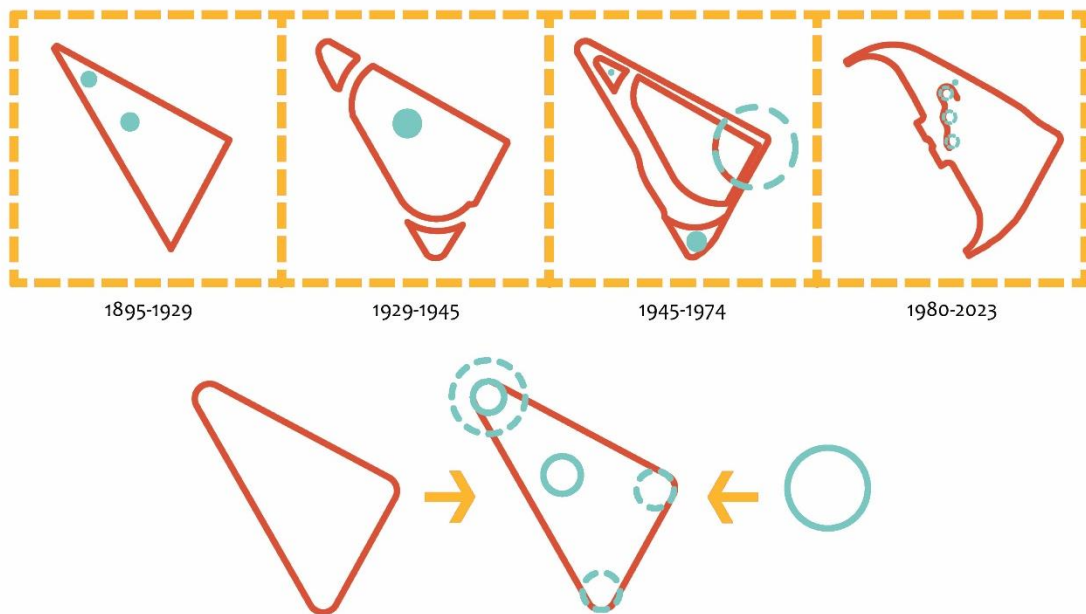
37. melléklet: A Nagyváradi tér lombkorona vizsgálata 2023, forrás: saját ábra

38. melléklet: A Nagyváradi tér árnyékoltság vizsgálata 2023, forrás: saját ábra

39. melléklet: A Nagyvárad tér növényállományának egészségügyi állapot vizsgálata 2023, forrás: saját ábra

40. melléklet: A Nagyvárad tér „ős formájának” keresése 2023, forrás: saját ábra

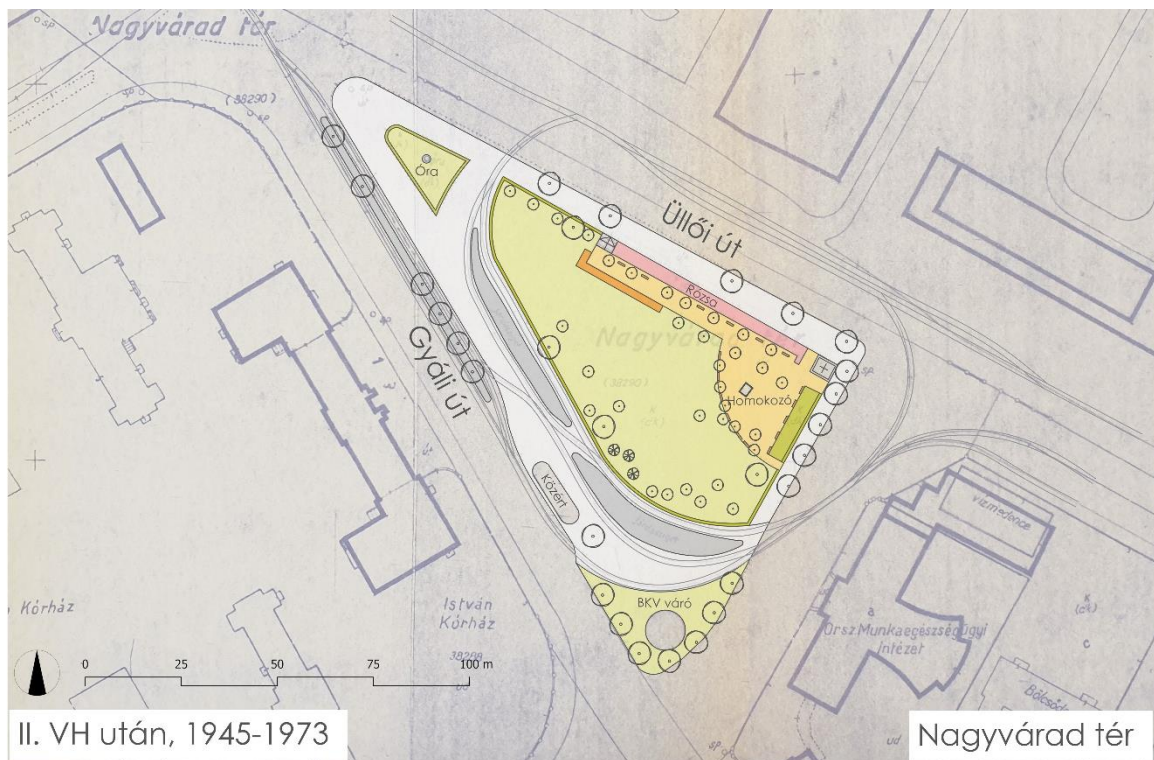

41. melléklet: A Nagyváradi tér, Ilseman Keresztély féle historizáló kialakítása, 2023, forrás: saját ábra

42. melléklet: A Nagyváradi tér, Ráde Károly féle mértani kialakítása, 2023, forrás: saját ábra

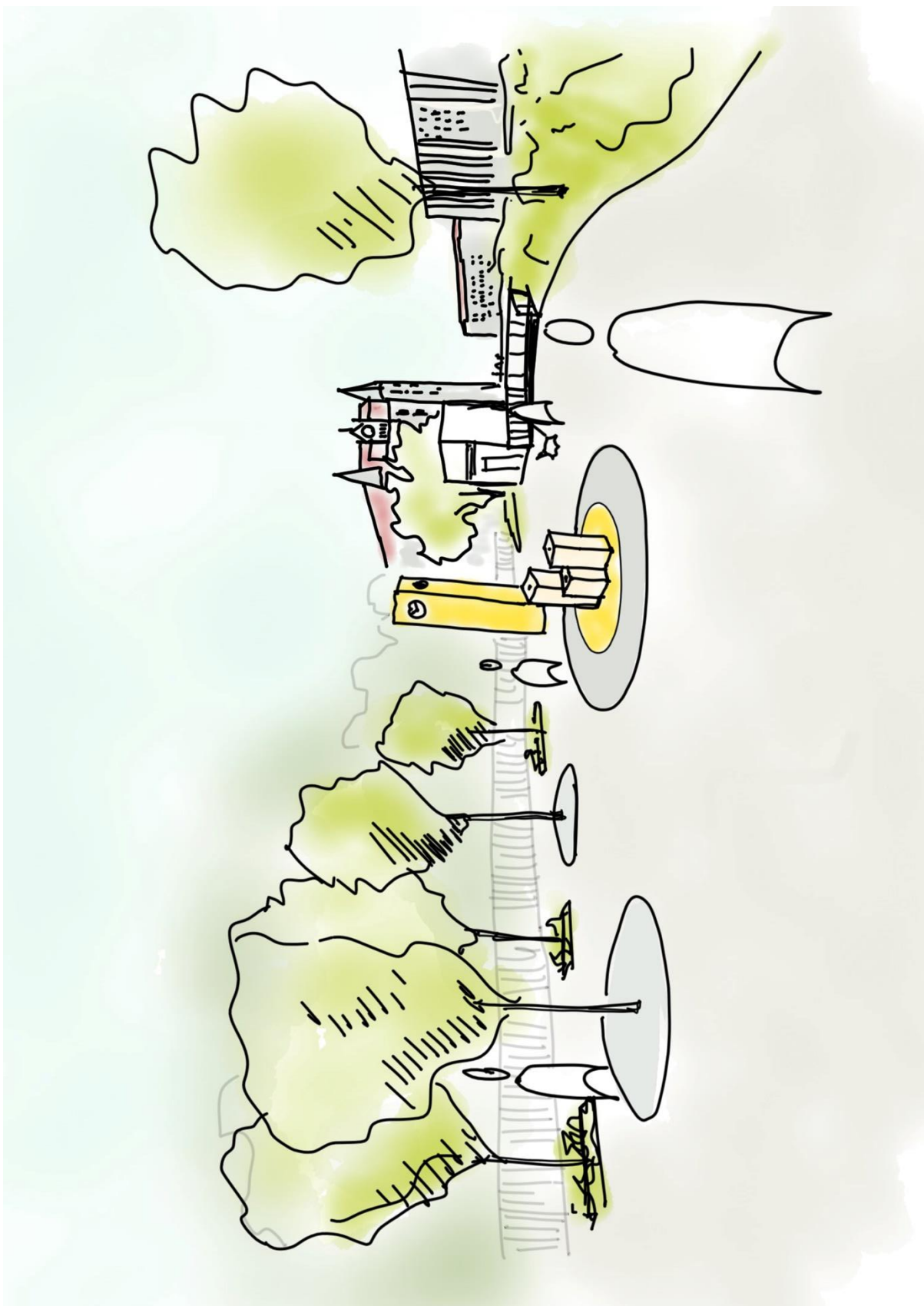

43. melléklet: A Nagyvárad tér, II. világháború utáni funkcionalista kialakítása, 2023, forrás: saját ábra

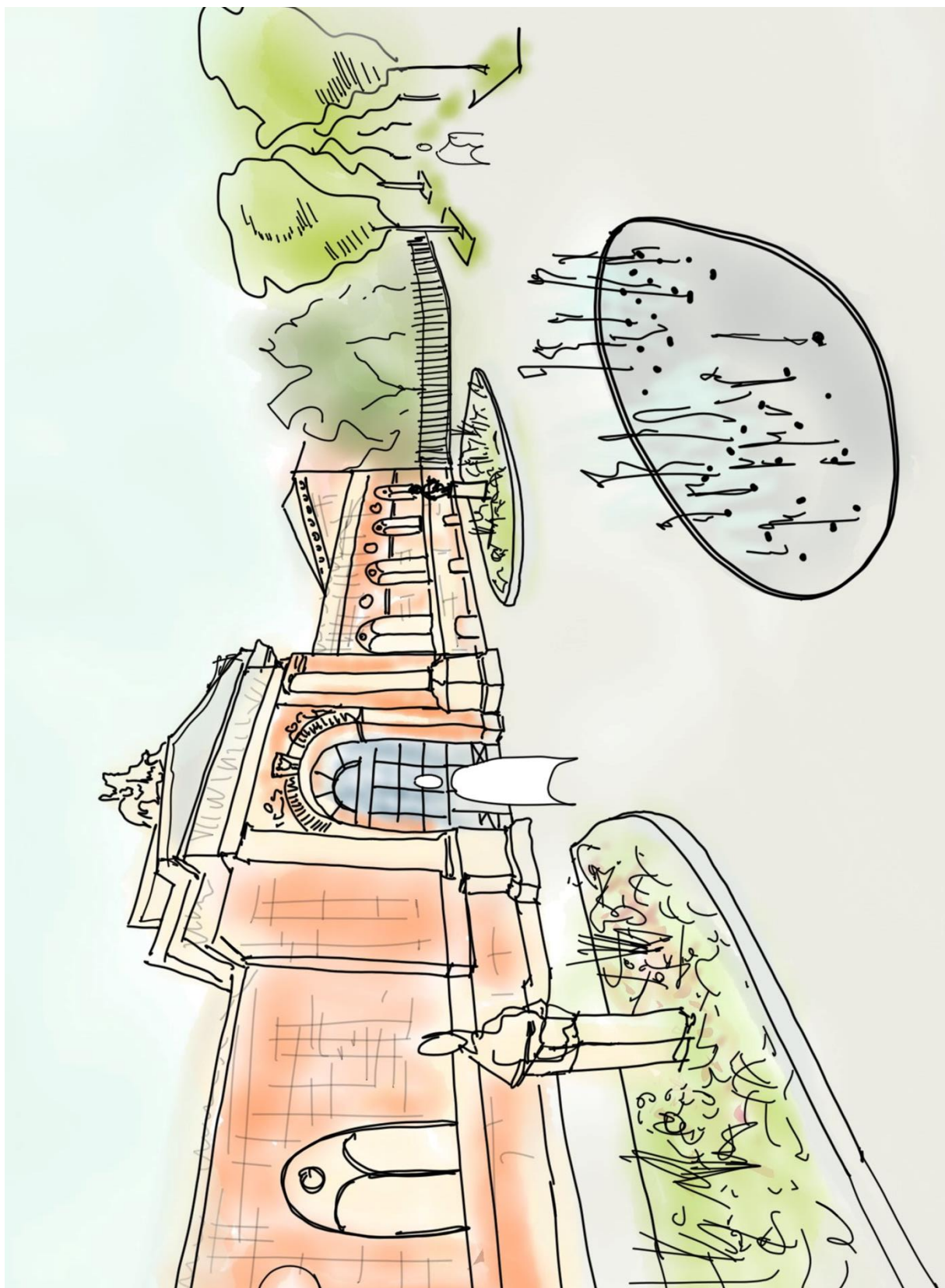

44. melléklet: A Nagyvárad tér, Baraczka Katalin féle késő modernista kialakítása, 2023, forrás: saját ábra

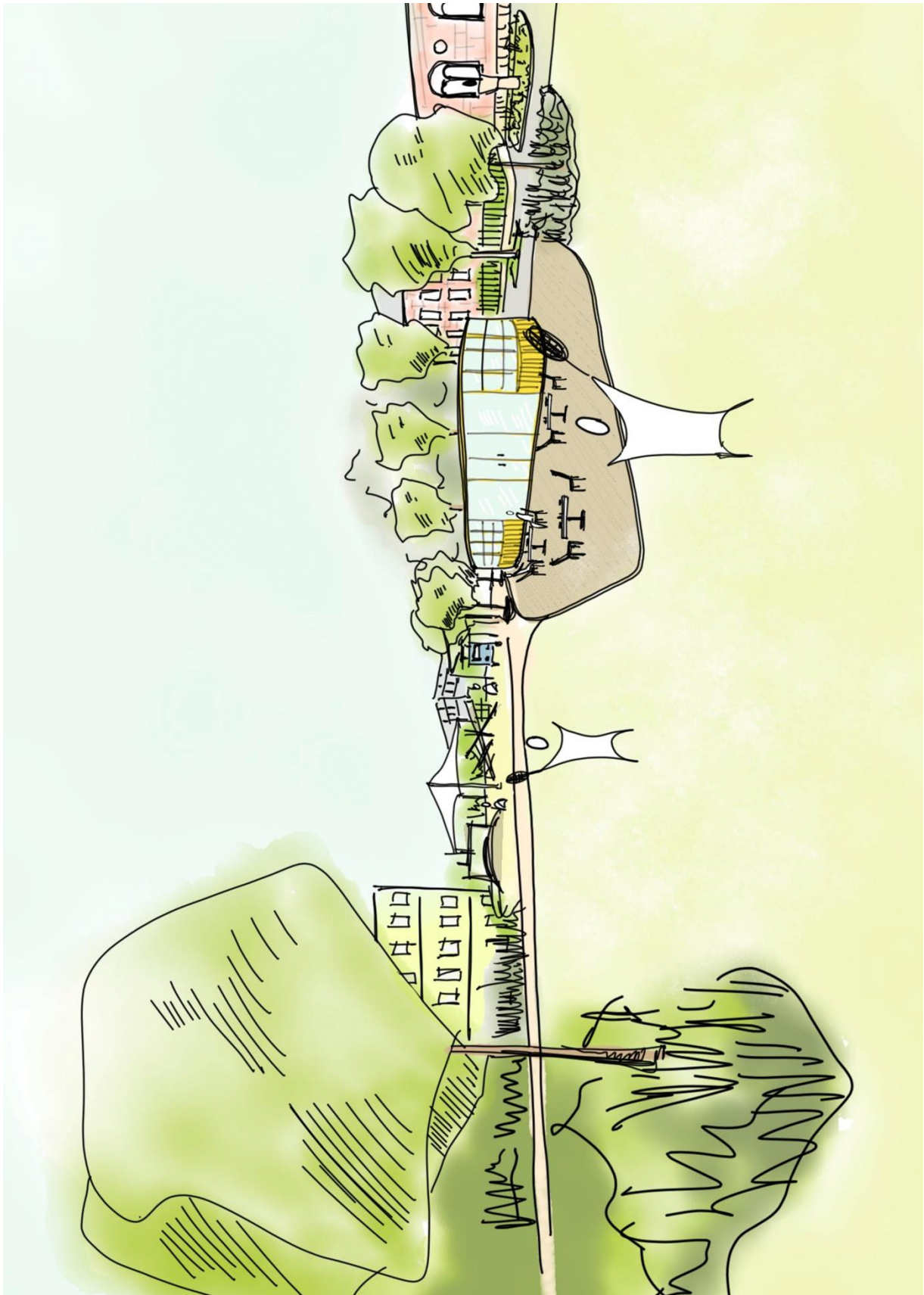

45. melléklet: A Nagyvárad téri metrólejáró környezete, látványterv, 2023, forrás: saját ábra

46. melléklet: A Szent István Kórház előtere, látványterv, 2023, forrás: saját ábra

47. melléklet: Kávézó, napozórét és játszótér, látványterv, 2023, forrás: saját ábra

48. melléklet: Fogadótér az ÉK-i oldalon, látványterv, 2023, forrás: saját ábra

Mmcité, Quinbin hulladékgyűjtő

Zano, Scandik 08.046.S, információs tábla

Mmcité, Hydro 410 ivókút

Mmcité, Arboffura faverem

Hoféka, Korintosz Smart Maxi kandeláber

Mmcité, Portiqoa pad

Mmcité, Os, információs oszlop

Mmcité, C-light IF, információs tábla

49. melléklet: A Nagyvárad tér tervezett berendezési tárgy alkalmazása, 2023, forrás: saját ábra

Hypericum calycinum

Cotoneaster 'Bella'

Cornus sericea 'Kelseyi'

Caryopteris incana 'Cary'

Berberis thunbergii 'Green Carpet'

Prunus tenella

Perovskia atriplicifolia 'Blue Spire'

Lonicera nitida 'Mairutin'

Kerria japonica 'Pleniflora'

Jasminum nudiflorum

Euonymus alatus 'Compactus'

Vinca minor 'Atropurpurea'

Sorbaria sorbifolia 'Sem'

Santolina chamaecyparissus

Ribes alpinum 'Schmidt'

50. melléklet: A Nagyvárad tér tervezett cserjeállománya, 2023, forrás: saját ábra

Hakonecloa macra 'Aureola'

Iris bucharica

Yucca filamentosa

Festuca mairei

Hypericum x inodorum 'Autumn Blaze'

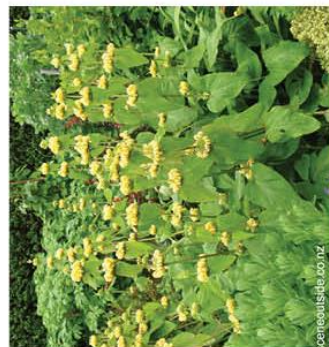
Santolina rosmarinifolia

Epimedium versicolor 'Sulphureum'

Heuchera 'Lime Marmalade'

Phlomis russeliana

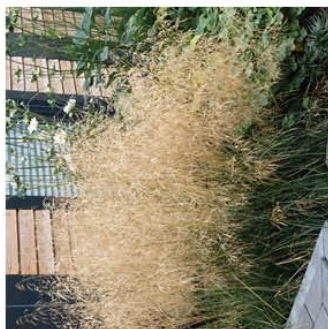
Dryopteris erythrosora

Hemerocallis 'Stella d'Oro'

Narcissus pseudonarcissus

Deschampsia cespitosa 'Palava'

Helenium autumnale 'Sombrero'

Kniphofia 'Banana Popsicle'

51. melléklet: A Nagyvárad tér tervezett központi ágyásának élő alkalmazása, 2023, forrás: saját ábra

Acanthus hungaricus

Bergenia cordifolia 'Winterglut'

Carex morrowii 'Ice Dance'

Dryopteris erythrosora

Geranium x cantabrigiense 'Biokovo'

Hakonecloa macra 'Aureola'

Helleborus orientalis 'Double Ellen White'

Hosta sieboldiana 'Frances Williams'

Iris germanica

Lamium maculatum 'Pink Pewter'

Pulmonaria 'Raspberry Splash'

Vinca minor 'Atropurpurea'

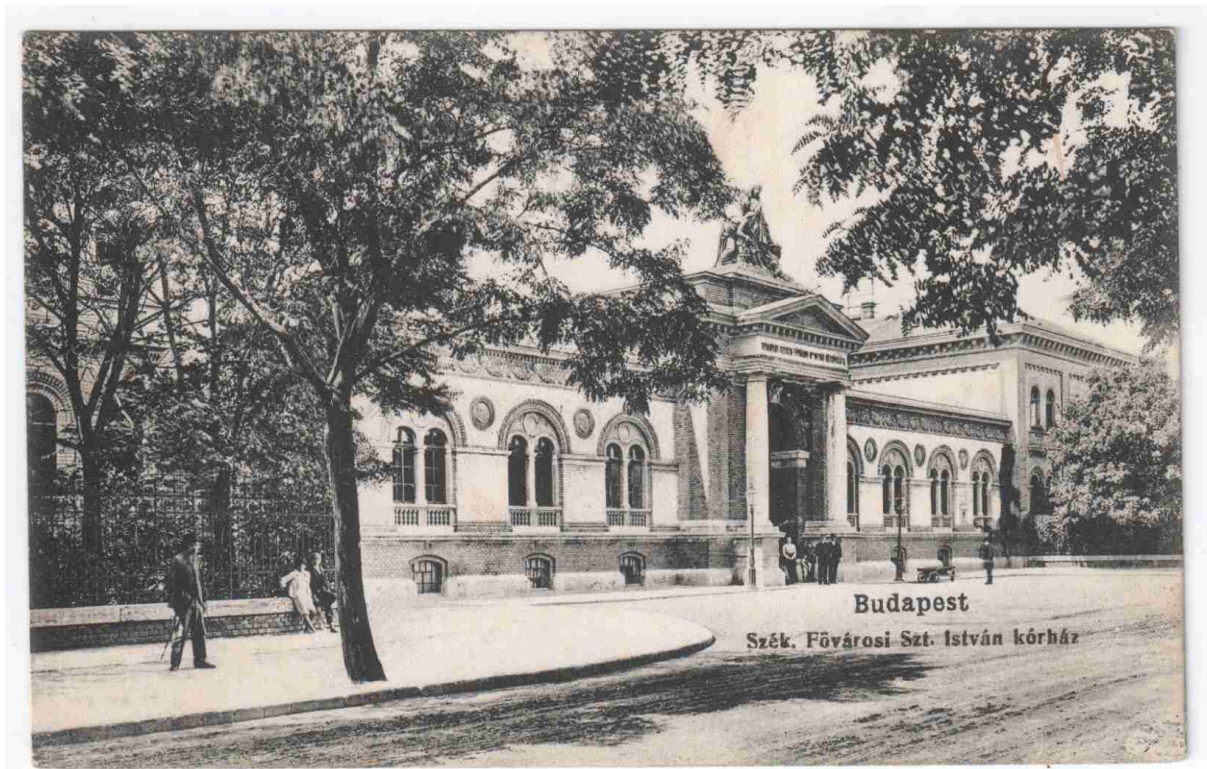
52. melléklet: A Szent István Kórház előtti virágágyás tervezett élő alkalmazása, 2023, forrás: saját ábra

12. Képjegyzék

1.kép: A Szent István Kórház főbejárata, Klösz György felvétele, 1890-1910, forrás: HU_BFL_XV_19_d_1_07_141

2.kép: A Szent István Kórház főbejárata, képeslap, 1910, forrás: vatera.hu (1910-t-8efb_1_big)

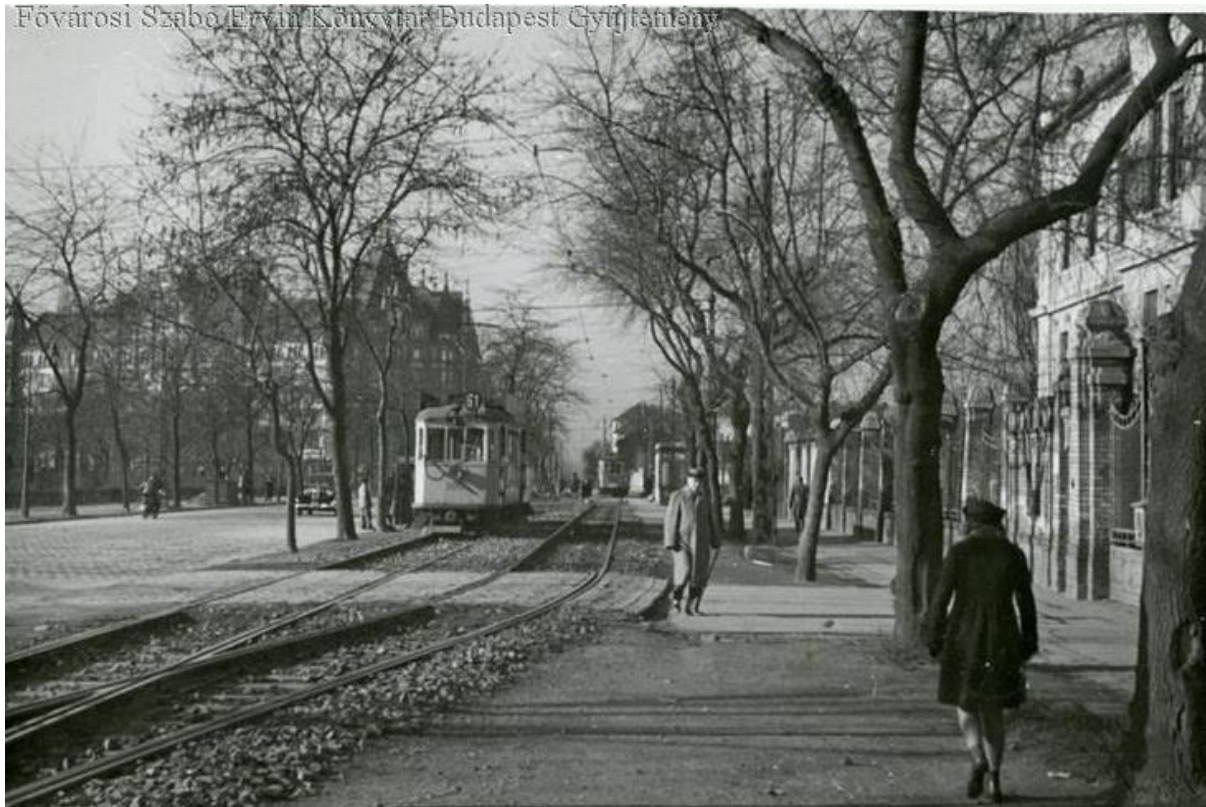

3.kép: A Szent István Kórház főbejárata, Gyökér István képeslap gyűjtemény, 1920-29, forrás: HU BFL XV.19.d.2.a.000096

4.kép: A Nagyváradi tér, Üllői út-Haller utca kereszteződés látványa, a Gróf Haller utcai tisztviselőházból fényképezve, 1929, forrás: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

5.kép: Az Üllői út Nagyvárad tér (balra) menti szakasza, 1940, forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

6. kép: A Nagyvárad tér, részlet, 1950-es évek vége, forrás: Arcanum Digitális Tudománytár, Fotóművészet 47. évf., 2004, 5-6. kiadás, 83. oldal

7. kép: Szent István Kórház fénycsőberendezési terve, 1959, forrás: HU_BFL_XV_17_d_329_038288, I. csomag (levéltárban készült saját fotó)

8. kép: Üllői út a Nagyváradi tér felé, 1960, forrás: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

9. kép: Nagyvárad tér autóbuszállomás részlet, 1961, forrás: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

10. kép: Nagyvárad tér, gyalogút nagykockakő burkolása, 1962, forrás: Krantz Károly, fortapan.hu (219291)

11. kép: Nagyvárud tér, gyalogút szórt burkolat kialakítása, 1962, forrás: Krantz Károly, fortepan.hu (219284)

12. kép: Nagyvárud téri autóbuszállomás, 1966, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (252207)

13. kép: Nagyváradi tér részlet, 1966, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (252099)

14. kép: Nagyváradi té, 1969, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (252603)

15. kép: Nagyváradi tér részlet, 1972, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (253219)

16. kép: Nagyváradi tér részlet, 1974, forrás: Magyar Rendőr, fortepan.hu (66023)

17. kép: Nagyváradi tér, aluljáróépítés, 1975, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (253536)

18. kép: Nagyváradi téri kereszteződés, újonnan épített útpályával, 1976, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (253721)

19. kép: Nagyvárad téri villamos végállomás a metróépítés alatt, ~1979, forrás: <https://hampage.hu/trams/ulloi/nagyvaradter.html>

20. kép: Nagyvárad tér és a kereszteződés rendezése, 1981, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (253907)

21. kép: Nagyvárad tér, 2008, forrás: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

22. kép: Nagyvárad tér, 2008, forrás: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

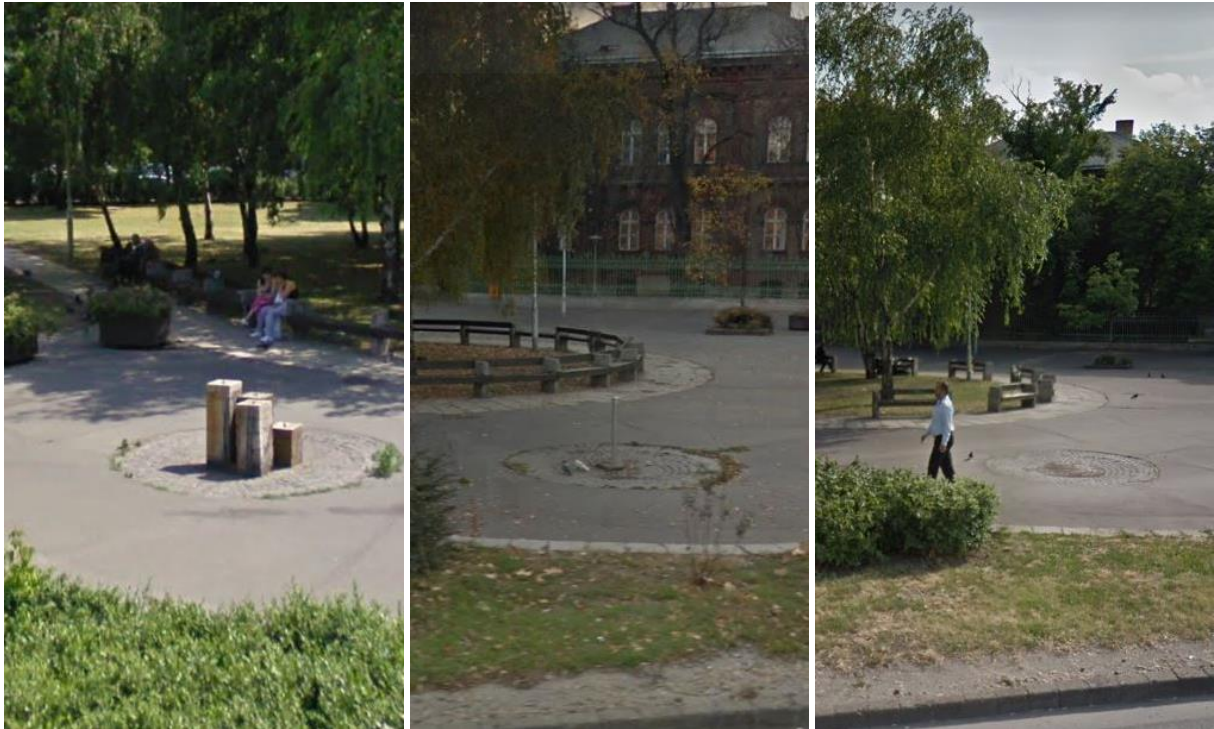

23. kép: Nagyváradi tér, 2008, forrás: Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

24. kép: Nagyváradi tér, utcakép, 2009, forrás: www.google.com/maps

25. kép: Nagyváradi tér, csobogó, utcakép, 2009, 2011, 2014, forrás: www.google.com/maps

26. kép: Nagyváradi tér, bazársor, utcakép, 2009, 2011, forrás: www.google.com/maps

27. kép: Nagyvárad tér, hullámpadsor, utcakép, 2013, forrás: www.google.com/maps

28. kép: Nagyvárad tér, ÁNTSZ felőli oldala, 2013, 2014, forrás: www.google.com/maps

29. kép: Nagyváradi tér, Üllői út felőli zöldsáv burkolás, 2018, forrás: www.google.com/maps

30. kép: Nagyváradi tér, FŐKERT részleges rendezés, 2021, forrás: www.google.com/maps

31. kép: Nagyvárád tér, metrólejárát környéke biodiverz évelőágyással, 2023, forrás: saját kép

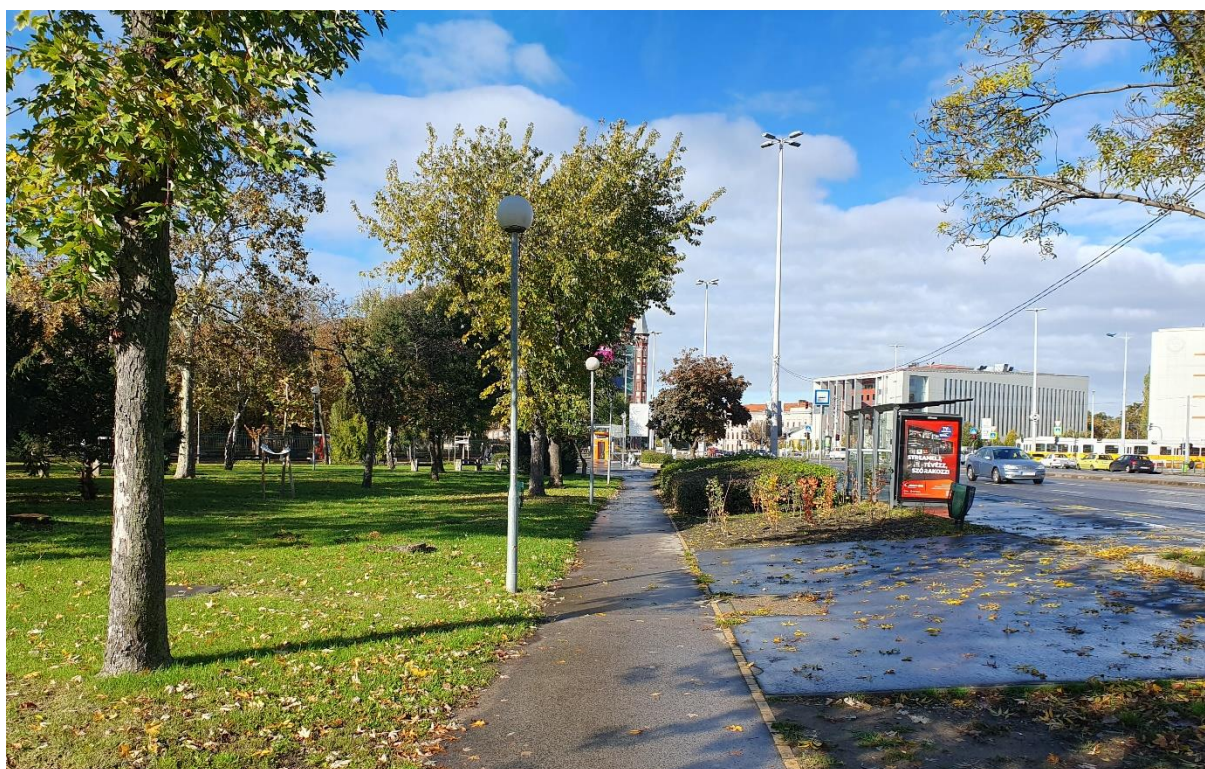

32. kép: Nagyvárád tér, hullám padsor és a Szent István Kórház előtere, 2023, forrás: saját kép

33. kép: Nagyváradi tér, parkoló, 2023, forrás: saját kép

34. kép: Nagyváradi tér, Üllői út felőli gyalogút és használaton kívüli buszmegálló, 2023, forrás: saját kép

35. kép: A Nagyváradi tér látványa a Semmelweis Egyetem Elméleti tömb toronyházából, 2023, forrás: saját kép

36. kép: A Nagyváradi tér látványa a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ épületéből, 2023, forrás: saját kép

13. Ábrajegyzék

<u>1. ábra:</u> Budapest méter rendszerben készült kataszteri jellegű térképe, 1878, forrás: forrás: maps.arcanum.com	12
<u>2. ábra:</u> A Szent István Kórház előtti tér parkosítása, Budapest kataszteri térképsorozata utólagos bejegyzésekkel, 1912, forrás: maps.arcanum.com	14
<u>3. ábra:</u> A Szent István Kórház előtti tér légi felvétele, 1926, forrás: Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 1926_65919 számú felvétel	17
<u>4. ábra:</u> A Szent István Kórház előtti tér parkozási terve, Råde Károly, 1929, forrás: Budapest Székesfőváros kertészetéhez tartozó park-sétány és kertek tervei, Entz Ferenc könyvtár (könyvtárban készült saját felvétel)	18
<u>5. ábra:</u> Budapest légi felvétel, 1944, forrás: Magyar Királyi Honvéd Légierő, fortepan.hu	22
<u>6. ábra:</u> Nagyvárad tér, légi felvétel, 1963, forrás: fentrol.hu (1963_0061_2637)	24
<u>7. ábra:</u> Nagyvárad tér, a Nemzeti Népegészségügyi és Gyógyszerészeti Központ épületéből fotózva, 1962, forrás: Domonkos Endre, FÖMTERV, fortepan.hu (251718)	25
<u>8. ábra:</u> Nagyvárad tér, légi felvétel, 1977, forrás: fentrol.hu (1977_0062_6743)	29
<u>9. ábra:</u> Nagyvárad tér, a Gróf Haller utcai tisztviselőházból fotózva, 1977, forrás: Krantz Károly, fortepan.hu (116079)	30
<u>10. ábra:</u> a Nagyvárad tér, Baraczk Katalin terve, 1980, forrás: Baraczk Katalin, BVTV..	33
<u>11. ábra:</u> Nagyvárad tér, a SOTE Elméleti tömb épületéből fotózva, 1980, forrás: Főfotó ...	34
<u>12. ábra:</u> Béke emlékmű, háttérben a SOTE Elméleti tömb épülete, 1983, forrás: Szilágyi Marianna, fortepan.hu (130434)	37
<u>13. ábra:</u> Tervezési terület által érintett telkek, 2023, forrás: saját ábra	42
<u>14. ábra:</u> Tervezési terület övezeti paraméterek, 2019, forrás: IX. kerület, KÉSZ	45
<u>15. ábra:</u> Meglévő térszerkezet, funkció vizsgálat, 2023, forrás: saját ábra	48
<u>16. ábra:</u> Meglévő faállomány összetétel vizsgálat, 2023, forrás: saját ábra	51
<u>17. ábra:</u> Történeti korszakok karaktert meghatározó elemeinek összesítése, 2023, forrás: saját ábra.....	53
<u>18. ábra:</u> Tervezett funkcióábra történeti elemek megjelenítésével, 2023, forrás: saját ábra .	56
<u>19. ábra:</u> Konceptióterv, 2023, forrás: saját ábra.....	57

14. Tervjegyzék

Átfogó tervek

K-00	Fafelmérési és fakivágási jegyzőkönyv	
K-01	Meglévő állapot helyszínrajz	M=1:500
K-02	Koncepcióterv	M=1:500
K-03	Kertépítészeti terv	M=1:500
K-04	Fakivágási és favédelmi terv	M=1:500
K-05	Bontási terv	M=1:500
K-06	Tereprendezési és vízelvezetési terv	M=1:500
K-07	Zöldfelületi idomterv	M=1:500

Részterület tervek

R-01	Részterület kertépítészeti	M=1:200
R-02	Részterület A-A természet	M=1:50
R-03	Burkolati rétegrendek	M=1:20
R-04	Berendezések szerkezeti kialakítása	M=1:25
R-05	Hullám pad idomterv	M=1:100
R-06	Hullám pad elemeinek konszignációja	M=1:50
R-07	Burkolati vízjáték	M=1:50
R-08	Cserje növénykiültetési terv	M=1:100
R-09	Központi évelőágyás növénykiültetési terve	M=1:50
R-10	Kórház előtér évelőágyás növénykiültetési terve	M=1:50